

n u o r i s o t u t k i m u s

2•2024 / 42. vuosikerta

Nuoriso tutkimuksen kuvassa

- >> Sukupuolivähemmistöjen koulukokemukset sukupuolittuneissa rakenteissa
- >> Jengikeskustelun ensimmäinen aalto suomalaisessa lehdistössä
- >> Menetelmällisiä mahdollisuuksia kehollisen tiedon ja flowtaiteen ymmärtämiseen

Toimitus

Päätoimittajat: VTT, KM, dosentti **Mira Kalalahti** (Jyväskylän yliopisto) ja KT, dosentti **Anna-Maija Niemi** (Turun yliopisto), toimitussihteeri **Tanja Konttinen** (Nuorisotutkimusseura)

Toimituskunta

Elina Ikävalko, FT, Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö
Lauri Julkunen, FT, Jyväskylän yliopisto
Tarja Juvonen, VTT, Laurea-ammattikorkeakoulu
Sirpa Lappalainen, FT, dosentti, Itä-Suomen yliopisto
Heta Marttinen, FT, Jyväskylän yliopisto
Ilona Merikanto, FT, dosentti, Helsingin yliopisto
Marko Merikukka, FT, Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö
Minna Nikunen, YTT, dosentti Jyväskylän yliopisto
Eriikka Oinonen, YTT, dosentti, Tampereen yliopisto
Marja Peltola, VTT, dosentti, Tampereen yliopisto
Anni Rannikko, YTT, Itä-Suomen yliopisto
Kari Saari, YTT, dosentti, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu
Jenni Tikkanen, KT, Turun yliopisto
Elina Westinen, FT, Nuorisotutkimusseura

42. vuosikerta, 2/2024

ISSN 0780-0886 (painettu)
ISSN 2814-9467 (verkkojulkaisu)

Nuorisotutkimus-lehteä julkaisee Nuorisotutkimusseura ry. Lehti ilmestyy neljästi vuodessa. Hinnat: kestopilaus 30 €, vuositilaus 32 € ja irtonumero 8 €. Nuorisotutkimusseura on saanut tukea tähän julkaisuun opetus- ja kulttuuriministeriöltä.

Verkkolehti: journal.fi/nuorisotutkimus

Toimitus

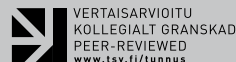
Nuorisotutkimusseura ry.
Kumpulantie 3A, 00520 Helsinki
GSM 044 416 5311
s-posti: tanja.konttinen@nuorisotutkimus.fi
www.nuorisotutkimusseura.fi/nuorisotutkimus-lehti

Tilaukset

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisut/tilaa-lehti>

Taitto: Tanja Konttinen
Kansidesign: Jussi Konttinen
Hansaprint, Turku 2024

Ohjeita kirjoittajalle

Nuorisotutkimus-lehdessä julkaistaan vertaisarvioituja artikkeleita, katsauksia, haastatteluja, ajankohtaisia puheenvuoroja nuoriso- ja yhteiskuntapolitiikasta sekä kirja-arvioita ja luentoja. Lehti julkaisee artikkeleita, jotka käsittelevät lapsiin tai nuoriin, lapsuuteen tai nuoruuteen, nuorisokulttuureihin, nuorisopolitiikkaan, nuorten elinoloihin tai palveluihin kohdettuja käytänteitä, käsitteitä, instituutioita, puhetapoja ja politiikkaa. Artikkelit voivat olla empiirisiä, teoreettisia tai metodologisia. Nuorisotutkimuksen on hyvä olla yksi tarjottavien tekstien läpileikkaava teema, mutta lehteen voi tarjota artikkeleita eri tieteenaloilta. Lehti painottaa artikkeleita, joissa nuori tai nuoruus ei ole vain ilmiön, esimerkiksi oppimisen, tapahtumapaikka.

Artikkelien maksimipituus on 50 000 merkkiä välilyönneineen. Käsikirjoitukset lähetetään toimitukseen (tanja.konttinen@nuorisotutkimus.fi) sähköpostin liitetiedostona. Artikkelit lähetetään ennen julkaisupäätöstä referee-lausuntokierrokselle niiden tieteellisen tason takaamiseksi. Toimituksen ja referee-lukijoiden arvioinnin jälkeen artikkeli palautetaan kirjoittajalle mahdollisia korjauksia varten. Kirjoittajan edellytetään olevan valmis työstämään tekstiään. Artikkelin mukana toimitetaan lyhyt (alle 2 000 merkkiä) suomen- ja englanninkielinen tiivistelmä sisällöstä. Tiivistelmän tulee sisältää Yleisen suomalaisen asiansanaston mukaiset 3–5 asiansanaa. Artikkelin avainsanat on hyvä kääntää englanniksi itse. Käsikirjoituksen mukana lähetetään Tässä numerossa kirjoittavat -palsta varten kirjoittajan nimi, osoite, oppiarvo, toimi ja toimipaikka sekä paikkakunta.

Katsauksena pidetään jonkin tieteenalan lyhyehköä yleisestystä, puheenvuoro voi olla poleemisempikin. Katsauksen ja puheenvuoron maksimipituus on 15 000 merkkiä välilyönneineen. Lektot julkaistaan (editoituna) sellaisenaan. Mukaan tulee liittää tieto väitöksen ajankohdasta ja paikasta sekä vastaväittäjästä.

Kirja-arvioiden pituus on enintään 6 000 merkkiä välilyönneineen. Arvosteltavista kirjoista annetaan seuraavat tiedot: kirjoittajan nimi, kirjan nimi, kustantaja, ilmestymisvuosi ja sivumäärä liitteineen. Kirja-arvostelujen yhteydessä ei julkaista lähdeluetteloa.

Kirjoittaja antaa materiaalia luovuttaessaan oikeuden julkaista sen myös verkossa sähköisessä muodossa.

Nuoriso tutkimuksen kuvassa

Viime kuukausien uutiskuvastoa ja julkista keskustelua seurattessa ei ole ehkä kovin helppoa uskoa, että elämme parhaillaan sivistyksen teemavuotta. Näin kuitenkin on, sillä opetus- ja kulttuuriministeriö on nimennyt vuoden 2024 Sivistyksen teemavuodeksi, jonka ”aikana sivistys tuodaan tähän päivään ja kaikkien arkeen (sivistys.fi 2024).”

Koko teemavuotta koordinoi Kvs-säätiö, jonka työstä saamme kiittää myös yhtä *Nuoriso-tutkimus*-lehdelle erityisen tärkeää teemavuoden ohjelmaa, nimittäin kevään aikana neljä kertaa kokoontunutta monitieteistä Nuoriso tutkimuksen kuvassa -lukupiiriä. Lukupiirin ajatuksena on ollut pureutua nuorten elämään ja siihen, millaista ajankohtaisen tutkimustiedon pohjalta on olla nuori. Lukupiirin toteutukseen on osallistunut useampi kotimainen tiedelehti: oman lehtemme lisäksi *Aikuiskasvatus*, *Alue ja Ympäristö*, *Kulttuurintutkimus*, *Versus* ja *Politiikasta*. Lukupiiri suunnattiin tutkimustiedosta kiinnostuneille ja sitä työssään tai opinnoissaan tarvitseville opiskelijoista, tutkijoista ja tiedejulkaisujen tekijöistä esimerkiksi nuoriso- ja ohjaussalan ammattilaisiin. Varsin ilahduttavaa oli, että kaikista lukupiirikokoontumisten alustuksista toteutettiin äänitteet, jotka ovat kuunneltavissa *Politiikasta*-lehden podcasteina.

Kevään viimeinen lukupiirikerta oli omistettu *Nuorisotutkimus*-lehdelle. Aiheena oli opiskelijoiden hyvinvointi ja hyvä elämä, josta lehden päätoimittaja Anna-Maija Niemi kommentoikin alustuksessaan, että aihe on hyvin usein, miltei jokaisessa lehtemme numerossa, tavalla tai toisella tarkastelussa. Teema on ylipäättään nuorisotutkimuksen ydintä. Hyvin monet julkaisemistamme artikkeleista käsittelevät sitä, millaiset elinolosuhteet, elämäkulut, palvelut, kulttuurit, tuen muodot, ihmissuhteet tai muut verkostot voivat mahdollistaa nuorille hyvää elämää. Ja toisaalta sitä, minkälaiset kokemukset ja kohtaamiset voivat rajata tai hankaloittavat osallisuuden ja kuulumisen, hyvä elämän peruspilareiden mahdollistumista.

Nuorisotutkimus-lehden toisesta luettavana olleesta artikkelista oli alustamassa Miina Orell. Vuonna 2023 julkaistu artikkeli (Koski, Keinänen, Laakkonen, Kärki, Kemppinen, Aerila & Orell 2023) käsittelee lasten ja nuorten kokemaa hyvinvointia ja sen haasteita poikkeusolojen etäopetusaikana. Alustuksensa keskiöön Orell nosti havainnon siitä, että vaikka suuri joukko (erityisesti pienemmistä) oppilaista ei kokenut erityisiä hyvinvoinnin haasteita etäopetusaikana, hyvinvoinnin jakautuneisuus näkyi siinä, miten noin kolmannes oppilaista arvioi hyvinvointinsa heikentyneen etäopetuksen aikana. Selvä enemmistö lapsista ja nuorista kaipasi koulussa käyntiä erityisesti kaverisuhteiden ylläpitämisen takia. Orell peräänkuuluttikin koulun yhteisten tapahtumien, mutta myös ilman agendaa järjestettyjen vapaamuotoisten kokoontumisten, ohimenevien kohtaamisten ja muiden tehokkuuskielessä turhiksikin kuvattujen toimintojen tärkeyttä tässä pandemian jälkeisessä ajassa. Erityisesti lukioikäisten nuorten jaksamiselle ja hyvinvoinnille etäopetus on asettanut peruskoululaisia suuremman riskin. Tähän tulisi tarttua.

Susanna Ågrenin alustus käsittelee hänen ja Niina Meriläisen (Meriläinen & Ågren 2022) vuonna 2022 lehdessämme julkaistua artikkelia, joka kuvaa ammattiin opiskelevien nuorten ymmärryksiä hyvästä elämästä ja näiden ymmärrysten suhdetta työntekijyyden kapeaan narratiiviin. Puheenvuorossaan Ågren laajensi käsitteellistä tarkastelua myös työntekijäkansalaisuuden määrittelymään. Tämän määrittelyn hän kuvasi olevan ajassa ja paikassa muuttuva, monimutkaistuva, mutta yhä kuitenkin normittava ideaali, jota kohti yhteiskunnallisten odotusten mukaisesti tulisi

pyrkii – erityisesti ammatillisesta koulutuksesta valmistuvien nuorten. Keskeistä tässä on se, että kunnan kansalaisuuteen kuuluu olennaisena osana työllistyminen ja työn tekeminen. Hyvän elämän kannalta olennainen kysymys on, minkälaisia ristiriitaisuuksia työntekijäkansalaisuuden ihanteiden ja vaatimusten sekä nuorten omien haaveiden, resurssien, konkretisoituneiden mahdollisuuksien, oman paikan etsimisen ja kuulumisen kokemusten välille muotoutuu. Ja mitä tulisi tehdä, jos ristiriidat asettuvat esteeksi yhteiskunnallisen kuulumisen kokemukselle?

Tässäkin numerossa nuorten hyvä elämä on tarkastelun kohteena. Liekki Valaskiven ja Varpu Alasuutarin artikkelissa ”Mä tiesin et mä jollain tapaa en kuulu joukkoon’ Sukupuolivähemmistöjen koulukokemukset peruskoulun sukupuolittuneissa rakenteissa” kuvataan, miten koulujen sukupuolittuneet käytänteet vahingoittavat sukupuoltaan normeista poikkeavilla tavoilla ilmaisevia oppilaita. Tutkimusta tarvitaan tekemään näkyväksi koulun informaaleissa ja formaaleissa muodoissa piileviä oletuksia.

Nuoriin kohdistuvassa tutkimustiedon tuottamisessa näkyväksi tekeminen edellyttää myös nuoria ja tutkijoita osallistavien tutkimusmenetelmien käyttöä. Tähän kiinnittyy Heta Mularin ja Maaria Hartmanin artikkeli ”Mitenkähän tää nyt selitetään? Apua! Menetelmällisiä mahdollisuuksia kehollisen tiedon ja flowtaiteen ymmärtämiseen”. Luovien menetelmien ja kehollisuuden avulla päästään artikkelissa tarkastelemaan, millaista kehollista tietoa osallistuvan etnografian kautta tuotetaan.

Mikko Salasuon ja Olli Seurin artikkelissa ”Miltei jokaisena yönä helähtää lasi, narahtaa korkki, ulvoo sireeni’. Jengikeskustelun ensimmäinen aalto suomalaisessa lehdistössä vuosina 1956–1965” puolestaan tarkastellaan nuorisoon kohdistuvaa ongelmapuhetta osana jengikeskustelun vaiheita. Jengi-käsite on heidän analyysinsä mukaan venynyt tarkasteluajanjaksona synonyymiksi erilaiselle ongelmapuheelle; normien rikkomiselle, häiriökäyttäytymiselle ja nuorisorikollisuudelle.

Numero tarjoaa tuoretta tutkimustietoa myös katsausten ja lektioiden muodossa. Pihla Takkinen luo katsauksen suomalaiseen viljelijäväestöön nuorten viljelijöiden näkökulmasta. Hän kysyy katsauksessaan ”Missä ovat nuoret maanviljelijät?” ja tarkastelee johtopäätöksissään viljelijyyttä suhteessa ruokaturvaan ja ympäristökriiseihin. Päivi Berg, Hanna Suodenjärvi, Tuuli Lahti, Kaisa Marttila, Ritva Miikki ja Outi Linnaranta luovat puolestaan katsauksessaan kuvan osallisuudesta ja osallistavien menetelmien käytöstä nuorten mielenterveyspalveluiden kehittämisessä. Nuorisotutkimuksellista väitöstutkimusta tuovat esiin Niklas Rosenbladin ja Jenni Kallion lectio praecursoriot.

Päätoimittajat

Anna-Maija Niemi & Mira Kalalahti

Lähteet

- Koski, Pasi & Keinänen, Heli & Laakkonen, Eero & Kärki, Tomi & Kempainen, Lauri & Aerila, Juli-Anna & Orell, Miina (2023) Oppilaiden hyvinvointi poikkeusolojen etäopetuksessa. *Nuorisotutkimus* 41 (1), 3–18. <https://doi.org/10.57049/nuorisotutkimus.9128197>
- Meriläinen, Niina & Ågren, Susanna (2022) Ammattiin opiskelevat ja hyvä elämä: työntekijyyttä vai jotain ihan muuta? *Nuorisotutkimus* 40 (4), 3–23. <https://doi.org/10.57049/nuorisotutkimus.9125701>

”Mä tiesin et mä jollain tapaa en kuulu joukkoon”

Sukupuolivähemmistöjen koulukokemukset peruskoulun sukupuolittuneissa rakenteissa

Liekki Valaskivi & Varpu Alasuutari

Yhä useampi lapsi ja nuori ilmaisee sukupuoltaan normatiivisesta sukupuolikäsityksestä poikkeavilla tavoilla. Siksi tarvitsemme tutkimusta siitä, miten sukupuoli ja sukupuolen moninaisuus ovat läsnä peruskoulussa. Tässä artikkelissa lähestymme sukupuolta peruskoulussa transtutkimuksen näkökulmasta. Tarkastelemme elämäkertahaastattelujen ja laadullisen sisällönanalyysin avulla sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten aikuisten kokemuksia siitä, miten heidän on ollut mahdollista toimia koulussa sukupuolisina subjekteina. Esitämme, että koulun informaaleihin rakenteisiin sisältyy monia sukupuolittuneita käytäntöjä, jotka ovat ristiriidassa peruskoulun tasa-arvotavoitteiden kanssa ja jotka vahingoittavat erityisesti sukupuoltaan normeista poikkeavilla tavoilla ilmaisevia oppilaita. Näiden rakenteiden näkyväksi tekemiseen ja purkamiseen tarvitaan transpedagogiikkaa ja sukupuolitietoista kasvatusta, jossa huomioidaan sukupuolen moninaisuus.

Asiasanat: peruskoulu, sateenkaarinuoret, sukupuolen moninaisuus, sukupuolittietoinen kasvatusta, sukupuolivähemmistöt, transtutkimus

Nykyaikana sitä pittää informoida itseään paljon enemmän, että jos joku lapsi tulee sanomaan että minä en haluu mennä tyttöjen tai poikien pukkaariin, niin sitte pitää antaa se vaihtoehto että sää voit mennä jonnekkii tommosteen neutraalimpaan tilaan (...) kun kuitenkin nytte ei enää eletä sellasta niinku 1900-luvun puoliväliä tai 2000-luvun alkua jolloin asiat oli vielä tosi silleen pimennossa tälleen niinku non-binääristen ja muitten muunsukupuolisten ihmisten osalta. Että se ei ollu niin hyväksyttyä niinku se nykyaikana on.

Suomessa puhutaan yhä enemmän sukupuolen moninaisuudesta ja erilaisista sukupuoli-identiteeteistä. Kuten haastattelavamme Myllä esitetyssä sitaatissaan kiteyttää, peruskoulussakin oppilaat yhä avoimemmin etsivät omaa sukupuoli-identiteettiään (ks. myös Taavetti 2015, 80). Uusimman kouluterveyskyselyn mukaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret voivat kuitenkin koulussa huonosti (Kouluterveyskysely 2021; ks. myös Lehtonen 2023). Aihe on siis ajankohtainen ja oppilaiden hyvinvoinnin kannalta tärkeä. Sukupuolen moninaisuutta suomalaisessa koulumaailmassa käsittelevää tutkimusta on kuitenkin saatavilla niukasti (Berg & Kokkonen 2020). Jotta peruskoulu voisi vastata kasvavaan tarpeeseen ymmärtää sukupuolen moninaisuutta, tarvitaan lisää tutkimustietoa siitä, miten sukupuoli näkyy koulussa ja miten se vaikuttaa oppilaisiin.

Tässä artikkelissa pyrimme elämäkerta-haastatteluaineistomme avulla piirtämään kuvaa sukupuolivähemmistöihin kuuluvista oppilaista ja heidän koulukokemuksiinsa. Tutkimukseemme osallistui seitsemän sukupuolivähemmistöihin kuuluvaa nuorta aikuista (ikäjakauma 19–25 vuotta), jotka olivat käyneet peruskoulua 2000-luvun alkupuolella eri puolilla Suomea. Vastamme tutkimuksellamme seuraaviin kysymyksiin: 1) Mitä sukupuolivähemmistöihin kuuluvien koulukokemukset kertovat suomalaisen peruskoulun sukupuolittuneista rakenteista? 2) Mitä peruskoulujärjestelmän piiris-

sä tulisi tehdä toisin, jotta koulu voisi olla positiivisempi, kasvua tukeva ympäristö myös sukupuolivähemmistöihin kuuluville oppilaille? Lähestymme sukupuolen moninaisuutta peruskoulussa ennen kaikkea sukupuolentutkijoina tavoitteenamme tuoda transtutkimuksen näkökulmia osaksi nuorisotutkimuksellista ja kasvatustieteellistä keskustelua. Keskeinen argumenttimme on, että koulun sukupuolittuneet rakenteet ovat jäykkiä, piileviä ja ei-tarkoituksenmukaisia. Niiden purkamiseen tarvitaan sukupuolen moninaisuutta kunnioittavaa transpedagogiikkaa (Keenan 2017) ja sukupuolittetuisen kasvatuksen (Opetushallitus 2022) uudelleenmäärittelyä.

Käytämme sukupuolentutkimuksesta ammentavia, seksuaalisuuteen ja sukupuoleen kytkeytyviä termejä. Sukupuolen binäärisyydellä tarkoitamme sukupuolikäsitystä, jossa ihmiset jaetaan kahteen selvästi rajattuun sukupuolikategoriaan, jotka nähdään toisilleen vastakkaisiksi ja joiden välillä liikkuminen ei ole mahdollista. Cissukupuolisilla tarkoitamme ihmisiä, jotka eivät koe ristiriitaa syntymässä määritetyn sukupuolensa ja oman identiteettinsä välillä. Cisheteronormatiivisuudella tarkoitamme järjestelmää, jossa kaikki ihmiset oletetaan cissukupuolisiksi ja heteroseksuaaleiksi ja näitä pidetään muita parempina ja toivottavina ominaisuuksina. (Ks. mm. Alasuutari ym. 2017; Lahti ym. 2020.)

Seuraavaksi esittelemme tutkimuksemme teoreettisen viitekehyksen ja aineiston sekä metodologiset valinnat. Analyysin jaottelemme kolmeen osaan, jotka käsittelevät formaalia koulua, koulun sosiaalista ympäristöä ja oppilaiden mahdollisuuksia oman identiteetin pohdintaan. Lopuksi pohdimme transpedagogiikan ja sukupuolittetuisen kasvatuksen tarjoamia mahdollisuuksia sukupuolen moninaisuuden huomioimiseen ja sukupuolivähemmistöjen tukemiseen.

Transtutkimuksen näkökulmia koulun piileviin rakenteisiin

Peruskoulu on samanaikaisesti formaali ja informaali instituutio (Lahelma & Gordon 2003, 10): sen toiminta perustuu opetus-suunnitelman muodollisiin tavoitteisiin, mutta koulupäivän aikana tapahtuu paljon myös sellaista, mikä ei ole suunnitelmallinen osa opetusta. Koulun informaalia toimintaa on kasvatustieteessä kuvattu piilo-opetus-suunnitelman käsitteellä, jolla tarkoitetaan niitä ääneen lausumattomia sääntöjä, joihin koulun toiminta perustuu, mutta jotka eivät eksplisiittisesti kuulu opetuksen tavoitteisiin (Broady 1986, 98–99; Antikainen ym. 2013, 217). Piilo-opetussuunnitelmaan kuuluvat käytännöt tulisi tehdä näkyviksi, koska itsestään selvinä pidettyjen käytäntöjen hyödyllisyyttä tai haitallisuutta on vaikea arvioida (Broady 1986, 99). Pelkkä näkyväksi tekeminen ei tietenkään muuta koulun piileviä rakenteita, mutta on välttämätön edellytys niiden tarkastelulle ja purkamiselle.

Informaaliin kouluun kuuluvat myös koulussa opittavat sukupuolinormit ja -roolit. Opetussuunnitelmaan ei ole kirjoitettu, että oppilaat tulisi ymmärtää ensisijaisesti työiksi tai pojiksi, että heitä pitäisi kasvat-
taa naisiksi tai miehiksi, tai että tyttöjen ja poikien tulisi koulussa tehdä ja oppia eri asioita tai käyttäytyä eri tavoilla. Päinvas-
toin perusopetuksen opetussuunnitelmassa puhutaan tasa-arvosta ja sen edistämisestä (POPS 2014, esim. 9, 14, 16, 18). Tyttöjä ja poikia kuitenkin sosiaalistetaan koulussa stereotyyppisiin sukupuolirooleihin: tytöt ovat kilttejä, siistejä, tunnollisia ja ylläpitävät työrauhaa luokahuoneessa, kun taas pojat ovat kilpailuhenkisiä, aktiivisia ja lahjakkaita (Vuorikoski 2003, 141; Antikainen ym. 2013, 238, 241). Peruskoulussa ja suomalaisessa yhteiskunnassa laajemmin vallitsee vahva käsitys jo toteutuneesta tasa-arvosta (Lahel-

ma 2011, 91–92; Lehtonen 2023), mikä on tehnyt tasa-arvon edistämisestä koulumaailmassa ja opettajankoulutuksessa hankalaa (Lahelma 2023, 262). Koulussa tämä näkyvä näennäisenä sukupuolineutraaliutena, jonka alle kätkeytyy monenlaisia sukupuolittuneita käytäntöjä (Vuorikoski 2003, 133, 142).

Etsimme uutta näkökulmaa koulun sukupuolittuneiden rakenteiden tarkasteluun transtutkimuksesta ja transpedagogiikan käsitteestä. Transpedagogiikkaan sisältyy muun muassa koulun sisäistettyjen sukupuolikäsitysten tiedostaminen ja purkaminen, sukupuolta koskevan tiedon ja kokemusten monimutkaisuuden ymmärtäminen sekä vapaus kuvitella sukupuolta toisin (Keenan 2017, 545–547). Hil Malatino (2015) esittää, että sukupuolen moninaisuus tulisi nähdä osana laajaa sukupuolikokemusten spektriä sen sijaan, että se esitettäisiin irrallisena ja oudoksuttavana ilmiönä. Malatinon mukaan oppilaiden on tärkeää ymmärtää, että sukupuoli on tekemisen tulosta, joskin rakenteelliset seikat rajoittavat sukupuolen toisintekemisen mahdollisuuksia (Malatino 2015, 395, 402–405). Harper Keenan (2017) ehdottaa, että konkreettisesti transpedagogiikka voi tarkoittaa esimerkiksi sukupuolen moninaisuuden avointa tukemista ja aktiivista sukupuolesta keskustelemista oppilaiden kanssa. Transpedagogiikka ei silti kosketa vain sukupuolivähemmistöjä vaan koko sukupuolijärjestelmää.

Esitämme, ettei transpedagogiikka ole tavoitteiltaan kaukana Suomessa jo käytössä olevasta sukupuolitietoisesta opetuksen ja ohjauksen käsitteestä. Opetushallituksen määritelmän mukaan sukupuolitietoinen opetus ja ohjaus pyrkii paitsi tunnistamaan yhteiskunnalliset ja kulttuuriset sukupuolittavat rakenteet, myös aktiivisesti purkamaan niitä. Käsite pitää sisäl-
lään myös sukupuolen moninaisuuden tunnistamisen ja kunnioittamisen. (Opetushallitus 2022; Jääskeläinen ym. 2015.) Opetuksen ja ohjauksen sijaan meistä on kuitenkin parem-

pi puhua sukupuolitietoisesta kasvatuksesta, koska se on kokonaisvaltaisempi käsite, joka kattaa myös kaiken sen, mitä koulussa tapahtuu varsinaisen opetuksen ulkopuolella. Sukupuolitietoinen kasvatusta nykyisellään on hyvä alku, mutta jotta siitä olisi oikeasti hyötyä koulun piilevien sukupuolitunteiden rakenteiden purkamiseksi, se täytyy ymmärtää uudelleen transpedagogiikan näkökulmasta: sukupuolen moninaisuuden tulee olla sukupuolitietoisesta kasvatuksesta peruslähtökohta, eikä ainoastaan sen yksi osa.

Tutkimuksen toteutus

Tutkimuksemme perustuu epistemologiseen oletukseen, että marginalisoidussa asemassa olevilla ryhmillä on sellaista kokemukseen perustuvaa tietoa, joka ei ole valtaväestön tavoitettavissa (ks. Jaggar, 1983/2004). Lähestymistavan taustalla on feministinen standpoint-teoria, joka pyrkii tekemään näkyväksi ja purkamaan yhteiskunnallisia valtarakenteita marginalisoitujen ryhmien ainutlaatuisien näkökulmien perusteella (Harding, 2004). Marginalisoidut ryhmät ovat samanaikaisesti järjestelmän sisällä ja sen ulkopuolella, ja niillä on näin ollen mahdollisuus nähdä valtarakenteet uudella tavalla (Collins, 1986/2004). Lähtökohtamme on siis se, että sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kokemustieto kertoo peruskoulusta jotakin sellaista, mikä ei muuten tulisi näkyväksi.

Liekki Valaskivi keräsi aineiston kesällä 2018 pro gradu -tutkimustaan (2019) varten. Tutkimuksen aineistonkeruumetodi on elämäkertahaastattelu, jossa haastateltava rakentaa kertomuksen omasta elämästään tai osasta elämäänsä (Estola ym. 2017): tässä tapauksessa kouluelämästä. Elämäkerta voi olla suullinen tai kirjallinen (Estola ym. 2017, 127). Aineistomme koostuu kuudesta elämäkertahaastattelusta ja yhdestä elämäkertakir-

joituksesta, joissa sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret aikuiset kertovat kokemuksestaan suomalaisessa peruskoulussa. Valaskivi laati haastattelujen tueksi listan sukupuolen moninaisuuden näkökulmasta relevantteja kysymyksiä. Kysymykset eivät kuitenkaan määränneet haastattelujen kulkua tai sisältöä, vaan haastattelut etenivät keskustelunomaisesti, haastateltavien itse valitsemassa järjestyksessä ja heidän kerronnalleen sopivaan tahtiin, kuten elämäkertahaastattelulle on ominaista (Estola ym. 2017). Samankaltaista puolistrukturoitua elämäkerrallista haastattelua, joka keskittyy tiettyihin elämän osa-alueisiin, ovat tehneet esimerkiksi Saija Benjamin, Pia Koirikivi ja Arniika Kuusisto. (2022, 62–63.)

Osallistujilla oli paljon sanottavaa koulukokemuksistaan, ja haastatteluista sai vaikutelman, että haastateltavat kertoivat mielellään sukupuolen moninaisuuteen liittyvistä kokemuksistaan tutkijalle, joka oli kiinnostunut ja myötätuntoinen ja ymmärsi heidän kontekstinsa. Elämäkertahaastattelussa onkin olennaista, että haastattelu perustuu molemminpuoliseen luottamukseen ja kunnioitukseen (Atkinson 2014, 116). Tätä luottamuksellista suhdetta helpotti se, että Valaskivi on samaa ikäluokkaa kuin haastateltavat ja käynyt koulua samaan aikaan.

Osa osallistujista valikoitui tutkimukseen Valaskiven verkostojen kautta, ja loput tavoitettiin sosiaalisessa mediassa. Kriteerit haastateltavien valinnalle olivat sukupuoli-vähemmistöön kuuluminen ja täysi-ikäisyys. Neljän osallistujan haastattelut toteutettiin kasvotusten, ja kahden maantieteellisistä syistä Skype-yhteyden välityksellä. Valaskivi litteroi haastattelut syksyllä 2018, ja kuten elämäkertahaastattelua tehdessä on tavallista (Atkinson 2014, 121), haastateltavat saivat mahdollisuuden lukea litteroidut haastattelunsa ja halutessaan tehdä niihin korjauksia tai tarkennuksia.

Osallistujiin kuuluu kolme transmiestä. Neljä osallistujaa määrittelee sukupuolensa ei-binäärisesti (mm. muunsukupuolinen). Enemmistöä tutkimuksen osallistujista oli kasvatettu tyttöinä, ja yhtä poikana. Yksi tyttönä kasvatetuista oli tullut ulos kaapista transmiehenä jo yläkoulussa, kun taas muut osallistujat olivat nimenneet sukupuoli-identiteettinsä vasta peruskoulun jälkeen. Aineistomme on kooltaan pieni, mutta sisällöltään rikas. Sateenkaari-ihmisiä ja muita vähemmistöryhmiä tutkittaessa suuren osallistujajoukon tavoittaminen on haasteellista, jolloin aineiston kokoa tärkeämpää on sen laatu: pienikin aineisto voi kertoa jotain tärkeää vähän tutkitusta aiheesta ja osoittaa arvokkaita jatkotutkimuksen paikkoja (Compton 2018).

Analysoimme aineiston teoriaohjaavan laadullisen sisällönanalyysin avulla, jossa aineistolähtöistä analyysiä täydennetään teoriasta ja aiemmasta tutkimuksesta ammentamalla analyttisellä otteella (Tuomi & Sarajärvi 2017). Jaoimme aineiston puoliksi ja etsimme tutkimuskysymystemme ja teoreettisen viitekehysemme kannalta relevantteja teemoja. Pyrkimyksenä oli tuottaa rikas kuvaus aineistosta. Aineistosta löytämämme teemojen (sukupuolitetut oppiaineet, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt opetuksessa, sukupuolitetut vertaissuhteet, kouluväkivalta, kokemukset opettajista, tiedon etsintä, sukupuolen toisin tekeminen) pohjalta muodostimme laajempia teemakokonaisuuksia, jotka toimivat analyysilukujemme runkona. Luimme sitten aineiston uudestaan vaihtaen aineisto-osuuksia. Varmistimme, että muodostamamme teemat ovat aineistoa kuvaavia ja analyysi systemaattista.

Koska tutkimamme aihe on sensitiivinen, anonymiteetin turvaaminen ja anonymiteetin tasosta keskustelu haastateltavien kanssa oli tutkimuseettisesti tärkeää. Tutkimukseen haettiin täysi-ikäisiä haastateltavia, ja haastateltavilta pyydettiin tietoon perustuva suostumus haastattelun tutkimuskäyttöön.

Ensin suostumusta pyydettiin Valaskiven pro gradu -tutkimukseen. Suostumus aineiston jatkokäyttöön varmistettiin osallistujilta alkaessamme kirjoittaa tätä artikkelia.

Sukupuoli koulun formaaleissa rakenteissa

Koulun formaaleilla rakenteilla tarkoitamme kaikkea sitä, mikä koulussa on muodollista ja suunniteltua: opetussuunnitelmaa, oppiainejakoa, oppitunteja ja opetuksen sisältöä (Lahelma & Gordon 2003, 12). Osallistujiemme kertomusten perusteella on selvää, että tyttöjä ja poikia kasvatetaan koulussa eri tavoilla. Havaintomme on linjassa suomalaisen sukupuolten tasa-arvoa koskevan kasvatustieteellisen tutkimuksen kanssa (esim. Tainio, Palmu & Ikävalko 2010). Lisäksi havaitsimme, että binäärisen sukupuolijaon ulkopuolisia vaihtoehtoja ei koulussa tunnisteta.

Sukupuolitetut oppiaineet

Kouluopetuksessa liikuntatunnit jaottelevat oppilaita sukupuolen perusteella useimmin ja selkeimmin (Berg & Kokkonen 2020). Lähes kaikki osallistujistamme kertoivatkin olleensa sukupuolitetussa liikuntaryhmässä. Erityisen hankalaa tiukka sukupuolittaminen oli V:lle, joka oli kertonut transmieheydestään muille jo yläkoulussa:

Mut sitten liikunnasta, oli se että kun minut luokiteltiin sinne tyttöjen ryhmään senkin jälkeen kun tulin kaapista ulos, että minä en saanut mennä poikien ryhmään, niin sitten tietty jouduin käyttämään tyttöjen pukkaria, mutta sitten onneks liikunnassa sain sen että mun ei tarvinnu mennä esimerkiksi uimaan, tai tällasta, että se silleen helpotti sitä.

S mainitsi, että luokkahenki parani ja kaveriporukoiden sukupuolisegregatio väheni, kun kuudennella luokalla heille tuli sukupuoli-

tettujen tuntien rinnalle koko luokan yhteinen liikuntatunti. Osallistujien negatiiviset kokemukset liikunnanopetuksesta liittyivät ensisijaisesti siihen, että tyttöjen ja poikien liikuntatunneilla tehtiin eri asioita. M, S ja V kertoivat turhautuneina siitä, miten poikien liikuntaryhmä pelasi jääkiekkoa ja pallopelejä, kun he joutuivat tyytymään kaunoluisteluun ja hulavanteisiin. Vähemmän kilpailuhenkisenä liikkujana O taas menetti kokonaan motivaationsa liikuntatunneilla, koska hän oli kyllästynyt ainaiseen jalkapallon pelaamiseen poikien ryhmässä. Myös P muisti, miten tytöt ja pojat pantiin välillä suorittamaan eri lajeja, vaikka liikuntaryhmä oli yhteinen:

Ja sit selkeesti kohdistu erilaiset odotukset tyttöihin ja poikiin, et poikien odotettiin tykkäävän semmosista rajuista lajeista, niinku jostain sählystä ja kaikest semmosesta riehumisesta. Tyttöjä sit muka kiinnosti joku ringette. Nii, ja sitä tehtiin kyllä et jos mentiin esimerkiks luisteleen niin pojat pelas jääkiekkoo ja tytöt pelas ringettee.

Kun liikuntatuntien sisältö suunnitellaan erikseen tytöille ja pojille sukupuolistereotyypioiden perusteella, päädytään kasvattamaan pojista tyttöjä fyysisempiä ja kilpailuhenkisempiä ja siten vahvistamaan cisheteronormatiivisia sukupuolirooleja.

Liikunnan lisäksi käsityö näyttäytyi sukupuolitettuna oppiaineena. Vaikka Suomessa ei ole ollut olemassa erillistä tyttöjen ja poikien käsityöoppiainetta sitten vuoden 1970 peruskouluasetuksen (Marjanen 2012, 168), osallistujien kouluajan mielikuvat tekstiilikäsityöstä tyttöjen aineena ja teknisestä työstä poikien aineena elivät edelleen vahvoina. Lähes kaikki kertoivat, että jos oppilaat saivat itse valita, tytöt menivät oletusarvoisesti tekstiiliin ja pojat tekniseen. Tätä valintaa pidettiin koulussa itsestään selvänä, kuten M kertoo: ”Opettajat sano kaikille tytöille että tähän tuutte tekstiiliin, mutta siinä sai valita teknisen, jos niinku älys valita”. Normista

poikkeavan valinnan sai siis tehdä, jos vain itse sen ”älysi” – ja niin valtaosa osallistujista oli tehnytkin, usein ainoana tai lähes ainoana ryhmässä – mutta se vaati oma-aloitteisuutta ja uskallusta normatiivisen oletuksen rikkomiseen.

P toi esiin, miten vahvasti sukupuolituneet odotukset johtavat siihen, että tytöt ja pojat eivät opi koulussa samoja asioita tai samalla tavalla.

Semmonen ajatus, mikä mulla niinku ystävien kautta on tullu, jotka on siis transnaisia, niin (...) selkeesti poikiin tavallaan, oletettuihin poikiin, siellä kouluvaiheessa, kohdistuu tosi erilaiset odotukset ja eri standardit kun tyttöihin, (...) onhan se tosi ikävää, jos aikuisella iällä tajuaa, et niin, tää sukupuolijuttu olikin nyt vähän niinku toisin päin mulle, nii [--] jos mä oisin jo lapsena ollut jotekin identifioitumassa eri sukupuoleen, niin mut ois varmaan kasvatettu ihan eri tavalla ja mä oisin varmaan oppinu paljon enemmän kaikkee, mä oisin oppinu paremmin näitä asioita kun multa ois odotettu enemmän.

Vastoin kaikkia tasa-arvotavoitteita, koulun piiloiset cisheteronormatiiviset rakenteet ja käytännöt päätyvät tarjoamaan tytöille ja pojille erilaiset taidot ja valmiudet. Nämä erot tulevat erityisen näkyviksi silloin, kun pojista ei kasvakaan miehiä tai tytöistä naisia.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt opetuksessa

Jukka Lehtosen (2021; 2023) mukaan sateenkaariteemojen käsittely suomalaisessa kouluopetuksessa on ollut pitkään puutteellista. Tutkimuksemme osallistujat olivatkin verrattain yksimielisiä siitä, ettei sukupuolivähemmistöistä tai seksuaalivähemmistöistäkään juuri puhuttu koulussa. Useimmat muistelivat, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt olivat läsnä opetuksessa vasta yläkoulussa, ja silloinkin ainoastaan terveystiedon tunnilta ja maininnan tasolla, terveystiedon kir-

jan ”sivulauseessa” tai ”yhdessä alanurkan tietoboksissa”. Enimmäkseen opetus koski seksuaalivähemmistöjä, eikä suurin osa haastateltavista muistanut kuulleensa sukupuoli-vähemmistöistä koulussa lainkaan.

Sävy, jolla terveystiedossa puhuttiin seksuaalivähemmistöistä, oli asiallinen mutta teoreettinen. Aihe sivuutettiin O:n mukaan ”älyttömän” nopeasti, ja P arveli, että opettajalla saattoi olla kiire päästä ohi aiheesta, joka aiheutti oppilaisa huvittuneisuutta ja huutelua. Keskustelua leimasi myös cisheteronormatiivisuus ja sen kautta tietynlainen etäisyys aiheeseen: puhuttiin ”hypoteettisista” tai ”teoreettisista” homoista, joita oli olemassa jossakin maailmassa, mutta ei kuitenkaan tässä luokassa tai koulussa (ks. myös Taavetti 2015, 81–83). Kuten A ilmaisi:

Muutenkin koulussani suhtauduttiin lgbt-ihmisiin ”ne”-asenteella, sillä eihän kukaan rakkaan eliitti-kouluni mallioppilaista olisi millään voinut olla ”sellainen, tiedäthän”. Tämä asenne syöpyi aivoihini ja vahingoitti sekä minua että myöhemmin elämäni ilmestyneitä sateenkaari-ihmisiä, sillä en osannut epätietoisuuttani olla tarpeeksi avoin. Sittemmin olen kasvanut ihmisenä valtavasti, mutta en voi kiittää siitä peruskouluani.

P:n mukaan tällaisesta teoreettisesta ja epä-määräisestä opetuksesta ei saanut henkilökohtaisella tasolla paljoakaan irti:

Ja niinkun vaik se lukiskin just jossain oppikirjassa muutama lause, niin semmosesta on kauheen vaikee osata tunnistaa itteensä, et se pitäs enemmänkin olla semmosta... siitä pitäis avoimesti antaa tietoa enemmän, että joku vois ymmärtää että aa, ehkä tää koskee mua ja ehkä tää selittää asioita.

Useampi osallistujista miettikin, olisivatko he mahdollisesti voineet löytää oman sukupuoli-identiteettinsä jo vuosia aiemmin, jos heille olisi ollut aiemmin tarjolla helpommin lähestyttävää tietoa aiheesta. Moni oli myös sitä mieltä, että sateenkaari-ihmiset saisivat

olla koulussa esillä muulloinkin kuin vain terveystiedon tunnilla.

Muista osallistujista poiketen S ja V olivat saaneet kattavampaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvää opetusta, tosin hekin vasta yläkoulussa. Heille oli terveystiedossa tuotu esiin, etteivät sateenkaari-ihmiset olleet vain teoreettinen asia vaan potentiaalisesti läsnä myös omassa luokkahuoneessa. S kertoi tämän johtuneen terveystiedon opettajan avoimesta asenteesta, kun taas V:n koulussa oli useampi avoimesti seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluva oppilas ja hän kuvasi koulun ilmapiiriä yleisesti avomieliseksi. Koska tutkimukseen osallistuneiden ikäjakauma on melko kapea, he ovat kaikki käyneet yläkoulua vuoden 2004 opetus-suunnitelman mukaan. S:n ja V:n muista poikkeavat kertomukset osoittavatkin, että yksittäisillä kouluilla ja yksittäisillä opettajilla on suuri valta vaikuttaa siihen, minkä verran ja miten seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta koulussa puhutaan.

Koulu sosiaalisena ympäristönä

Koulun formaalien rakenteiden rinnalla elää informaali koulu, johon sisältyy koulun sosiaalinen ja kulttuurinen ilmapiiri (Lahelma & Gordon 2003). Koulu onkin merkittävä sosiaalisen oppimisen paikka: koulussa opitaan ne roolit ja normit, joita ihmisten yhteiskunnassa odotetaan noudattavan (Antikainen ym. 2013, 140–142). Koulun ilmapiiri ja siellä muodostettavat sosiaaliset suhteet ovat näin ollen vähintään yhtä merkittäviä tekijöitä oppilaiden elämässä kuin opetuksen sisällöt. Tutkimukseen osallistuneiden kokemukset koulusta sosiaalisena ympäristönä olivat hyvin vaihtelevia ja usein ristiriitaisia. Monilla heistä oli koulussa läheisiä ystäviä, joista osa kuului opettajakuntaan, mutta toisaalta he kokivat usein

jääneensä tavalla tai toisella ulkopuolisiksi cisheteronormatiivisessa koulukulttuurissa. Useimmat olivat myös kohdanneet kouluväkivaltaa. Sekä parhaat että huonoimmat koulumuistot liittyivät koulussa tapahtuneeseen vuorovaikutukseen.

Sukupuolitettut vertaissuhteet

Koulun kulttuuri ja sukupuolesta puhumisen tavat näyttäytyvät aineistossa cisheteronormatiivisina. Vaikka opetussuunnitelma puhuu tasa-arvosta, ja opettajat itse uskovat kohtelevansa oppilaita samalla tavalla sukupuolesta riippumatta (Tainio, Palmu, Ikävalko 2010, 14), osallistujien kokemukset tuovat näkyviin koulun kokonaisvaltaisen sukupuolittuneisuuden. Moni asia jaettiin koulussa binäärisen sukupuolen mukaan. Oli tyttöjen ja poikien jonot, tyttöjen ja poikien leikit ja tyttöjen ja poikien kaveriporukat. O kertoi: ”Mä koin sen jotenkin ylitsepääsemättömän turhauttavaks, että puhuttiin silleen, että suoraan jaettiin ihmisiä, etenkin sen takia että mulla on niin paljon kavereita, (...) jotka sit erotettiin musta kauheen helposti silleen että nää on tyttöjä ja nää on poikia.” Tytöiltä ja pojilta odotettiin eri asioita, erilaista olemista, osaamista ja käytöstä sekä opettajien että vertaisten taholta. Osallistujat kokivat usein, etteivät he pystyneet vastaamaan näihin odotuksiin, ja tunsivat siksi itsensä jollain tapaa riittämättömiksi tai vääränlaisiksi. Koulun kaveriporukat ja välitunneilla tapahtuvat pelit ja leikit olivat myös selvästi sukupuolittuneita. Kaveriporukoiden muodostuminen ensisijaisesti sukupuolen perusteella vaikutti olevan tavallista, ja liikkuvuus sukupuolittuneiden ryhmien välillä oli vaikeaa, kuten myös Elina Lahelma (2002, 296–297) on todennut. Osalla voimakas sukupuolittuneisuus vertaissuhteissa painottui alakouluun ja lieveni murrosikään tullessa, kun taas toisilla kokemus oli päinvastainen. P pohti,

voisiko kaverisuhteiden sukupuolittumista koulussa haastaa:

Mä mietin sitä et... voiskohan tavallaan se oppimisympäristö tai se tavallaan ne koulun aikuiset rohkaista sitäkin, et ne lapset ei niinkun leikkis vaikka niin sukupuolittuneesti, tai niin sukupuolittuneissa ryhmissä, että... kun mäkin tiedän et mä oon, päiväkodissa mä oon leikkiny ihan onnellisesti kaikkien kanssa sukupuolesta riippumatta (...) Mut että jostain syystä ala-asteella jossain vaiheessa siitä tulee... jollain tavalla paheksuttavaa, niin voisko semmoseen yrittää kans puuttua jotenkin.

Osa osallistujista oli ollut sekä pienissä että suuremmissa kouluissa. He toivat esiin sen, että pienissä kyläkouluissa, joissa oli vähemmän lapsia, kaikki leikkivät kaikkien kanssa välitunneilla ja vertaisryhmät olivat vähemmän sukupuolittuneita. Olipa tämä sattumaa tai ei, koulun kulttuuri ja ilmapiiri vaikutti vertaissuhteisiin voimakkaasti.

Ystävyyssuhteet ja osallisuuden kokemus yhteisössä ovat merkittäviä transnuorten hyvinvointia tukevia tekijöitä (Sares-Jäske ym. 2024, 4–5). Moni osallistuja kuvasikin läheisiä ystäviään positiivisena osana koulukokemustaan. Vertaissuhteisiin liittyi kuitenkin usein myös konflikteja, ja usein osallistujilla oli vain muutama ystävä, tai jossain peruskoulun vaiheessa ei ystäviä lainkaan. Lisäksi osallistujien vertaissuhteisiin liittyi jonkinlainen erilaisuuden, vääränlaisuuden tai ulkopuolisuuden kokemus, joka oli yleensä alkanut hyvin varhain lapsuudessa ja oli vaikeasti määriteltävissä tai sanoitettavissa (vrt. Lehtonen 2003). Heidän oli usein vaikea sopeutua sukupuolitettuihin kaveriporukoihin, koska heillä tuntui olevan vähän yhteistä vertaisten kanssa, eivätkä he olleet kiinnostuneet niistä asioista, joista heidän olisi ”kuulunut” olla kiinnostuneita. P kuvasi asiaa seuraavasti:

Mä oon miettiny sitä, niinku sitä erilaisuus-juttua. Mä mietin sitä et mikä sen tekee, ja sit mä mietin

just... just sitä miten vierasta tavallaan se naiseuden tai teinityttöyden toteuttaminen mulle oli, et mä en osannu sitä ollenkaan ja... se oli ärsyttävää ja vaikeeta ja hämmentävää.

V:tä lukuun ottamatta osallistujat eivät osanneet vielä peruskouluaikana nimetä omaa sukupuoltaan. Silti heidän kokemansa erilaisuuden tunne liittyi usein normeista poikkeavaan sukupuoli-ilmaisuuksiin ja oletetulle sukupuolelle epätyypillisiin kiinnostuksenkohteisiin.

Kouluväkivalta

Lehtosen (2003, 165-166; 2023, 279-280) mukaan sukupuolittuneeseen koulukulttuuriin mukautumattomuus altistaa väkivallalle, ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret kokevat henkistä ja fyysistä kouluväkivaltaa muita useammin. Lähes kaikki tutkimuksemme osallistajat kertoivatkin tulleen kiusatuiksi peruskoulussa. Monille se oli päällimmäinen muisto peruskouluajasta – poiketen selvästi esimerkiksi Lahelman ja Tuula Gordonin (2003, 47) tutkimuksesta, jossa (cissukupuolisten) tärkeimmät koulumuistot liittyivät positiivisiin vertaissuhteisiin. Vaikka tutkimuksemme osallistajat puhuivat kiusaamisesta, käytämme kiusaamisen sijaan termiä kouluväkivalta, koska haluamme korostaa koulussa tapahtuvat henkisen ja fyysisen väkivallan vakavuutta (vrt. Rautiainen ym. 2022, 110–111).

Osalla kouluväkivalta sijoittui vain tiettyyn kouluun tai ikävaiheeseen, kun taas toisilla M:n tavoin se jatkui koko peruskoulun ajan: ”Mun peruskoulu oli ehkä hirveintä aikaa mulle, että se kymmenen vuotta mitä siellä joutu olemaan oli pelkkää niinku tuskaa, ku mä olin sellanen tosi kiusattu lapsi, justiaa sen takia ku mä olin vähä erilainen niistä kaikista muista.” Kouluväkivaltaa kuvattiin useimmiten syrjimisestä ja ulkopuolelle jättämisestä, joka liittyi kokemukseen

omasta erilaisuudesta tai vääränlaisuudesta. Näin oli esimerkiksi P:n tapauksessa: ”Se liittyy semmoseen just ryhmän ulkopuolelle sulkemiseen, sen takia että mä en osannu olla niinkun ois pitäiny olla niiden tyttöjen kanssa, niin mä en tajunnu mitään, mitä ne niinku tavallaan halus multa ja sitte mä olin niin outo että mut suljettiin ulkopuolelle.”

Haukkuminen ja muu verbaalinen häirintä oli yleistä, ja osa oli kohdannut myös fyysistä väkivaltaa. M kertoi: ”Jos niinku oli pikkusenkaan erilainen niinku mä olin pikkusen poikamainen nii silloin se haukkumasana oli justiaa homo tai transu.” Haukkumisella ilmaistiin, että tyttöjen ja poikien kuuluu olla kavereita vain oman sukupuolensa edustajien kanssa, ja että normeista poikkeava sukupuoli-ilmaisu on ei-toivottavaa ja tekee ihmisestä vääränlaisen (vrt. Keenan 2017, 542; Lehtonen 2003, 165; Lehtonen 2023, 279). Myös S ja O kertoivat kiusaamisesta, joka voidaan tulkita sukupuoli-ilmaisun valvomiseksi: S oli ”liian pitkä” tytöksi ja O ”liian herkkä” pojaksi. Kun kouluväkivaltaan ei puututtu, se osaltaan tuki väkivallan normaaliutta ja legitimizeettiä, kuten P ilmaisi:

Tavallaan jos se kiusaaminen, erityisesti jos se kohdistuu johonkin sukupuolittuneeseen asiaan tai johonki seksuaali-asiaan, (...) niin jos semmoseen ei puututa, niin sehän sit normalisoi sitä käsitystä et aikuistenkin mielestä nää asiat on tälleen ja mä teen väärin nyt itse kun mä vaan olen oma itseni, ja noi muut tekee oikein kun ne häpäisee mua tästä asiasta.

Kouluväkivaltaa kokeneiden mukaan aikuiset sen paremmin kotona kuin koulussakaan eivät tilanteesta riippuen joko osanneet, halunneet tai ymmärtäneet puuttua asiaan, ja silloinkin kun siihen yritettiin puuttua, interventiot olivat tehottomia ja erheellisiä. Kun kouluväkivallan annettiin jatkua, sen kohteeksi joutuneille kehittyi hiljalleen käsitys kouluväkivallasta normaalina ja tietyllä tapaa luonnollisena seurauksena heidän erilaisu-

destaan – jopa siinä määrin, ettei S:lle ollut koskaan tullut mieleenkään mahdollisuus, ettei sitä olisi esiintynyt: ”Minkälaista ois jos ei ois kiusattu? No enpä vittu tiä. Minkälainen pitää olla ettei kiusata? Eikö kaikkia kiusata?” Kouluväkivallalla ja ulkopuoliseksi jättämisellä on kokonaisvaltaiset vaikutukset koulunkäyntiin, koska jatkuva ahdistus ja yksinäisyys jättää vähän tilaa oppimiselle (Lahelma & Gordon 2003, 58). Toisaalta useampi osallistuja mainitsi käyttäneensä enemmän aikaa ja energiaa koulutyöhön tultuaan vertaistensa hylkäämäksi. Kuten Lehtonen (2003, 204) ja Riikka Taavetti (2015, 85-86) toteavat, koulunkäyntiin keskittyminen voi toimia selviytymiskeinona.

Kouluväkivallalla oli ollut vakavia vaikutuksia osallistujien elämään: se vaikutti sekä heidän minäkuvaansa ja itsetuntoonsa että heidän suhtautumiseensa muihin ihmisiin. S kertoi suhtautuvansa edelleen vaistomaisen epäluuloisesti miehiin, koska hänen kiusaajansa olivat poikia. P puolestaan sanoi olevansa kiusaamisen seurauksena hyvin arka ja uskoi kiusatuksi tulemisen myötävaikuttaneen hänen kokemiinsa mielenterveysongelmiin. Toisaalta hän myös ajatteli kiusaamisen tehneen hänestä ”heikkojen puolustajan”. V, jonka pahin kiusaaja alakoulussa oli oma opettaja, kertoi harkinneensa neljännellä luokalla itsemurhaa. Siihenkään ei koulussa puututtu, vaikka hän oli yrittänyt hakea apua:

Sitten kun mä menin terveystarkastukseen sinä vuonna, niin mä tyyliin itkin silmäni päästä siellä että antakaa mulle apua, että mä en tiedä jos mä elän enää paria kuukautta, niin sitten sen terveydenhoitajan reaktio oli että sä voit sitten vitosluokalla mennä kuraattorille. (...) ja sitte kun mä vitosluokalla, kun sinne asti kerran elin, niin sitten mä menin sinne kuraattorille niin ei sielkään niinkun tehty mitään.

V:n kertomus osoittaa, miten yksin lapset ja nuoret pahimmillaan kouluväkivaltatilan-

teissa jäävät, jos apua ei saa edes koulujärjestelmän piirissä toimivilta aikuisilta, joiden vastuulle oppilaiden auttaminen tai avun piiriin ohjaaminen kuuluisi.

Kokemukset opettajista

Opettajilla on suomalaisessa peruskoulussa paljon valtaa, koska he tekevät työtään hyvin itsenäisesti ja heillä on paljon vapauksia päättää siitä, miten he toteuttavat opetusta (Vuorikoski 2003, 137). Lisäksi opettajat vaikuttavat sukupuolittuneiden roolien ylläpitämiseen ja haastamiseen (Lehtonen 2003, 101). Osallistujistamme monilla oli sekä voimakkaan negatiivisia että erittäin positiivisia opettajakokemuksia peruskouluajalta. Ikävinä muistettiin sellaiset opettajat, jotka olivat kohdelleet oppilaitaan epäreilusti tai väärinkäyttäneet valta-asemaansa. Esimerkiksi E kertoi lestadiolaistaustaisesta uskonnonopettajasta, joka ei arkaillut jakaa ennakkoluuloisia näkemyksiään luokahuoneessa: ”Se vertas seksuaalivähemmistöön niinku kuulumista jollain tapaa murhaan? [naurahtaa] Hengessä silleen että ’joo että kyllähän minä silleensä niinku lähimmäistäni rakastaisin vaikka se tappaisi jonkun, mutta en minä silti sitä hyväksyisi”.

Sosiaaliset suhteet opettajien kanssa olivat kuitenkin korostetun merkittäviä monelle osallistujalle, koska heillä ei ollut monia positiivisia vertaissuhteita. Sekä M että P kuvasivat itseään opettajien ”lellikeiksi”, ja myös O sanoi tulleen tiettyssä vaiheessa paremmin toimeen opettajien kuin vertaistensa kanssa. He muistelivat lämmöllä erityisesti sellaisia opettajia, jotka suhtautuivat oppilaisiinsa välittömästi, kohtasivat heidät yksilöinä ja arvostivat heidän erilaisuuttaan (vrt. Taavetti 2015, 87–88).

Opettajat toimivat myös esikuvina siitä, minkälaisia aikuisena olemisen tapoja on olemassa. Opettajakoulutuksessa ja opettajien

rekrytoinnissa olisikin hyvä muistaa moninaisten representaatioiden tärkeys ja kannustaa myös sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ja sukupuoltaan normeja haastavilla tavoilla ilmaisevia hakeutumaan alalle (vrt. Keenan 2018; Lehtonen 2003). Cisheteronormatiivisessa ympäristössä yksikin esimerkki sukupuolta toisin tekevästä aikuisesta voi olla hyvin merkittävä, koska se tuo oppilaiden tietoisuuteen uusia malleja siitä, mikä on elämässä mahdollista (vrt. Lehtonen 2003, 101; Keenan 2017, 545). P:lle oli jäänyt voimakkaasti mieleen sijaisopettaja, joka oli koulussa ainoa esimerkki aikuisesta, jonka ulkonäkö poikkesi stereotyyppisistä sukupuolirooleista:

Et sitä pidettäis opettajilleki sopivana rikkoo sukupuolistereotyyppiä, mä luulen et se vois olla tosi monelle iso vaikutus. Se et näkee niinkin jonkun tyhmän asian kun että opettaja on (tietääkseni) aikuinen mies ja hänellä on pitkät hiukset ja hän lakkaa kynsiä. Se on ihan niinku... tajunnanräjäyttävää tietystä ympäristössä (...) Sit jos siellä on joku joka on yhtään erilainen, niin se voi olla tosi ratkaseva juttu, et jollakulla on siellä vähän sellanen hyväksytympi olo, tai oivaltaa jotain, et hei, noinkin voi tehdä, ehkä mäkin haluan olla tollanen.

Toisaalta Lahelma ja Gordon (2003, 52) ovat huomauttaneet, että opettajat eivät välttämättä halua tuoda yksityiselämäänsä esiin koulussa, ja Lehtonen (2023, 284) toteaa, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilta opettajilta identiteetin salaamista voidaan jopa odottaa. Esitämme, että jos koulumaailmassa huomioitaisiin sukupuolen moninaisuus nykyistä avoimemmin, se toisi myös opettajille tilaa ja mahdollisuuksia elää vapaammin omana itsenään ammattiroolissa toimiessaan.

Mahdollisuudet oman identiteetin pohdintaan

Osallistujat kertoivat, kuinka syntymässä määriteltyyn sukupuoleen liitetyt feminiinisuuden ja maskuliinisuuden normit eivät kouluaikana tuntuneet omilta. Usein jo varhaislapsuudessa tunnistettu erilaisuuden kokemus vahvistui murrosiässä, kun sukupuolinormit alkoivat vahvemmin määrittää kaveripiirien muodostumista ja toimintaa (vrt. Lahelma 2002). Peruskoulussa vallinneet sukupuolinormit ja sukupuolen moninaisuutta koskeva tiedon ja sanaston puute kuitenkin hidasti oman sukupuolikokemuksen käsittelyä ja ymmärtämistä.

Tiedon etsintä

Osa kertoi normeja rikkovan sukupuolikokemuksensa muotoutuneen jo lapsuudessa, vaikka sitä ei olisi vielä tuolloin osannut sanoittaa tai tuoda koulumaailmassa julki. O kertoi: ”Varmaan ensimmäinen kerta mä luulisin aika tarkalleen mä olin viisvuotias, ja siinä vaiheessa yleensä jo on aika selvä tämmönen sukupuoli-identiteetti.” Murrosiän fyysisten ja sosiaalisten muutosten myötä sukupuoleen liittyvä pohdinta ja tiedontarve korostui:

Kun alko murrosiässä tuleen paljon enemmän tällästä epävarmuutta ja epäselvyyttä tämmönteistä asioista, että se kaikki tommonen pohja jota mä olin periaatteessa jo, joka mulla oli jo siellä, vähän niinkun katos jonnekin, ihan vaan sen takia että ei ollu sellasta tietoa, ja ei ollu mitään sellasta mihin verrata, niin sitten vaan meni sellatteen kauheen epämurkavan muotin mukaan, mikä ei millään tavalla sopinu mulle kuitenkaan.

Binäärinen käsitys sukupuolesta hallitsi peruskoulussa sukupuolen hahmottamisen prosesseja ja teki oman sukupuolen määrittelystä vaikeaa etenkin silloin, kun kumpikaan binäärinen vaihtoehto ei tuntunut omalta. M kuvaa kokemuksiaan seuraavasti:

Varhaisimmat muistot siitä kun mä aloin niinku oikeesti eppäileen niin on niinku sieltä seittämänvuotiaan perukoilta, että silloin mä huomasin olevani niinku silleen poikamaisempi, niin sen ajan termeillä. (...) kun mää peruskoulun loppuessa niin mää hain informaatiota tästä nii sitten mää aloin silleen tietää enemmän asioista ja olin varmempi että ei se oo niinku silleen nainen tai mies se mun määritelmä.

Erilaisuuden kokemuksen ja oman, sukupuoleen liittyvän pahan olon sanoittaminen oli vaikeaa ilman tietoa sukupuolen moninaisuudesta, kuten A kertoi: ”Kun kaverini korjailivat kampauksiaan peilien edessä ja itse en pystynyt edes katsomaan omaa kuvaani voimatta pahoin, luulin minulla olevan vain huono itsetunto. Myöhemmin tajusin itseinhoni olevan dysforiaa.” Sukupuolidysforia viittaa negatiivisiin tunteisiin, joita transihmiset voivat tuntea suhteessa kehoonsa ja siihen miten kehoja sukupuolitetaan sosiaalisesti (Kondelin 2017).

Omaa sukupuolta pohdittiin ja perinteistä tyttö- ja poikamaisuutta rikottiin jo peruskoulussa, vaikkei omalle sukupuolikokemukselle vielä ollutkaan kuvaavia sanoja. Kouluympäristön ulkopuolella sukupuolta saattoi pohtia vapaammin. Eväitä sukupuolen moninaisuuden hahmottamiseen saatettiin löytää esimerkiksi alakulttuurien, musiikin ja tietokonepelien parista. Näissä saattoi kohdata sukupuolta toisin toistavia esimerkkejä tai pohtia omaa sukupuoltaan fyysisestä kehostaan vapaana, kuten O:n tapauksessa:

Mun ensimmäinen tämmönen selvä muistikuvastään tommotteesta dilemmasta tän kanssa, oisko ollu, mä oon seittämänvuotias ja pelaan Habbohotellia, mulla on siis hahmon nimenä tää mun syntymänimi, mutta se mun Avatar on kuitenkin tyttö, niin sitten mä jäin sitä kauheesti pohtimaan kun mä olin jossain Harry Potter -roolipelipaikassa, että meenkö mä nyt tyttöjen vai poikien pukuhuoneeseen, ja muuta tämmöstä. Se on musta aika liikuttavaa tälleen jälkikäteen miettii.

Yläkouluikäisenä sukupuolen moninaisuutta koskevaa tietoa osattiin hakea erityisesti internetistä ja esimerkiksi Setan ja silloisen Transtukupiiteen sivuilta. S kertoo: ”Mutta en mä tiä oonko mä siinä vaiheessa sitte voinu alkaa aatella jotenki että hei, tämmöstäkin on olemassa ja mä oon tehny jotaki random Setan testejä jostaki, ja sitte mä oon ollu sillee jaajaa, olenkohan minä tällainen.” Etenkään murrosiän kynnyksellä ja sen aikana osallistujat eivät siis tyytyneet koulusta saatuun tietoon vaan hakivat aktiivisesti tietoa myös muualta. Internetin lisäksi tietoa oli saatu myös esimerkiksi vanhemmilta sisaruksilta.

Myös muiden transihmisten kohtaaminen joko koulussa tai sen ulkopuolella saattoi herättää samaistumisen ja tiedontarpeen tunteita. O kertoi Prometheus-leiriä ohjanneesta transmiehestä, joka toimi hänelle sukupuolen moninaisuutta avaavana esimerkkinä. Toisaalta esimerkkien ja representaatioiden etsiminen ja tiedonhaku oli vaikeaa, jos ei edes tiennyt, mitä etsiä. P kertoi:

Mä en ois itte osannu hakea siinä kohtaa mitään tietoa tai mitään, et sen takia mä aattelen et se ois ollu hirveen tärkeetä et joku ois tullu mun luokse sen tiedon kanssa ja ollu silleen hei täs on tämmöst tietoo et jos kiinnostaa niin siit saa lisää tietoo.

Oppilaiden tiedontarpeen ja yhdenvertaisuuden kannalta olisikin tärkeää, että tieto sukupuolen moninaisuudesta olisi kaikkien saatavilla ilman, että sitä pitää erikseen osata etsiä tai että siihen törmääminen jää sattuman varaan.

Monille osallistujille sukupuolen moninaisuutta ja omaa sukupuolikokemusta kuvaavien termien löytäminen oli vapauttava ja itseyemmärrystä lisäävä kokemus. Sanat auttoivat jäsentämään omaa sukupuolen kokemisen tapaa, joka oli voinut aiemmin aiheuttaa ulkopuolisuuden tunteita. Kysyttäessä, milloin hän oli ensimmäistä kertaa ajatellut, ettei ole cissukupuolinen, P vastasi:

Mä niinku tiesin sen sillai tavallaan heti kun mä kuulin ne sanat [muunsukupuolinen ja sukupuoli-eton], (...) mutta mulla oli tavallaan niitä kokemuksia jo sieltä ala-asteelta asti, oikeestaan. Et mä tiesin et mä jollain tapaa en kuulu joukkoon ja mä jollain tapaa teen sukupuolta väärin.

Termien löytäminen siis sanoitti olemassa olevaa kokemusta sukupuolesta ja auttoi ymmärtämään sitä normatiivisen sukupuolikäsityksen ylittävillä tavoilla (vrt. Keenan 2017, 541; Juvonen 2019). Oma tapa tehdä sukupuolta ei ollutkaan väärä vaan vain valtavirtaan nähden erilainen.

Tutkimuksemme osallistujat ovat olleet sukupuolipohdintojensa kanssa ison osan lapsuudestaan ja nuoruudestaan yksin. Monet olivat sitä mieltä, että heidän elämänsä olisi voinut mennä toisin, jos koulussa olisi saanut enemmän informaatiota sukupuolen moninaisuudesta. Asiallinen informaatio olisi nopeuttanut ja selkeyttänyt omaa identiteettipohdintaa sekä vähentänyt yksinäisyyden ja erilaisuuden tunnetta ja painetta mukautua itselle sopimattomiin normatiivisiin muotteihin. E kuvaa ajatuksiaan aiheesta seuraavasti:

Must tuntuu et se ois ollu tavallaan helpompaa, tai siihen ei olis liittyny niin paljon sitä sellasta kyseenalaistamista ja sitä 'onks tää kokemus niinku oikeesti aito ja validi'. (...). Musta tuntuu et se olis ollu jotenki ehkä yksinkertasempaa, ja siis myös silleen (...) et se ois myös ympäristön silmissä normaalimpaa ja siitä ei tarvis tapella niin paljon.

Sukupuolen toisin tekeminen

Kaikesta normatiivisuudestaan huolimatta peruskoulu tarjosi toisinaan tilaisuuksia sukupuolen toisin tekemiseen. Esimerkiksi paritanssitunnit saattoivat tarjota tytöksi syntymässä määritellyille oppilaille mahdollisuuden pojan roolissa tanssimiseen tilanteessa, jossa parit eivät menneet tasan. Myös koulunäytelmissä miesroolien esittäminen saattoi olla tytöiksi luetuille oppilaille mahdollis-

ta ja hyväksytyä. M kertoi kannustavasta opettajasta, joka tuki hänen maskuliinista sukupuolenilmaisuaan konkreettisoin teoin: ”Silloinki kun mä sannoin sille että mä haluun laittaa jonneki kevätkuuhlaan puvun takin niin se kysy että minkävärisen krakan mä haluan ja se osti mulle sen krakan.” A kuvasi yläkoulun teemapäivää, jossa oppilaat pukeutuivat ”vastakkaisen sukupuolen” vaatteisiin. Tämä synnytti viikkoja kestäneen leikin, jossa kaverit kohtelivat häntä poikana:

Aloin jopa unelmoida elämästä, jossa kaikki olisi ollut samoin, mutta olisin vain sattunut syntymään poikana. Kaverini pitivät leikkiä hauskana ja opettajatkin tuntuivat vain naureskelevan, (...) mutta kukaan heistä ei tainnut käsittää, miten tosissani olin. Lopulta leikki kuitenkin loppui, kaverini palasivat kutsumaan minua syntymänimelläni ja minä hyväksyin taas osani tytön roolissa. Vasta vuosia myöhemmin tajusin, miksi olin pitänyt niin kovasti Maken esittämisestä.

Omissa sukupuolipohdinnoissa ja sukupuolen toisin tekemisen käytännöissä ystävien ja yksittäisten opettajien tuki oli ollut osalle merkittävää. Etenkin toisten sateenkaarinuorten kanssa saattoi olla oma itsensä ja puhua sukupuolestaan vapaasti (vrt. Taavetti ym. 2020). V kertoi, että ”yläkoulussa ne koulukaverit olivat hyvin sateenkaaren kirjavaa väkeä, (...) että siellä ja heidän kanssaan asioista puhuminen oli vaan semmosta että no totta kai sää oot mies -tyyppistä, että niiden kanssa pysty puhuun siitä oikeinkin hyvin.”

Sukupuolen toisin tekeminen oli tilannesidonnaisesti mahdollista erityisesti tytöiksi syntymässä määritellyille oppilaille. Normatiivisten sukupuoliroolien voidaankin katsoa joustavan helpommin feminiinisestä maskuliiniseen suuntaan kuin toisin päin (ks. Lehtonen 2023, 280). Näin ollen pojiksi syntymässä määritellyillä oppilailla voi olla koulumaailmassa vastassaan jyrkemmät raamit sille, miten sukupuolta saa ja ei saa teh-

dä. Toisaalta havaintoomme vaikuttaa myös aineistomme laatu, sillä valtaosa osallistujistamme oli tyttöiksi syntymässä määriteltyjä.

Sukupuolittainen kasvatustavoitteesta todeksi?

Kuten analyysimme osoittaa, peruskoulu on monin tavoin binäärisesti sukupuolittunut instituutio. Sukupuolittuneet käytännöt ovat enimmäkseen piileviä, eli ne muodostuvat itsestäänselvyyksinä pidetyistä oletuksista, joita ei huomata tai huomioida. Sukupuolittuneisuus läpäisee peruskoulun kaikki tasot formaalista opetuksesta informaaleihin vuorovaikutussuhteisiin. Koulun sukupuolittuneisiin rakenteisiin kuuluvat paitsi odotukset siitä, millaisia tyttöjen ja poikien kuuluu olla ja miten heitä tulee kohdella, myös oletus siitä, että kaikki oppilaat ovat yksiselitteisesti ja pysyvästi jaettavissa tyttöihin ja poikiin. Tutkimuksemme osallistujien yritykset poiketa näistä cisheteronormatiivisista oletuksista tuovat näkyviin, miten monella eri tavalla koulu on sukupuolittunut ja sukupuolitettu.

Vaikka omaa sukupuoli-identiteettiä oli mahdollista pohtia yksittäisissä tilanteissa, osallistujiemme koulukokemuksiin kuului myös hämmennystä, epätietoisuutta ja väkivaltaa. Havaintomme vastaa aiempaa tutkimusta koulun normatiivisesta sukupuolittuneisuudesta, jossa tilaa erilaisuudelle ei ole (mm. Lahelma 2011; Lehtonen 2003; 2023; Taavetti 2015). Opetussuunnitelma lupaa, että ”[o]ppiessaan oppilas rakentaa identiteettiään, ihmiskäsitystään, maailmankuvaansa ja -katsomustaan sekä paikkaansa maailmassa.” (POPS 2014, 15.) Osallistujiemme kohdalla tämä lupaus ei kuitenkaan toteutunut. Havaintojemme myötä esitämmekin, että koulun sukupuolittuneet normit ja käytännöt eivät vastaa kasvatuksen tavoitteita sukupuolten tasa-arvosta ja oppilaiden yhdenvertaisesta koh-

telusta etenkin sukupuoli-vähemmistöihin kuuluvien kohdalla. Peruskoulu ei tarjonnut osallistujillemme riittävästi tilaa, tukea, eikä tietoa, jotta sukupuoliin toisin ilmaisevat tai sukupuoli-identiteettiään pohtivat oppilaat olisivat voineet vapaasti kasvaa ja kehittyä koulussa. Kuitenkin osallistajat toivat monin tavoin esiin myös sen, miten koululla ja koulun aikuisilla on valta ja mahdollisuus tehdä koulussa tilaa sukupuolen moninaisuudelle usein hyvinkin pienin toimenpitein (vrt. Lahelma 2011; Keenan 2018).

Kysyttäessä, millaisen viestin osallistujamme halusivat kouluihin lähettää, vastaukset olivat yksimielisiä: he toivovat sukupuolen moninaisuuden parempaa huomiointia. Esitämmekin, että kouluihin tarvitaan vahvempaa sitoutumista sukupuolittaiseen kasvatukseen, jotta opettajilla olisi herkkyyttä tunnistaa paitsi oppilaiden yksilöllisyys suhteessa sukupuoleen, myös vallitsevat yhteiskunnalliset normit ja rakenteet sukupuolen ympärillä sekä näiden yhteentörmäykset koulu yhteisössä (vrt. Opetushallitus 2022; Jääskeläinen ym. 2015). Lisäksi sukupuolittainen kasvatustavoite tulee ymmärtää lähtökohtaisesti sukupuolen moninaisuuteen perustuvaksi lähestymistavaksi. Tämä lähtee tiedon ja koulutuksen lisäämisestä, sillä sukupuolittuneiden rakenteiden tuntemus ja ennen kaikkea niiden murtaminen on Lahelman (2011, 91; 2023, 262) mukaan ollut opettajankoulutuksessa vuosikymmenten ajan puutteellista. Sukupuolen moninaisuuden huomioimiseen tulisi hakea apua transtutkimuksesta ja etenkin transpedagogiikan käsitteestä ja periaatteista (ks. esim. Keenan 2018; Malatino 2015). Lisäksi tarvitaan enemmän tutkimusta siitä, miten opettajien tietämystä sukupuolen moninaisuudesta voidaan vahvistaa ja sukupuoli-vähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten hyvinvointia tukea.

Osallistujiemme koulumaailmaa koskevat toiveet eivät olleet erityisen radikaaleja vaan

loppujen lopuksi hyvin inhimillisiä. Sukupuolitietoisien kasvatuksen tuominen osaksi koulujen arkipäivää auttaisi osaltaan näiden toiveiden täyttämiseksi. Sukupuolen moninaisuuden huomioon ottaminen on läsnä nykyisen opetus suunnitelman tavoitteissa (POPS 2014, 18), vaikkakin vain maininnan tasolla. Tämä maininta on kuitenkin merkityksetön, jos opettajien puutteellinen tietotaso ja peruskoulun rakenteet estävät tasa-arvotavoitteiden toteutumisen käytännössä. Transpedagogiikan näkökulmasta uudelleenrakennettu sukupuolitietoinen kasvatusta auttaisi ennen kaikkea sukupuolen moninaisuutta pohtivia lapsia ja nuoria. Lisäksi se mahdollistaisi kaikille muillekin oppilaille avarakatseisemman ja sukupuolinormeista vapaamman kasvualustan. Kuten osallistujamme O sanoo: ”Sehän on vaan kaikille hyväks et me päästään tommotteista tosikin jäykistä näkemyksistä tästä eroon.” Sukupuolitietoista kasvatusta ei näin ollen tulisikaan jättää opetus suunnitelman korulauseeksi, vaan se tulisi konkretisoida osaksi koulujen arkea.

Lähteet

- Alasuutari, Varpu & Kondelin, Sade & Tainio, Luca & Toriseva, Roosa & Vähäpassi, Valo (2017) Trans-tutkimuksen ja intersukupuolisuuden tutkimuksen ajankohtaisia kysymyksiä. *Sukupuolentutkimus* 30 (1), 2–14.
- Antikainen, Ari & Rinne, Risto & Koski, Leena (2013) *Kasvatussosiologia* (5. uud. p.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Atkinson, Robert (2014) The Life Story Interview as a Mutually Equitable Relationship. Teoksessa Jaber F. Gubrium & James A. Holstein & Amir B. Marvasti & Karyn D. McKinney (toim.) *The SAGE Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 115–128.
- Benjamin, Saija & Koirikivi, Pia & Kuusisto, Arniika (2022) Nuorten elämänkulun haasteita ja vastoinkäymisiä. Näkökulmia resilienssiin kestävästä hyvinvoinnin teorian valossa. *Nuorisotutkimus* 40 (3), 59–76.
- Berg, Päivi & Kokkonen, Marja (2020) ”Ei tehdä mitään numeroa”: heteronormatiivisuus ja sukupuolen moninaisuus liikunnanopettajien puhe-tavoissa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista oppilaista. *Kasvatus* 51 (3), 343–355.
- Broady, Donald (1989) *Piilo-opetus suunnitelma*. (3. painos.). Tampere: Vastapaino.
- Collins, Patricia Hill (1986/2004) Learning from the Outsider Within: The Sociological Significance of Black Feminist Thought. Teoksessa Sandra Harding (toim.) *The Feminist Standpoint Theory Reader. Intellectual & Political Controversies*. Lontoo: Routledge, 103–26.
- Compton, D’Lane (2018) How Many (Queer) Cases Do I Need? Thinking Through Research Design. Teoksessa D’Lane Compton & Tay Meadow & Kristen Schilt (toim.) *Other, Please Specify: Queer Methods in Sociology*. Oakland: University of California Press, 185–200.
- Estola, Eila & Uitto, Minna & Syrjälä, Leena (2017) Elämäkertahaastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino.
- Harding, Sandra 2004. Introduction: Standpoint Theory as a Site of Political, Philosophic, and Scientific Debate. Teoksessa Sandra Harding (toim.). (2004). *The Feminist Standpoint Theory Reader. Intellectual & Political Controversies*. Lontoo: Routledge, 1–15.
- Jaggard, Alison (1983/2004) Feminist Politics and Epistemology: The Standpoint of Women. Teoksessa Sandra Harding (toim.) *The Feminist Standpoint Theory Reader. Intellectual & Political Controversies*. Lontoo: Routledge, 55–66.
- Juvonen, Tuula (2019) Nimeämisen mahti: Sukupuolta ja seksuaalisuutta kuvaavien termien suhteisuudesta. *SQS: Suomen queer-tutkimuksen seuran lehti* 13 (1–2), 1–22.
- Jääskeläinen, Liisa & Hautakorpi, Johanna & Onwen-Huma, Hanna & Niittymäki, Hanna & Pirttijärvi, Anssi & Lempinen, Miko & Kajander, Valpuri (2015) Tasa-arvotyö on taitolaji: Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa. Oppaat ja käsikirjat 2015 (5). Helsinki: Opetushallitus.
- Keenan, Harper (2017) Unscripting Curriculum: Toward a Critical Trans Pedagogy. *Harvard Educational Review* 87 (4), 538–556.
- Kondelin, Sade (2017) ”If I Could Touch It, It Would Be Something Sticky and Cold”: Gender Dysphoria as an Embodied Experience. *Lambda nordica* 22 (1), 15–37.
- Kouluterveyskysely (2021) Sukupuolivähem-

- mistöjen tulokset. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/documents/10531/3554284/KTK2021-taulukot-sukupuolivahemmistot-FI.pdf/c2b63fab-41fa-00ae-1abf-1033635182a7?t=1656333051663> (Viitattu 18.4.2022.)
- Lahelma, Elina (2023) Controversies and Challenges in the History of Gender Discourses in Education in Finland. Teoksessa Martin Thrupp & Piia Seppänen & Jaakko Kauko & Sonja Kosunen (toim.) *Finland's Famous Education System: Unvarnished Insights into Finnish Schooling*. Singapore: Springer Nature, 257–272.
- Lahelma, Elina (2011) Sukupuolittietoisuutta kouluun ja opettajankoulutukseen: TASUKO-hankkeesta eteenpäin. *Kasvatus* 42 (1), 90–95.
- Lahelma Elina & Gordon, Tuula (2003) *Koulun arkea tutkimassa: yläasteen erot ja erilaisuudet*. Helsingin kaupungin opetusvirasto.
- Lahelma, Elina (2002) Gendered Conflicts in Secondary School: Fun or Enactment of Power? *Gender and Education* 14 (3), 295–306.
- Lahti, Annukka & Aarnio, Kiia & Moring, Anna & Kerppola, Jenni (toim.) (2020) *Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lehtonen, Jukka (2023) Rainbow Paradise? Sexualities and Gender Diversity in Finnish Schools. Teoksessa Martin Thrupp & Piia Seppänen & Jaakko Kauko & Sonja Kosunen (toim.) *Finland's Famous Education System: Unvarnished Insights into Finnish Schooling*. Singapore: Springer Nature, 273–288.
- Lehtonen, Jukka (2003) *Seksaalisuus ja sukupuoli koulussa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Malatino, Hil (2015) Pedagogies of Becoming: Trans Inclusivity and the Crafting of Being. *TSQ: Transgender Studies Quarterly* 2 (3), 395–410.
- Marjanen, Päivi (2012) *Koulukäsityö vuosina 1866–2003. Kodin hyvinvointiin kasvattavista tavoitteista kohti elämänhallinnan taitoja*. Turku: Turun yliopisto.
- Opetushallitus (2022) Sukupuolittietoinen opetus ja ohjaus. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-jatutkinnot/sukupuolittietoinen-opetus-ja-ohjaus> (Viitattu 27.6.2022.)
- POPS. (2014) *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Opetushallitus.
- Rautiainen, Matti & Husso, Marita & Piippo, Sisko (2022) Aineenopettajaksi opiskelevien koulukokemuksia sukupuolittuneesta väkivallasta. *Kasvatus ja aika* 16(4), 101–115.
- Sares-Jäske, Laura & Jehkoi, Aino & Rantanen, Emmi & Lehtonen, Jukka (2024) Transnuorten tyytyväisyys elämään – voimavaratekijät liittyvät hyvin ihmisiin ja arvostavaan vuorovaikutukseen. *Tutkimuksesta tiiviisti 5/2024*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://www.julkari.fi/handle/10024/148637> (Luettu 14.3.2024.)
- Taavetti, Riikka (2015) *Olis siistää, jos ei tarvis määrittellä – kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus*. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, verkkojulkaisuja 81. Setä-julkaisuja 24.
- Taavetti, Riikka & Alanko, Katariina & Hästbacka, Noora & Lehtonen, Jukka & Palojärvi, Inka (2020) Sateenkaareva nuoruus ja merkitykselliset ihmissuhteet. Teoksessa Annukka Lahti & Kiia Aarnio & Anna Moring & Jenni Kerppola (toim.) *Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla*. Helsinki: Gaudeamus, 31–46.
- Tainio, Liisa & Palmu, Tarja & Ikävalko, Elina (2010) Opettaja, oppilas ja koulun sukupuolistunut arki. Teoksessa Markku Suortamo & Liisa Tainio & Elina Ikävalko & Tarja Palmu & Sirpa Tani (toim.) *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa*. Juva: Ps-kustannus, 13–22.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2017) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Gummerus.
- Valaskivi, Liekki (2019) *”Informoikaa itseänne ja olkaa avomielisempiä”*: Sukupuolivähemmistöjen kokemuksia suomalaisesta peruskoulusta. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-201907042423> (Viitattu 31.7.2023.)
- Vuorikoski, Marjo (2003) Valta ja sukupuoli opettajaksi opiskelevien koulumuistoissa. Teoksessa Marjo Vuorikoski, Sirpa Törmä & Sinikka Viskari *Opettajan vaiettu valta*. Tampere: Vastapaino, 131–154.

”Miltei jokaisena yönä helähtää lasi, narahtaa korkki, ulvoo sireeni”

Jengikeskustelun ensimmäinen aalto suomalaisessa lehdistössä vuosina 1956–1965

Mikko Salasuo & Olli Seuri

Sanomalehdissä puhuttiin 1950-luvulla kaupunkien nuoriso-ongelmasta, joka nähtiin seuraukseksi kasvavasta nuorten määrästä ja vapaa-ajan lisääntymisestä. Tämä keskustelu sai 1950- ja 1960-lukujen taitteessa uuden kehysten, kun nuoriso-ongelmaa alettiin sanomalehdissä sanoittaa jengin käsiteellä. Tässä artikkelissa tutkimme ”jengiin” liittyvien merkitysten rakentumista suomalaisissa sanomalehdissä vuosina 1956–1965. Kutsumme tätä ajanjaksoa suomalaisen jengikeskustelun *ensimmäiseksi aalloksi*. Sanomalehtikirjoittelun kautta selvitämme, mitä jengi-sanalla tarkoitettiin ja millaisia merkityksiä jengille nuorten ryhmätoiminnan kuvaajana annettiin. Aineistona hyödynnämme Kansallisarkiston digitaalista sanomalehtikokoelmaa. Tutkimuksen lähestymistapa on mediahistoriallinen. Lehtitekstien analyysimenetelmänä on kontekstoiva lähiluku, jossa yhdistyy sisällön erittely sekä historian tutkimukselle ominainen lähdekritiikki. Artikkelissa osoitamme, että jengikeskustelun ensimmäinen aalto kiinnittyi yhteiskunnan rakennemuutokseen. Nuorten lisääntynyt vapaa-aika ja oleilu kaupunkiympäristöissä, populaarikulttuuri, ulkomaiset vaikutteet ja perinteisen yhteiskuntajärjestyksen mureneminen muuttivat sosiaalisia rakenteita ja merkityksiä. Sanomalehtien jengikeskustelu oli muuttuneen sosiaalisen järjestyksen tulkitsemista ja ymmärtämistä. Se oli myös uudenlaisen nuoruuden sanoittamista. Kaupungistuvan ja teollistuvan Suomen sanomalehdet etsivät vastauksia nuorisokasvatuksen peruskysymyksiin: kuka kasvattaa, kuka valvoo?

Asiasanat: Jengit, nuorisokulttuuri, sanomalehdet, mediahistoria, konstruktionismi, sosiaalishistoria

Vaikeat lapset ja kuriton nuoriso kehittyvät kuitenkin tähän tapaan. Vanhemmilla ei ole alkaa lapsilleen ja nämä täyttävät yksinäisyytensä sakeillaan ja jengeilläään, joiden henki on yhteiskunnan vastainen. (Etelä-Suomen Sanomat 20.10.1959.)

Etelä-Suomen Sanomissa syksyllä 1959 julkaistu juttu oli ensimmäisiä suomalaisia sanomalehtikirjoituksia, jossa sanaa ”jengi” käytettiin kuvaamaan nuorten ryhmätoimintaa. Toimittaja Anneli Kuusen kirjoitus oli jatkoa 1950-luvulla lehdistössä käydylle kasvatuskeskustelulle, jossa oltiin huolissaan nuorten ryhmäkäyttäytymisestä ja sosialisatiosta. Puhuttiin kaupunkien nuoriso-ongelmasta, joka nähtiin seuraukseksi kasvavasta nuorten määrästä ja vapaa-ajan lisääntymisestä (esim. Grönholm 1961). Lehdistön kirjoittelussa ongelmana nähtiin ”joutilaat” ja toimettomat poikien ja nuorten miesten ryhmät, joiden katsottiin pudonneen yhteiskunnan valvonnan ja nuorisokasvatuksen ulkopuolelle ja näin aiheuttavan uhan yhteiskuntajärjestykselle (ks. Allardt ym. 1958; Heiskanen & Mitchell 1985). Tämä keskustelu sai 1950- ja 1960-lukujen taitteessa uuden kehityksen, kun nuoriso-ongelmaa alettiin sanomalehdissä sanoittaa jengin käsitellä.

Lehdistön ohella nuorten ryhmätoiminta kiinnosti sotien jälkeen myös tutkijoita. Rafael Helanko (1953) inspiroitui niin kutsutun Chicagon koulun kaupunkisosiologista ja teki sen metodologiaa mukaillen mittavan työn kartoittaessaan Turun poikasakkeja. Hän havainnoi, että kaupungin kasvaessa pihat, kadut, puistot ja kentät täyttyivät spontaaneista poikien ryhmistä. Saman korttelin tai asuinalueen pojat kokoontuivat päivittäin leikkimään, pelaamaan, retkeilemään, kisaamaan ja urheilemaan, välillä myös nahistelemaan ja tappelemaan (ks. myös Malinen & Tamminen 2022, 264–268). Helangon mukaan poikien ryhmätoiminnassa oli kyse yleismaailmallisesta ilmiöstä, jonka ilmenemismuodot olivat kuitenkin kulttuurisidonnaisia. Hä-

nen tulkintansa mukaan turkulaisten poikien muodostelmat erosivat toiminnaltaan ja rakenteeltaan niin paljon miljoonakaupunkien slummien jengeistä (engl. gang), että jengin sijaan sakki oli oikea käsite kuvaamaan ilmiötä. Tämä eronteko sakin ja jengin välillä toistui myös myöhemmissä suomalaisissa nuorten ryhmiä käsitelleissä tutkimuksissa. (mm. Vuori 1971; Uusitalo 1979.)

Tässä artikkelissa tutkimme jengi-käsitteeseen liittyvien merkitysten rakentumista suomalaisissa sanomalehdissä vuosina 1956–1965. Kutsumme tätä ajanjaksoa suomalaisen jengikeskustelun *ensimmäiseksi aalloksi*. Sanomalehtikirjoittelun kautta selvittämme, mitä jengi-sanalla tarkoitettiin ja millaisia merkityksiä jengille nuorten ryhmätoiminnan kuvaajana annettiin. Pohdimme myös sitä, millaiseen yhteiskunnalliseen tarpeeseen jengikeskustelu syntyi ja miksi jengistä ylipäätään alettiin puhua lehdistössä. Aineistona hyödynnämme Kansalliskirjaston digitaalista sanomalehtikokoelmaa, johon kuuluvat kaikki vapaakappaleina saatavilla olevat suomalaiset sanomalehdet.

Nuorista ja nuorten ryhmistä käytävä mediakeskustelu on perinteinen aihe suomalaisessa nuorisososologiassa (esim. Heiskanen & Mitchell 1985; Hoikkala 1993). Ilkka Heiskanen ja Ritva Mitchell (1985) analysoivat 1980-luvulla kattavasti lehtikirjoittelua 1900-luvun jälkipuoliskon nuorisokulttuureista. Jengikeskustelua he käsitelivät vain lyhyesti. Myös muissa media-aineistoja hyödyntäneissä nuorisotutkimuksissa (esim. Hoikkala 1993; Siurala 1994) jengin käsittely on jäänyt vähäiseksi. Ylipäätään empiirisen jengitutkimuksen paradigma on ollut Suomessa harvinainen (ks. kuitenkin Helanko 1953; Louhivuori ym. 1986; Louhivuori 1988; Härmälä 2012).

Kysymys jengeistä ja jengin käsitteestä on ajankohtainen, sillä vuosina 2020–2023 mediassa on käyty vilkasta keskustelua niin

sanotuista katujengeistä. Niin poliisi kuin monet poliitikotkin ovat esittäneet huolensa siitä, että Ruotsin tapaan Suomeen on syntymässä rikollisia ja väkivaltaisia nuorten katujengejä. Mediassa on puhuttu ”Ruotsin tiestä”, jolla viitataan maahanmuuttajataustaisten nuorten rikollisuuteen ja järjestäytyneisiin rikollisryhmiin (esim. Ilta-Sanomat 11.2.2022). 2020-luvun alun suomalainen katujengikeskustelu on törmännyt määrittelyongelmiin (esim. Kantola & Gustafsson 2021), mikä on tuttua aiemmista suomalaisista jengiä koskevista keskusteluista. Tutkijat, nuorisotyöntekijät ja muut nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset eivät ole tunnistanee mediassa kuvattua ilmiötä nuorisojengeiksi (mt.). Sama ongelma on tuttu myös muualta Euroopasta, jossa jengin käsitteen sopivuudesta kuvaamaan 2000-luvun nuorisorikollisuutta on väännetty kättä politiikkojen ja poliisin sekä tutkijoiden ja nuorisoalan asiantuntijoiden välillä (esim. Aldridge ym. 2008; Fraser & Hagedorn 2018).

Aineisto ja menetelmät

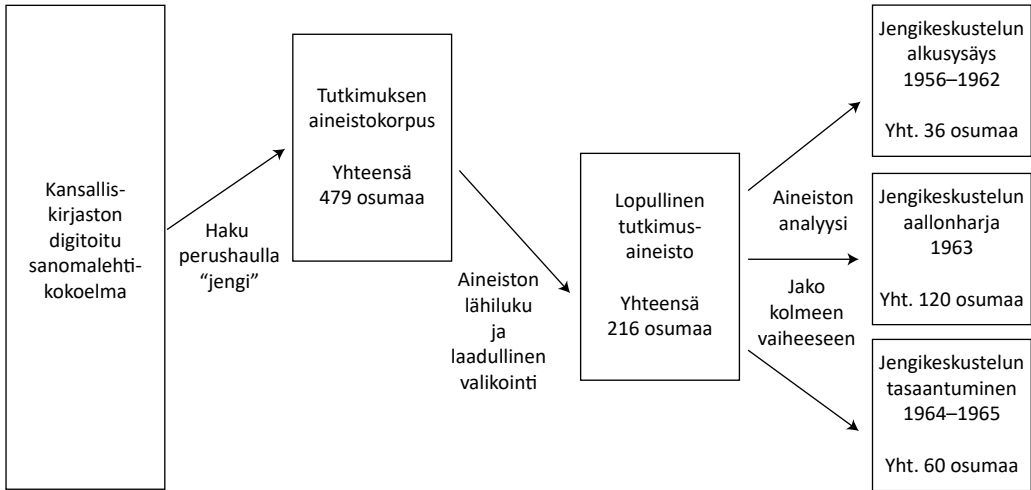
Tässä tutkimuksessa jäljitämme jengin rakentumista suomalaisessa lehdistössä hyödyntämällä Kansallisarkiston digitoitua sanomalehtikokoelmaa. Kokoelma sisältää kaikki vapaakappaleina saatavilla olleet Suomessa julkaistut sanomalehdet 1700-luvun lopulta nykypäivään. Kansallisarkiston aineistokuvauksen mukaan kokoelma muodostaa ”lähes katkeamattoman sarjan suomalaisen sanomalehdistön historiaa aina ensimmäisistä lehdistä *Tidningar utgifne Af et Sällskap i Åbo* ja *Tieto-Sanomat* nykypäivän *Hufvudstadsbladetiin* ja *Helsingin Sanomiin*” (digi. kansalliskirjasto.fi). Aineisto sisältää valtakunnalliset, maakunnalliset sekä paikallis- ja kaupunkilehdet. Ulkopuolelle jäävät sanomalehdet, joiden käyttöön liittyy rajoituksia tai joita ei ole saatavilla

vapaakappaleina. Esimerkiksi *Helsingin Sanomien* vapaakappaleet ovat saatavilla vuoteen 1959 saakka ja näin ollen lehti on artikkelin aineistossa mukana aikaväliltä 1945–1959.

Perushaku sanomalehtikokoelman kaikkien tekstisisältöön vuosilta 1945–2021 antaa 20 553 osumaa sanalle ”jengi”. Rajaamalla perushaku vuosiin 1945–1965 tulee hakusanalla ”jengi” 479 osumaa. Muilla hakuoperaatiolla ei ”jengi” saa osumia, mikä viittaa perushaun tavoittavan kaikki maininnat kyseisellä ajanjaksolla. Nämä 479 osumaa muodostavat tämän artikkelin aineistokorpuksen. Aineiston lähiluvun yhteydessä rajausta tarkennettiin siten, että analyysin valittiin vain ne sanomalehtijutut, joissa jengi liittyi suoraan tai välillisesti nuorisoryhmiin tai muuten nuorten sosiaalisiin elämismaailmoihin. Rajausten jälkeen analyysin kohteena oli 216 sanomalehtijuttua tai muuta mainintaa jengistä (ks. Kuvio 1).

Merkittävä osa analyysin ulkopuolelle jätetyistä osumista ja jutuista on joko mainoksia tai käsittelee urheilua, jossa jengillä oli pääkaupunkiseudun slangissa oma merkityksensä. Osassa jutuista ei esiintynyt jengin käsitettä, vaan osuma johtui digitaalisen tekstihaun epätarkkuudesta (vrt. sumea haku).

Tutkimuksen lähestymistapa on mediahistoriallinen. Lehtitekstien analyysimenetelmänä on kontekstoiva lähiluku (ks. Seuri 2016), jossa yhdistyy sisällön erittely (ks. Krippendorff 1980; Pietilä 1973) sekä historian tutkimukselle ominainen lähdekritiikki ja tutkimukselle olennaisten kontekstien tunnistaminen (ks. Vuolanto 2007, 305–307). Aineistot eivät tietenkään ”puhu” ilman, että niiltä kysytään ja niitä analysoidaan (Collingwood 1982, 32–37). Tutkijaa ohjaa tutkimusongelma, joka mahdollistaa lähteiden keruun ja valinnan sekä lähdeaineiston käsittelyn, luokittelun ja jäsennyksen (Vuolanto 2007, 315). Tutkijan tehtävänä on tunnistaa tutkimiansa tekstien ja ilmiön välilliset ja

Kuvio 1. Aineiston muodostaminen ja analyysin vaiheet.

välittömät sekä piiloiset ja julkilausutut merkitykset (Hyrkkänen 2002) ja luoda ilmiöstä kuvaus. Lopullisessa esityksessä, rekonstruktiossa, annetaan aineistolle paikoin paljonkin tilaa, jotta lukija voi seurata argumentaation etenemistä ja arvioida tehtyjen havaintojen uskottavuutta (ks. Seuri 2016, 59).

Artikkelin analyysi nojaa sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen (Berger & Luckmann 1967). Stanley Cohen (2002 [1972], 1–20) kirjoittaa klassikkoteoksessaan *Folk Devils and Moral Panics*, että sosiaalinen konstruktionismi paljastaa yhteiskunnassa syntyviä sosiaalisia luokitteluja. Kun lehdistö kirjoittaa tietyn ryhmän tai alakulttuurin normeja rikkovasta toiminnasta, alkavat ihmiset liittää lähes minkä tahansa nuorten poikkeavan käyttäytymisen osaksi kyseistä ilmiötä. Cohenin tutkimuksessa käsiteltiin 1960-luvulla brittimediassa paljon julkisuutta saaneita mods- ja rockers-ilmiöitä, joista rakentui julkisuuden ja yleisön vuorovaikutuksessa eräänlainen pahan kategoria ja yhteiskunnan hyvä vihollinen. Media oli keskeinen toimija nimeämässä ja määrittelemässä ilmiötä, joka nähtiin synnä ja selityksenä kaikenlaiselle nuorten normeista poikkeavalle käyttäytymiselle.

Lehdistöhistorian tutkimuksessa on aiemmin, etenkin 1970-luvulla, korostunut sanomalehdistön aate- ja oppihistoriallinen tarkastelukulma, jossa huomio on ollut erityisesti mielipidekirjoituksissa ja lehdistön poliittisessa funktiossa (ks. Vuorio 2009, 10–11). Tässä tutkimuksessa katse on suunnattu siihen, miten käsitys jengeistä syntyy ja rakentuu juuri lehdistössä yleisesti, ajankuvana, eikä erityishuomiota ole kiinnitetty lehdistön jakautumiseen tai yksittäisten toimittajien vaikutukseen. Kiinnostus on siinä, ”miltä asiat mediateksteissä ’näyttivät’, millaisena ne maailman kuvasivat”, kuten Raimo Salokangas kirjoittaa (2012, 31–32).

Sanomalehdistö ymmärretäänkin tässä tutkimuksessa toimijana, joka osallistuu sosiaalisen todellisuuden kommunikatiiviseen konstruoimiseen (Knoblauch 2013). Media toimii nuorisoa ja jengejä koskevien tulkintojen areenana, mutta myös niiden omalakisena tuottajana ja tulkitsijana. Jengipuhe syntyy sekä eri toimijoiden välisessä kommunikaatiossa että mediavälitteisen kommunikaation kautta. Lehdistö on yksi keskeisiä foorumeita, jonka kautta jengi on historiallisesti konstruoitunut ja juuri lehdistön kautta voidaan

havaita, miten jengin käsite on määrittynyt ja miten sen rajoista on neuvoteltu. Käyttämämme historiallinen sanomalehtiaineisto tarjoaa näkymän nimenomaan lehdistön tuottamaan kuvaan omasta ajastaan. Se on kuva maailmasta, joka muodostuu oikeista ihmisistä, oikeista huolista ja oikeista tapahtumista. (Ks. Schudson 2003.)

Suomalaisen jengikeskustelun yhteiskunnallinen konteksti sotien jälkeen

Yhteiskunnallinen konteksti, jossa suomalainen jengikeskustelu 1950-luvun lopulla käynnistyi, oli nopean rakennemuutoksen aikaa. Suomi nykyaikaistui sotien jälkeen poikkeuksellisen nopeasti, mikä tarkoitti muutoksia väestö- ja elinkeinorakenteessa, yhteiskuntaluokissa ja aluerakenteissa. Pertti Haapalan (2006) mukaan kyse ei ollut vain rakenteellisesta muutoksesta, vaan yhtä lailla todellisesta koetusta elämänmuutoksessa. Väestö siirtyi maataloudesta teollisuus- ja palvelualoilta ja muuttovirrat suuntautuivat asutuskeskuksiin ja kaupunkiin. Ihmisten elinpiiri muuttui ja vaihtui, mikä johti elintapojen muutokseen. Se koski tietenkin myös nuoria.

Sosiologi Erik Allardt ja kumppanit (1958) kirjoittivat 1950-luvun ”nuoriso-ongelman” olleen yhteiskunnan rakennemuutoksen heijastuma. Kyläyhteisöjen ikiaikainen kasvatusrooli heikkeni ja sosiaalinen lähikontrolli menetti merkitystään, kun lasten ja nuorten elämän rytmiä alkoi yhä enemmän määrittää koulukäynti ja opiskelu. Vapaa-aika lisääntyi ja sai nuorten elämässä uuden merkityksen. Yhteiskunnan rakennemuutos johti nuorten ja nuoruuden sosiaalisen paikan muuttumiseen, joka herätti huolta aikuisissa ja kasvattajissa. Julkisessa keskustelussa huoli kohdistui

sosiaalistumiseen, kansalaiseksi kasvamiseen ja kontrolliin, jotka olivat olleet itsenäistymisen alusta lähtien kansallisen kasvatusprojektin ytimessä (esim. Heiskanen & Mitchell 1985; Nieminen 1995).

Koulupäivien jälkeen ja iltaisin ”toimetomina” olevien nuorten pelättiin oppivan pahoille tavoille, aiheuttavan häiriöitä ja vieraantuvan yhteiskunnasta. Huolestuttavana esimerkkinä pidettiin nuorten kasvanutta kiinnostusta kansainvälistä populaarikulttuuria ja huvielämää kohtaan (esim. Lehtovaara & Koskeniemi 1954). Elokuvat, musiikki, tanssiminen ja urheilun seuraaminen nähtiin ”halpa-arvoisena” huvitteluna (Harva 1958), joka vaikutti kielteisesti nuoriin. Nuorison idoleiksi nousseet Elvis ja James Dean nähtiin moraalisesti arveluttavina esikuvina (Malinen & Tamminen 2022, 273).

Nuorten ryhmät olivat eräs nuoriso-ongelman ilmentymä. Suuriin ikäluokkiin (Karisto 2005) syntyneiden kohorttien saavuttaessa nuoruusiän alkoivat julkiset paikat, varsinkin kaupungeissa, täyttyä iltaisin ”joutilaista” lapsi- ja nuorisoryhmistä. Nuoret viettivät vapaa-aikaa kaduilla, talojen pihoissa, puistoissa, elokuvissa ja urheilukilpailuissa (Grönholm 1961). Tällainen valvoton vertais-sosiaalisuus oli ainakin laajemmassa mitassa uusi ilmiö (ks. Malinen & Tamminen 2022, 264–268). Esimerkiksi Helsingissä nuorten ryhmäkäyttäytyminen herätti 1950-luvun lopulla niin paljon julkista keskustelua, että kaupunki pyysi yliopistoa tutkimaan nuoriso-ongelman syitä Herttoniemessä ja Maunulassa. *Helsingin Sanomat* julkaisi tutkimuksen tuloksista jutun vuonna 1964. Sen mukaan kaupungin johtohenkilöiden hämmästyks oli suuri, kun erityistä pahatapaisuutta tai muutoin huolestuttavaa toimintaa ei löydetty (*Helsingin Sanomat* 20.4.1964).

”Jengi” ja suomalaisen jengiongelman synty mediassa

Jengi on venyvä käsite, joka ”keksittiin” 1900-luvun alussa Yhdysvalloissa. Kunnia jengin määrittelystä annetaan usein Frederic Thrasherille (mm. Arnold 1966; Howell 2015), jonka vuonna 1927 ilmestynyt tutkimusta *The Gang: A Study of 1,313 Gangs in Chicago* pidetään nykymuotoisen jengitutkimuksen alkupisteinä. Thrasher (1927) teki seitsemän vuoden ajan havainnointia Chicagon slummeissa ja hahmottelee keräämänsä aineiston perusteella jengin muodostumista ja rakennetta. Jengi tarkoitti slummeissa spontaanisti syntyneitä nuorten miesten epävirallista sosiaalista ryhmää, jonka sosiaalisuus johti poikkeavaan ja rikolliseen käyttäytymiseen. Jengit rakentuivat saman asuinalueen tai kaupunginosan nuorista miehistä, joita yhdisti esimerkiksi kansallisuus, kieli tai etninen tausta. Jengeillä oli reviiiri ja kokoontumispaikka sekä monesti tunnistettava pukeutuminen. Väkiältä oli osa monien jengien toimintaa.

Thrasherin (1927) selityksen mukaan jengit olivat nuorten miesten sosiaalinen tapa kohdata ja käsitellä kasvavien suurkaupunkien haasteita ja ongelmia. Jengit antoivat turvaa, vahvistivat yhteisöön kuulumisen kokemusta ja kiinnittivät nuoret miehet osaksi sosiaalista rakennetta. Niillä oli tärkeä rooli kieliryhmien ja yhteisöjen epävirallisessa sosiaalisessa järjestyksessä, sillä jengiläiset esimerkiksi toimivat läheteinä, ”korttelipoliiseina” ja viinan trokajina (Whyte 1943).

Siinä missä amerikkalaisen jengikeskustelun juuret ulottuvat maailmansotien väliseen aikaan, suomalaisessa lehdistössä jengi-ilmiön nimeämisestä ei ole havaittavissa merkkejä ennen 1950-luvun puoliväliä. Aineistomme ensimmäinen nuorten jengejä käsittelevä juttu ilmestyi *Turun Sanomissa* lokakuussa 1956 (*Turun Sanomat* 21.10.1956). Siinä käsitel-

tiin James Deanin tähdittämää elokuvaa *Nuori kapinallinen*. Tämä amerikkalaisen elokuvan arvostelu käynnisti sanomalehtikirjoittelun aikakauden, jota kutsumme suomalaisen jengikeskustelun ensimmäiseksi aalloksi vuosina 1956–1965. Tätä aikakautta leimasi suomalaisen jengikeskustelun herääminen ja kiihtyminen sekä jengille annettujen, vielä tänä päivänä tunnistettavien sosiaalisten merkitysten rakentuminen. Julkisessa keskustelussa toistui ajatus ”jengiongelmasta”.

Jengikeskustelun ensimmäisen aallon analyysissä on hyvä huomioida, että tutkijat eivät löytäneet tai tunnistanee sotienjälkeisinä vuosikymmeninä Suomesta jengejä eli järjestäytyneitä, normeja rikkovia, maahanmuuttajataustaisia ja rikoksia tekeviä nuorten miesten ryhmiä (ks. Thrasher 1927; Shaw & McKey 1942). Silti lehdistössä rakentui tänä aikana suomalainen ”jengiongelman”. Kuten sotien jälkeen nuorista käytyä lehdistökeskustelua analysoineet Heiskanen ja Mitchell (1985, 57) kirjoittavat, nuorison satunnainen poikkeava käyttäytyminen sai ”kunnan kansalaiset” huolestumaan ja joukkoviestimet kuvaamaan nuoria ”pahojen henkien riivaamaksi”.

Olemme jaotelleet suomalaisen jengikeskustelun ensimmäisen aallon kolmeen eri vaiheeseen: 1) jengikeskustelun alkusysäykseen vuosina 1956–1962, 2) jengikeskustelun aallonharjaan vuonna 1963 ja 3) jengikeskustelun tasaantumiseen vuosina 1964–1965. Jengin käsitteen käyttö nuorisoryhmien kuvaamisessa oli vielä 1950-luvun lopulla harvinaista. Itse asiassa vuosina 1956–1962 jengiin viitataan tässä merkityksessä aineistossamme 36 kertaa. Jengikeskustelun rakentumisen kannalta tärkeitä avauksia oli edellä mainittu *Turun Sanomien Nuori kapinallinen* -elokuvan arvio, mutta myös vuonna 1959 *Suomen Sosialidemokraatissa* (SD 22.10.1959) ilmestynyt juttu yhdysvaltalaisen Henry Ollendorffin Helsingissä pitämästä luennosta. Ollendorff kertoi Clevelandin jengeistä ja rikollisuudesta.

Kuten analyysissä myöhemmin osoitamme, olivat ulkomailta tuodut ainekset tärkeä osa jengin konstruointumista suomalaisessa sanomalehtikeskustelussa.

Määrällisesti vuosi 1963 oli suomalaisten sanomalehtien jengikeskustelun kiehumispiste. Jengi esiintyy aineistossamme vuonna 1963 kaikkiaan 120 kertaa. Maininnoista suuri osa liittyi kotimaiseen *Jengi*-elokuvaan ja sen markkinointiin. Tällä turmiollista nuorisoa ja kaupunkia synkkänä elinympäristönä käsitteellä Suomi-filmillä oli tärkeä merkitys jengi-sanan juurtumisessa sanomalehtikirjoitteluun. Elokuvesta käyty keskustelu rakensi jengille annattavia merkityksiä julkisessa keskustelussa. Lisänsä sanomalehtien jengikeskusteluun antoi kirjoittelu jengielokuvasta *West Side Story*, joka oli saanut ensi-iltansa vuonna 1962 ja pyöri edelleen valkokankailla seuraavana vuonna. Kun *Ilta-Sanomien* julkaisi keväällä 1963 peräti 22-osaisen juttusarjan gangsteri John Dillingeristä ja hänen rikollisjengistään, olivat jengin käsite ja sen merkityksellistämisen rakennusainekset näkyvästi esillä sanomalehtijulkisuudessa. Kuvaavaa oli, että *Kansan Uutisissa* (25.6.1963, 9) kirjoitettiin *Ilta-Sanomien* Dillinger-sarjasta otsikolla ”Nuorisorikollisuudesta”.

Vuoden 1963 jengikeskustelun aallonharjaa seurasi kaksi aktiivista jengikeskustelun vuotta 1964–1965, jolloin jengi-käsitteen yhteiskunnallinen paikka alkoi selkeämmin hahmottua. Jengin käsitettä käytettiin näinä kahtena vuonna 60 kertaa nimenomaan nuorisotoiminnan kuvaajana. Keskeisiä aineksia olivat edelleen *Jengi*-elokuva, esimerkit ulkomaisten jengien rikollisuudesta ja väkivaltaisuudesta, *West Side Storyn* teatteriesitykset Turussa ja Tampereella sekä suomalaisia nuorisoryhmiä koskevat jutut. Myös poliisi ja muut viranomaiset tulivat aktiivisesti mukaan jengikeskusteluun.

Tutkimusaineiston perusteella jengikeskustelu kiihtyi hitaasti, syttyi nopeasti ja

jatkuu aktiivisena läpi tunnistamamme jengikeskustelun ensimmäisen aallon. Keskustelu jatkuu 1960-luvun lopulla, mutta aineiston lähiluvun perusteella merkitykset rakentuvat ja saturoituvat vuosikymmen puoliväliin mennessä. Populaarikulttuuri, lättähatut, rikollisuus ja normeista poikkeava käyttäytyminen sekä ulkomailta tuotu jengitietous olivat sanomalehtien jengikeskustelun ydinaineksia. Jengin merkitys rakentui tuontitavarana ja näyttyi sanomalehdissä enemmän kielelliseltä tai sosiaalisesti tuotetulta kuin empiiriseen todistusvoimaan pohjanneelta konstruktiolta. Seuraavassa empiirisessä analyysiluvussa käymme tarkemmin läpi, miten nämä elementit tulivat sanomalehtikirjoittelussa esiin.

Alkusysäys vuosina 1956–1962

Suomalaisen jengikeskustelun ensimmäinen askel oli jo edellä mainittu *Turun Sanomien* juttu James Deanin tähdittämästä elokuvasta *Nuori kapinallinen*. Arvion mukaan elokuva ”kuvaava oman aikamme amerikkalaista nuorta polvea, jengien, boy- ja girlfriendien, oppikoulujen, autojen, laittomuuksien, humalan ja poliisiasemien tunnusten alla kulkevaa ’teenagers’-nuorisoa, suomeksi sanoen kauhukarakoita” (TS 21.10.1956). Englanninkielisten lainasanojen esittelyn ohella kirjoittaja osallistui myös nuorisokasvatuksesta käytyyn keskusteluun:

Filmi tuo siten esiin vakavan ongelman ja valottaa myös sen taustaa: nuoren ihmisen täytyy purkaa räjähtävää voimaansa johonkin, ja nykyisen hyvinvoinnin aikana hän purkaa sen lättähattuun kaikkiin muotoihin. Vika on osin myös vanhemmissa, joiden otteettomuus, keskinäinen torailu, kiire ja sekä puuttuva halu että kyky ehtiä ymmärtämään nuorisoa saavat kotielämän näyttämään tasapainottomasta, kasvavasta pojasta tai tytöstä inhottavalta sirkukselta tai eläintarhalta. (Turun Sanomat 21.10.1956.)

Arviossa jengi kytkeytyi osaksi nuorisongelmasta käytyä lehdistökeskustelua. Ilmiön kuvauksessa hyödynnettiin myös viittausta lättähattuihin, mikä vihjasi yhteydestä väkivaltaan ja nuorison rappioon (ks. Malinen & Tamminen 2022, 264–268). Arviossa toistui ajatus, jonka mukaan yhteiskunnan rakennemuutos oli tehnyt palkkatyössä käyvistä vanhemmista niin kyvyttömiä kasvattajia, että nuoret hakeutuvat jengeihin. Samoin arviossa esitettiin 1950-luvun sanomalehtien kasvatuskirjoittelussa useasti toistunut näkemys, jonka mukaan nuorilta puuttuivat aikuisuuden mallit (ks. Nieminen 1995). Kaduilla ja jengeissä ”vetehtäminen” nähtiin seurauksena liian löysästä kasvatuksesta eikä nuorilta vaadittu enää ”selkärankaa” (Turun Sanomat 21.10.1956).

Kuten muualla läntisessä maailmassa, myös Suomessa *Nuoren kapinallisen* kuvasto sai lehdistössä vahvan symbolisen merkityksen. Nahkatakkiin ja farkkuihin sonnustautuneesta James Deanista tuli ikoninen hahmo merkityksellistämään nuorison kurittomuutta, sopeutumattomuutta, seksuaalisuutta, rikollisuutta, kapinaa ja kulutuskulttuuria (esim. Springer 2007; Pantti 1994). Aikuisille elokuva kuvitti kuritonta nuorisoa.

Termi ”jengi” oli vielä 1950-luvun lopulla harvinainen sanomalehdissä,¹ mutta vuonna 1959 ilmestyi *Etelä-Suomen Sanomissa* kaksi juttua, joissa kuvattiin ensi kertaa suomalaisten nuorten ryhmätoimintaa jengin käsitteellä. Jutuissa huomio oli häiriökäyttäytymisessä ja nuorisorikollisuudessa: jengi yhdistettiin lättähattuihin, yleiseen yhteiskunnan vastaisuuteen ja huonoon kasvatukseen. Jengeissä ongelmat kasvoivat ja niiden henki oli yhteiskunnan vastainen (Etelä-Suomen Sanomat 20.10.1959). Jengi oli synonyymi nuorille, jotka tekivät murtoja ja muita rikoksia. Jengi oli uhka yhteiskunnan turvallisuudelle:

Kaikkein huolestuttavimpana on pidettävä sitä, että erilaiset omaisuusrikokset ovat alle 15-vuotiaiden keskuudessa nousemassa hyvin jyrkästi. Mitään suuria rikoksiahan tämän ikäiset eivät tietenkään pysty tekemään, mutta suuntaus puhuu kuitenkin erittäin todistusvoimaista kieltä siitä, mitä tulevaisuudessa on odotettavissa, ellei pikaista parannusta tapahdu. (Etelä-Suomen Sanomat 2.9.1959.)

Jengin käsite alkoi kietoutua jengikeskustelun alkusysäyksen myötä kotimaisiin nuorisopurukoihin. Tammikuussa 1960 *Kansan Uutiset* (16.1.1960) raportoi Helsingin Malmin nuorisosta, joka joutui ahtaiden asuinolojen vuoksi ”maantielle oppimaan sakeissa ja jengeissä”. Jutussa alkoi näkyä piirteitä 1960-luvun suomalaiselle jengikeskustelulle ominaisesta piirteestä, jossa jengi tarkoitti yhtä lailla nuorten miesten rikollisryhmää kuin poikasakkia tai lapsijoukkoa. Jengillä viitattiin lehdistössä laajasti sosiaaliseen poikkeavuuteen, mutta ei mihinkään tiettyyn ryhmään tai ongelmaan.

Sama epämääräisyys on havaittavissa lehdistön kuvauksissa Siilitien ”nuorisongelmasta” (ks. Grönholm 1961). Nuorten ryhmäkäyttäytyminen Herttoniemen alueella herätti niin paljon julkista keskustelua, että kaupunki pyysi yliopistoa tutkimaan nuorisongelmaa syitä. Myös toimittajia kävi paikalla. *Ilta-Sanomien* jutussa jengejä ei Siilitien alueelta löytynyt, mitä jutun kirjoittaja alleviivaa sarkastisella kommentillaan tonttuleikeistä:

Päivyrin oli puoli tuntia tarvottava pitkin autiota Siilitietä ennen kuin löysi ”huligaanien päämajan” kolmen kohteliaan nahkatakin opastuksella! ”Kai ne ovat siellä uudessa nuorisokahvilassa, siinä kirkkoa vastapäätä.” Ja siellä ongelmanuorisio todella vietti joulujuhlaa; tonttuleikki oli parhaillaan käynnissä. (Ilta-Sanomien 13.12.1960.)

Jengin käsitteen monimerkityksisyydellä oli vaikutusta nuoria koskevaan sosiaaliseen merkityksenantoon. Yhtenä päivänä lehdistö saattoi kirjoittaa aikuisten miesten Rööperin rikollisjengistä (Uusi Suomi 16.12.1960) ja

toisena kertoa joka kolmannen helsinkiläisnuoren kuuluvan jengiin (Suomen Sosiaalidemokraatti 24.05.1961). Jengejä alkoi 1960-luvun alussa löytyä myös muualta Suomesta. *Länsi-Savossa* ilmestyi dramaattinen juttu öisestä Mikkelistä:

Miltei jokaisena yönä helähtää lasi, narahtaa korkki, ulvoo sireeni. Kaikkina iltoina kokoontuu jengejä kaduilla ja porttikäytävissä, öinen kaupunki on täynnä jännitystä, toiminnan halua ja -tarvetta. Jotain on tehtävä ja tehdään. Rikos on aina lähellä. (Länsi-Savo 23.11.1961.)

Mikkelin nuorisojengejä käsitelleen jutun kanssa samalla aukeamalla julkaistiin raportti Lontoossa tehtävästi kristillisestä jengityöstä. Synkkä nuorisokuva toistui molemmissa jutuissa. Kuvaus Mikkelin jengeistä noudatti pastori Oatesin kertomusta Lontoon jengi-ongelmasta. Jutuissa annetaan ymmärtää, että Lontoon ja Mikkelin nuoriso-ongelmat ovat lähes identtisiä. Lisäksi *Länsi-Savon* jutussa päihheet yhdistettiin ensi kertaa suomalaisiin jengeihin, joka sekin oli Lontoosta lainattua.

Suomalaisen jengikeskustelun alku 1950- ja 1960-lukujen taitteen sanomalehdissä sisälsi paljon elementtejä, jotka toistuvat myös myöhemmässä lehdistökirjoittelussa. Juttuihin ammennettiin aineksia kolmesta aiemmasta kulttuurisesta kertomuksesta: kansallisesta nuorisokasvatuskeskustelusta, kansainvälisen populaarikulttuurin kertomuksesta ja 1940- ja 1950-lukujen lättähattukeskustelusta. Nämä toisistaan poikkeavat kehystarinat pirstaloivat jengeistä käytyä sanomalehtikeskustelua. Jengin käsitettä soviteltiin jutuissa hyvin erilaisiin ilmiöihin, eri ikäisiin nuoriin ja sillä selitettiin niin yksilö- kuin ryhmätason sosiaalisia kysymyksiä ja ongelmia.

Analyysimme perustella jengistä alkoi rakentua 1950- ja 1960-lukujen taitteen sanomalehdissä nuorten sosiaalisen poikkeavuuden yleiskategoria. Jengi oli synonyymi sellaisille lasten ja nuorten kielteisille ryhmäil-

miöille, joiden sanoittamiseen ei ollut vakiintuneita käsitteitä. Jengi oli sanomalehdissä ennen kaikkea ongelmakategoria.

Aallonharja vuonna 1963

Populaarikulttuurin merkitys suomalaisen lehdistön jengikeskustelussa kasvoi entisestään vuonna 1963. Amerikkalaiset *Nuori kapinallinen* ja *West Side Story* saivat rinnalleen Åke Lindmanin ohjaaman Suomi-filmin *Jengi* (1963), joka oli määrällisesti mitattuna sanomalehtien jengikeskustelun ensimmäisen aallon puhutuin aihe. *Uudessa Suomessa* (24.3.1963) ilmestynyt elokuva-arvostelu on näyte siitä, millaista närkästystä elokuva herätti:

”Jengi” on vahvalla twistillä maustettu tarina Liisasta Ihmemaassa, lue: Helsingissä. Saman tien siinä vielä samalla paikkakunnalla osoitetaan pikku-pikku Laurillekin, miten kavala maailma on kotikylän ulkopuolella. Kavaluutta edustaa lupaavan pikku Mefiston johdolla työskentelevä nuorisosakki, joka tanssii, ryyppää, varastaa kulkuvälineitä, suorittaa pahoinpitelyjä ja riisuutuu non-stop, oli sitten aamu, päivä, ilta tai yö. (Uusi Suomi 24.3.1963.)

Elokuvasta sanomalehdissä syntynyt kuu-hunta oli monen tekijän summa. Elokuvan nimi piti muuttaa ennen sen julkaisua, sillä elokuvatarkastamo ei hyväksynyt alkuperäistä nimeä ”Ota minut nuorena”. Tämä sensuuri tuotiin näkyvästi esiin elokuvan markkinoinnissa, joka lisäsi lehdistön kiinnostusta (esim. Ilta-Sanomat 23.3.1963; Etelä-Suomen Sanomat 24.3.1963). Lisäksi lehdistö kiinnitti huomiota *Jengi*-elokuvassa luotuun vastakkainasetteluun kaupungin ja maaseudun välillä. Se koettiin epärealistiseksi ja loukkaavaksi. Elokuvassa esitetty ”jengiläisten” löyhä seksuaalimoraali rikkoi tabuja ja poiki vihaisia lehtikirjoituksia. Nämä tekijät kytkeytyivät elokuvan nimen kautta jengikeskusteluun ja

merkityksellistivät suomalaista ”jengiä”. (Ks. Salasuo 2009.)

Elokuvasta käydyin kirjoittelun yhteydessä James Dean ja Marlon Brando saivat jengikuvastossa rinnalleen Ville-Veikko Salmisen. New Yorkin Upper West Side rinnastui Helsingin katukuvaan. Jengiläinen esitettiin sanomalehtien kuvastossa nahkatakkiin pukeutuneena lättähattuna ja pahiksena, jonka arkkityyppi oli tuontitavaraa populaarikulttuurista. Jengikeskustelu sai lisää kierroksia ja fiktion luomat hahmot alkoivat sanomalehdissä elää osana käsitystä suomalaisesta nuorisokulttuurista. Esimerkiksi *Ilta-Sanomat* (19.6.1963) julkaisi sensaatiojutun ”Hulttioiden riemuvoitto”, jossa kerrottiin nuorisohuliganismin ja jengien saaneen tyrmäysvoiton Helsingin kaupungin järjestysvallasta. *Uusi Suomi* (22.9.1963) julkaisi jutun Kaisanien puistossa oleskelevista jengeistä, jotka tappelivat ”partaveitsin ja jakoavaimin”. Jutun mukaan jengit aiheuttivat vaaran ulkopuolisille: ”Eräs paikalle osunut kertoo joukkueiden jatkuvasti käyttävän jotakin nuorta tyttöä houkutuslintuna. Tytön tehtävänä on valita joku riittävästi juonut mies mukaansa, yleensä asemalta, ja houkutellessa hänet jonnekin puiston hämääriin” (*Uusi Suomi* 22.9.1963).

Sanomalehtien jengikeskustelun aallonharjassa korostuu, kuinka jengin tai siihen liitetyn nuoriso-ongelman kuvaaminen lehdistössä nojasi toisen käden tietoon, ohikulkijoiden mielipiteisiin ja moraaliin paheksuntaan. Jutuissa toistuivat sekä populaarikulttuurin myytit ja kuvasto että 1940- ja 1950-lukujen lättähattukeskustelun argumentit (Heiskanen & Mitchell 1985). Jenginuoret esitettiin lehdistössä elokuvan roolihahmojen mukaisesti pahansuopina, arvaamattomina ja yhteiskunnalle vaarallisina.

Loppuvuodesta 1963 suomalainen jengi alkoi saada lehdistössä yhä pelottavampia piirteitä. *Länsi-Savon* jutussa (21.9.1963) annettiin vanhemmille ohjeita jengiläisten

tunnistamiseen. Jutun mukaan jengien inisiatiivina oli kioskimurto. Samoin jutussa kerrottiin, että jengeissä käytettiin unilääkkeitä yhdessäolon ”kiihokkeena” ja impatiini kemikaaleja. *Ilta-Sanomien* (2.10.1963) otsikon mukaan ”Nuorisogangsteri syntyy 13-vuotiaana”. Nuori ”jengiläinen” kertoi toimittajalle tekevänsä murtoja, kantavansa mukanaan asetta ja juovansa viskiä. Juttu päättyi opetukseen: ”Ja siellä ne nyt ovat putkassa ja odottavat oikeusjuttua. Oikein pitkää juttua odottavatkin. Pitkää ja paksua.” (Mt.)

Draamaa ei puuttunut *Uuden Suomen* jutusta, jonka mukaan pääkaupunkiseudun rokkarien jengit kävivät Porvoossa häiriköimässä:

Porvoo on hiljainen, sen kadut ovat autiot. Vain jonkun myöhäisen kotiinpalaajan askeleet kaikuvat tyhjillä kaduilla. Mutta tuon rauhallisuuden alla sykkii elämä, hiljaisuuden katkaisee yhtäkkiä kumit ulvoen kadunkulmassa kääntyvä tulipunainen urheiluauto, sen jäljessä samaa vauhtia pitävä, parhaat päivänsä nähnyt amerikkalainen, molemmat ikkunat avoimina ja täynnä ”kultaista nuorisoa”. Autot ehtivät seuraavan kulman taakse ja hiljaisuus laskeutuu jälleen kadulle. (*Uusi Suomi* 28.10.1963)

Jutun mukaan Helsingistä saapuneet ”jengit”, ”rakkarit” ja ”rokkarit” olivat niin suureksi haitaksi ja häiriöksi, että paikallisen kauppaneuvoksen aloitteesta vanhemmat olivat aloittaneet katupartio toiminnan (*Uusi Suomi* 28.10.1963.)

Jengin kuvausten muututtua synkiksi ja jopa uhkaaviksi, alkoi lehdistön jengikeskusteluun tulla myös uusia sävyjä. Sanomalehdissä julkaistiin juttuja, joissa toppuuteltiin ”huhumyllyä” nuorison pahatapaisuudesta. Jengejä aiemmin kauhistellut *Uusi Suomi* (5.10.1963) raportoi pohjoismaisesta seminaarista, jossa käsiteltiin nuorisokysymyksiä ja ”jengejä”. Jutun mukaan nuorison ”holtittomuudesta” puhuttiin paljon, mutta ongelmanuorten määrä ei ollut tilastojen mukaan kasvanut.

Muutamaa viikkoa myöhemmin lehdessä kerrottiin, etteivät julkisuudessa ”pyörineet puhemylyt” antaneet asiasta oikeaa kuvaa: ”Paha kello kuuluu kauimmaksi; vain noiden yksilöiden ja ennen muuta heidän ’jengiensä’ usein näkyväksi tarkoitettukin käyttäytymisen antaa heistä todellista suuremman vaikutelman” (Uusi Suomi 22.10.1963). Jutussa siteerattiin Helsingin apulaispoliisimestarin lausuntoa: ”ettei nuorisostamme itseasiassa ole kuin aivan pieni osa tuota julkisia paikkoja terrorisoivaa, pahennusta herättävää ja suoranaisia törkeitäkin rikoksia suorittavaa sakkia, kauhukakaroita, joista on kysymys” (mt.).

Jengiongelman konstruointi sai loppuvuodesta 1963 rinnalleen myös nuorisokulttuurisen näkökulman. *Uudessa Suomessa* julkaistiin joulukuussa 1963 raportti Tukholman nuorisosta. Jutussa käsiteltiin kuvattua ilmiötä ”nuorisoproblemana”, mutta tulkittiin nuorten normeista poikkeavan käyttäytymisen olevan ”ongelman” sijaan amerikkalaismallista nuorisomuotia.

Sadoittain amerikkalaismallisia autoja matkalla Tukholman ulkopuolelle. Valokiilat pyyhkäisevät ohi esikaupunkien uusien asuntoalueiden korkeitten kivitalojen, yli huvila- ja omakotirakennusten väläytellen lopulta näkyviin puiden runkojen välistä tummana hämmöttävää metsää: autoja riittää kyllä, illanhämystä puoliyöhön. Käynnissä ei kuitenkaan ole mikään ralliajo, vaan kysymyksessä on vain Tukholman kultaisen nuorison toistuva kokoontuminen erääseen autokahvilaansa kaupungin ulkopuolelle viettämään iltaa, iskemään tyttöä itselleen ja juomaan coca-colaa. (Uusi Suomi 12.12.1963.)

Sanomalehdissä käydyn jengikeskustelun aallonharja muistuttaa dynamiikaltaan Cohenin (2002 [1972] kuvaamaa kirjoittelua Modeista ja rokkareista Britanniassa. Kun sosiaaliselle ongelmalle on löydetty nimi, syntyy lehdistön kirjoitteluun itseään ruokkiva ja kasvava kehä, jossa nimettyyn ilmiöön liitetään yhä rajumpia ja vakavampia piirteitä. Aallonharjan pärskeiden lyödessä kovasti ylitse kyseenalaistavat

viranomaiset ja asiantuntijat kirjoittelusta syntyneitä moraalista paniikkia. Ilmiötä selittävät ja ymmärtävät puheenvuorot hillitsevät lehdistökeskustelua, mutta huoli ja kuva nuorison sosiaalisesta poikkeavuudesta jää kytämään. Kerran nimetyistä ongelmasta tulee yksi pysyvä kerros nuorisoryhmistä käytävään lehdistökeskusteluun. (Mt.)

Sanomalehtien jengikeskustelu ylikuumeni sen ensimmäisen aallon toisessa vaiheessa. Ylikuumenemisen aiheuttivat juttujen määrä ja ennen kaikkea uusina elementteinä juttuihin nostetut ääri-ilmiöt: väkivalta, seksuaalisuus, vakava rikollisuus ja päihtee. Niiden kautta jengi-keskusteluun tuli uusi ja tasapainottava kehys, kun viranomaisten ja asiantuntijoiden ääni tuli vahvemmin näkyviin. Tämä ”moraalipaniikin sammuttamisen” kehys (Cohen 2002 [1972]) alkoi esiintyä yhä useammin jengejä käsittelevissä jutuissa.

Jengikeskustelun tasaantuminen vuosina 1964–1965

Sanomalehtien jengikeskustelu alkoi laantua vuosina 1964–1965. Nuorison nousun sanallistaminen lehdistössä monipuolistui (ks. Heiskanen & Mitchell 1985). ”Moraalipaniikin sammuttamisen” kehyksessä julkaistiin juttuja, joissa jengi-sanana sopivuus suomalaisten nuorisoilmiöiden kuvaamiseen kyseenalaistettiin. Esimerkiksi arkkipiispa korosti erilaisuuden hyväksymistä ja sitä, että yhtä lailla ”nuorten jengeilläkin omat mittapuunsa” (Uusi Suomi 27.12.1964). Samoin lehdet julkaisivat niin ”autonuorten” kuin jengien puolustuspuheita (mm. Uusi Suomi 11.11.1964). Keskustelun tasaantumisen vaiheessa myös nuoret (Suomen Sosiaalidemokraatti 19.9.1965) pääsivät mukaan lehdistössä käytävään jengi-keskusteluun.

Jengikeskustelun hiipumisen taustalla olivat myös raportit vuonna 1963 käynnis-

tyneessä jengityössä tehdyistä havainnoista (esim. Ilta-Sanomat 25.9.1965; Länsi-Savo 2.1.1966). Jutuissa nuorisotyöntekijät eivät tunnistanee sanomalehtien kuvaamia jengejä ja raportoivat turhautumisestaan lehdistön jengikeskusteluun: ”jengityöntekijän eräänä tehtävänä onkin ollut aikuismaailman käsitysten oikominen” (NK 1972, 16). ”Moraalipaniikin sammuttamisen” kehys alkoi vahvistua lehdistössä entisestään ja ääriesimerkit jäivät selvästi vähemmälle.

Sanan jengi kehystäminen sai myös teknisesti uusia sävyjä tasaantumisen vaiheessa. Jengi alkoi esiintyä sanomalehdissä yhä useammin lainausmerkeissä. Samoissa jutuissa jengi rinnastettiin nuorisosakkeihin ja ryhmiiin (esim. Suomen Sosiaalidemokraatti 4.9.1965). Esimerkiksi *Suomen Sosiaalidemokraatissa* julkaistiin useita (esim. Suomen Sosiaalidemokraatti 22.5.1965; Suomen Sosiaalidemokraatti 25.7.1965) juttuja, joissa jengi-ilmiö määriteltiin rikollisen toiminnan tai väkivaltaisen käyttäytymisen sijaan vapaaajan ongelmaksi. Jutuissa ”jengien” taustalla nähtiin siirtyminen viiden päivän työviikkoon, huono kaupunkisuunnittelu sekä sopivien tilojen ja harrastusten puuttuminen.

Jengikeskustelu alkoi hiipua, kun sille ei tahtonut löytyä empiiristä perustaa (ks. Malinen & Tamminen 2022, 264–268). Myös lehdistön tapa käsitellä kansainvälisessä populaarikulttuurissa esitettyjä ”jengejä” sai uusia sävyjä. *Kansan Uutisissa* (19.5.1965) ja *Suomen Sosiaalidemokraatissa* (21.5.1965) julkaistiin laajat arviot Suomessa ensi-illan saaneesta Beatles-baletista, jonka modit ja rokkarit esitettiin brittiläisinä ja ennen kaikkea eksoottisina jengi- ja nuorisoilmiöinä. *Suomen Sosiaalidemokraatissa* (23.6.1965) pohdittiin *West Side Storyn* jengikuvaa puertoricolaisen vähemmistön ongelmien kuvaajana.

Kokonaan nuoriso vaanivan ”jengi” ei sanomalehdistä kadonnut. Se siirtyi kuitenkin Suomen rajojen ulkopuolelle ja jutuissa

(esim. Suomen Sosiaalidemokraatti 5.9.1965; Etelä-Suomen Sanomat 18.9.1965) käsiteltiin tilannetta Ruotsissa:

Göteborg, perjantaina. Mitä mods ajattelee? Minä haluan olla vapaa, minä haluan seistä tässä tai missä muussa paikassa hyvänsä. Te ette minua saa mihinkään hän sanoi ja sylkäisi varovaisesti valkopatukaisen partaniekkapoliisin suuntaan. Minä haluan olla, missä muutkin. Me vietämme täällä aikaa. On mukava seurata, miten kaverit tekevät hulinaa. Minä heitin eilen illalla pullon päin poliisia, mutta hän väisti. Sitten se ajoi minua takaa, muttei saanut kiinni. (Ilta-Sanomat 9.9.1965.)

Syksyllä 1965 yhdysvaltalainen Henry Ollendorf luennoi taas Suomessa. Hän oli edellisellä vierailullaan vuonna 1959 piirtänyt synkän kuvan suurkaupunkien jengiongelmasta ja varoittanut suomalaisia nuorisoa uhkaavasta vaarasta. Tällä kertaa sanoma oli toinen. Jengiongelma oli katoamassa Clevelandista ja uudeksi ongelmaksi oli noussut alkoholin ja lääkkeiden väärinkäyttö sekä seksuaalinen vapautuminen (Etelä-Suomen Sanomat 26.9.1965).

Sanomalehtien jengikeskustelun ensimmäinen aalto tasaantui ja laantui 1960-luvun puolivälissä. Nuoret, nuorisotyöntekijät ja eri alojen asiantuntijat toivat jengikeskusteluun suhteellistavan ja tasapainottavan kehysten, jossa kyseenalaistettiin ja kritisoitiin jengeistä ja jengiongelmasta lehdistössä rakentunutta kuvaa.

Ilkka Heiskanen ja Ritva Mitchell (1985) kuvaavat teoksessa *Lättähatuista punkkareihin*, miten nuorten ja nuorisokulttuurin sanallistaminen lehdistössä monipuolistui 1960-luvun puolivälissä ja lopulla. Moni 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa jengi-sanalla kehystetty ilmiö sai nimen ja sisällön. Esimerkiksi lättähattu-kehysten käyttö vähenee selvästi jengikeskustelun laantuessa (digi. kansalliskirjasto.fi). Käsitteenä jengi esiintyy sanomalehdissä myös ensimmäisen

aallon tasaantumisen jälkeen, mutta ei enää samanlaisena yleiskategoriana ja nuoria laajemmin kuvaavana kattokäsitteenä.

”Jengin” yhteiskunnallisen paikan määrittäminen vuosina 1956–1965

Suomalaisissa sanomalehdissä käynnistyi 1950-luvun lopulla keskustelu nuorten jengeistä ja jengiongelmasta. Kirjoittelu oli jatkoa läpi 1950-luvun vilkkaana käyneelle keskustelulle nuorisokasvatuksesta ja nuorison sosiaalistumisesta. Kirjoittelussa oli myös aineksia 1940- ja 1950-lukujen sanomalehtien lättähattukeskustelusta. Jengi oli 1960-luvun alun sanomalehtikeskustelussa uusi ja eksoottinen tapa sanoittaa ja selittää nuorten uusia ryhmäilmiöitä.

Tässä tutkimuksessa tunnistimme sanomalehtien jengikeskustelusta mediahistoriallista lähestymis- ja lukutapaa hyödyntäen kolme vaihetta: alkusysäyksen vuosina 1956–1962,

aallonharjan vuonna 1963 ja tasaantumiseen vuosina 1964–1965. Näiden vaiheiden aikana ja kautta jengin merkitys rakentui ja vakiintui suomalaisissa sanomalehdistössä. Kutsumme vuosien 1956–1965 sanomalehtikirjoittelua suomalaisen jengikeskustelun ensimmäiseksi aalloksi.

Lehdistössä käyty jengikeskustelun ensimmäinen aalto kiinnittyy yhteiskunnan rakennemuutokseen. Nuorten lisääntynyt vapaa-aika ja oleilu kaupunkiympäristöissä, populaarikulttuuri, ulkomaiset vaikutteet ja ylipäättään perinteisen agraarin yhteiskuntajärjestyksen mureneminen muuttivat sosiaalisia rakenteita ja merkityksiä. Se herätti huolta. Sanomalehtien jengikeskustelu oli muuttuneen sosiaalisen järjestyksen tulkitsemista ja ymmärtämistä sekä uudenlaisen nuoruuden sanoittamista ja hahmottamista. Kaupungistuvan ja teollistuvan Suomen sanomalehdet etsivät vastauksia nuorisokasvatuksen peruskysymyksiin: kuka kasvattaa ja valvoo?

Jengi oli ennen kaikkea populaarikulttuurin marinoima tuontituote. Jutut nahkatakkisen James Deanin kapinoinnista ja

Taulukko 1. Suomalaisen lehdistön jengikeskustelun ensimmäisen aallon kolme vaihetta ja keskustelun ominaispiirteet.

	Keskustelun ominaispiirteet sanomalehdissä
Alkusysäys vuosina 1956–1962	<ul style="list-style-type: none"> • Nuorten yhteistoiminnan sanoittaminen ensi kertaa jengin käsitteellä. • Jengin ja sakin, ”kakaralauman” rinnakkaiskäyttö. • Jengiä alettiin käyttää kuvaamaan suomalaista ”nuoriso-ongelmaa”.
Aallonharja vuonna 1963	<ul style="list-style-type: none"> • Populaarikulttuurin myytit ja kuvasto alkoivat elää suomalaisen nuorison kuvauksissa. • Kaupungistumisen ongelmien korostuminen ja vastakkainasettelu agraarisen yhteisön kanssa. • Ensimmäiset jutut, joissa pohditaan kriittisesti jengien ja häiriökäyttäytymisen mittakaavaa.
Tasaantuminen vuosina 1964–1965	<ul style="list-style-type: none"> • Jengin sanallistaminen moninaistuu, sen konstruktioita aletaan haastaa ja problematisoida. • Nuorisotyön vaikutus alkaa näkyä ja myös nuoret saavat ääntään kuuluviin. • Ulkomaisia ilmiöitä tarkastellaan myös niiden omasta kontekstista katsoen, mutta uudet uhkakuvat, kuten huumeet, odottavat jo rajan takana.

West Side Storyn nuorisokuvasta antoivat kulttuurisen kehyksen sanomalehtien jengikeskustelun alkusäykselle ja keskustelun ylikuumenemiselle. Tähän kuvaan sopivat myös lättähatut, jotka nähtiin lehdistössä vähintään nuorisojengien esiasteena. Sanomalehdissä ulkomaisten elokuvien, musikaalien ja kaunokirjallisuuden jengikuvaa soviteltiin Suomeen ja suomalaisiin nuoriin. Jengistä tuli yksi tapa kehystää ja sanoittaa nuorista käytävää sanomalehtikeskustelua. Ulkomaiset esimerkit, kuten Cleveland ja Lontoo, olivat perusta kirjoittelulle, jossa jengistä rakentui vakava sosiaalinen ongelma ja uhka suomalaiselle yhteiskunnalle. Vuosikymmenen edetessä niin lättähattuja kuin lähiön lapsilaumoja tulkittiin ongelmakehyksessä ”huligaaneina”, ”rakkareina”, ”rokkareina”, ”modseina” ja ”beatleina”.

1960-luvulle tultaessa sanomalehdet alkoivat löytää jengejä myös Suomesta. Merkkejä jengeistä nähtiin Malmin alueen lapsissa ja nuorissa, jotka viettivät vapaa-aikaansa julkisissa paikoissa ja tiloissa, kaduilla ja kujilla. Jengi sopi myös kuvaamaan 30-vuotiaiden miesten rikollisryhmää, niin sanottua Rööperin jengiä. Jengin käsite venyi entisestään, kun se yhdistettiin Helsingin lähiöiden lasten ja nuorten ulkona oleiluun. Jengistä tuli ainakin hetkellisesti synonyymi normien rikkomiselle, häiriökäyttäytymiselle ja nuorisorikollisuudelle. Suomalainen jengi oli 1960-luvun alun sanomalehdissä epämääräinen olio, sillä se tarkoitti yhtä lailla vapaa-aikaansa ulkona viettäviä kaupunkilaislapsia ja -nuoria kuin myös aikuisten rikollisryhmää, mikkeliäistä kioskivarasta ja hurjapäistä Marlon Brandoa.

Myös jengikeskustelun aallonharjaksi kutsumamme vaihe, vuosi 1963, kietoutui populaarikulttuuriin. Åke Lindmanin ohjaama elokuva *Jengi* oli määrällisesti koko sanomalehtien jengikeskustelun ensimmäisen aallon puhutuin aihe. Niin elokuvassa kuin monissa sitä käsitelleissä lehtikirjoituksissakin paha,

epäilyttävä ja pelottava kaupunkikulttuuri asettui vastakkain ikaikaisen maatalousyhteiskunnan viattomuuden ja puhtaisuuden kanssa. Jengi oli kaupunkikulttuurin ja yhteiskunnallisen muutoksen synkkä käänköpuoli. Jengistä tuli vuoden 1963 sanomalehtikirjoittelussa ”hyvä vihollinen”, joka yhdistettiin lähes mihin tahansa nuorten normeja rikkovaan toimintaan. Myös väkivaltaan, vakavaan rikollisuuteen ja päihiteisiin.

Vuosien 1964–1965 sanomalehtikirjoittelusta nuorison nousun sanallistaminen monipuolistui ja keskusteluun tuli enemmän sävyjä. Jengi-keskustelun ylikuumenemisen jälkeen ja seurauksena lehdistössä alkoi ilmestyä tasapainottavia juttuja, joissa ”sammuteltiin moraalipaniikkia”. Näissä jutuissa nuorisotyöntekijät ja asiantuntijat kyseenalaistivat jengi-sanan käyttöä ja tarkoituksenmukaisuutta. Ylipäätään jutuissa kritisoitiin jengin käyttöä suomalaisten nuorisoielmiöiden kuvaajana. Jengin kautta lehdistössä rakentunutta nuorisokuvaa pidettiin liioiteltuna, ongelmalähtöisenä ja virheellisenä. Yhä useammin jengi sai ympärilleen lainausmerkit vihjaamaan siitä, että nyt sanaa käytettiin suomalaisessa tarkoituksessa ja synonyymina ryhmälle tai sakille.

Suomalaisissa sanomalehdissä 1950-luvulla ja 1960-luvun alussa rakentunut kuva jengistä jäi epäselväksi ja epätarkaksi. Jengikeskustelun ensimmäinen aalto jätti perinnöksi löyhän ja monitulkintaisen sosiaalisen ”jengin” kategorian, johon sopi niin Marlon Brando moottoripyörineen kuin jakomäkeläinen poikasakki ja päihiteillä vakavasti oirehtiva mikkeliäinen nuori. Ei olekaan ihme, että tämä merkitykseltään epämääräinen olio on vuosikymmenten saatossa sopinut kehystämään monia erilaisia nuorisoielmiöitä.

Viitteet

- 1 Vuonna 1957 *Iltta-Sanomissa* ilmestyi yksittäisiä slangipakinoita, joissa jengiä käytettiin kuvaamaan nuorisoryhmiä. (*Iltta-Sanomien* 30.8.1957; *Iltta-Sanomien* 11.11.1957; 16.12.1957.) Ainoat osumat vuodelta 1958 olivat Yhdysvalloista lainattu jengivitsi *Suomen Sosiaalidemokraatissa* (SD 13.4.1958, 8) ja Ville Vallaton -sarjakuvassa kaveriporukasta käytetty ilmaus (Uusi Suomi 14.1.1958). Sanomalehtien perustella jengejä oli vuoteen 1959 asti vain Yhdysvalloissa.

Lähteet

- Aldridge, Judith & Medina, Juanjo & Ralphs, Robert (2008) Dangers and problems of doing 'gang' research in the UK. Teoksessa Frank van Gemert, Dana Peterson & Inger-Lise Lien (toim.) *Street Gangs, Migration and Ethnicity*. USA & Canada: Routledge, 31–46.
- Allardt, Erik & Jartti, Pentti & Jyrkilä, Faina & Littunen, Yrjö (1958) *Nuorison harrastukset ja yhteisön rakenne*. Helsinki: WSOY.
- Arnold, William (1966) The Concept of Gang. *The Sociological Quarterly* 7 (1), 59–75.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1967) *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City, NY: Doubleday.
- Cohen, Stanley (2002 [1972]) *Folk Devils and Moral Panics. The Creation of Mods and Rockers*. New York: Routledge.
- Collingwood, R. G. (1982 [1939]). *An Autobiography*. Oxford: Clarendon Paperbacks.
- Fraser, Alistair & Hagedorn, John (2018) Gangs and a Global Sociological Imagination. *Theoretical Criminology* 22 (1), 42–62.
- Grönholm, Leo (1961) *Siilitien nuoriso-ongelma*. Helsinki: Helsingin yliopisto, sosiologian laitos.
- Haapala, Pertti (2006) Suomalainen rakennemuutos. Teoksessa: Juho Saari (toim.) *Historiallinen käänne. Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Harva, Urpo (1958) Alkulause. Teoksessa Erik Allardt & Pentti Jartti & Faina Jyrkilä & Yrjö Littunen (1958) *Nuorison harrastukset ja yhteisön rakenne*. Porvoo: WSOY.
- Heiskanen, Ilkka & Mitchell, Ritva (1985) *Lättähäntuista punkkareihin. Suomalaisen valtakulttuurin ja nuorisokulttuurien kohtaamisen kolme vuosikymmentä*. Helsinki: Otava.
- Helanko, Rafael (1953) *Turun poikasakit. Sosiologinen tutkimus 9–16-vuotiaiden poikien spontaanisista ryhmistä vv. 1944–1951*. Turku: Turun yliopisto.
- Hoikkala, Tommi (1993) *Katoaako kasvatus, himmeekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Howell, James (2015) *History of street gangs in the United States. Their origins and transformations*. Lanham: Lexington Books.
- Helsingin Sanomat* 20.4.1964. Siilitien nuoriso-ongelmasta otettu opiksi Helsingin asuntopolitiikassa. *Helsingin Sanomat*, 7, 11.
- Hyrkkänen, Markku (2002) *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.
- Härmälä, Valteri (2013) *”Jengit” sotajalalla” – vuoden 1978 jengikeskustelun nuorisokuva*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta.
- Iltalehti* 11.2.2022. Kokoomus ehdottaa jengirikollisuuden kitkemiseksi laajaa ohjelmaa: pehmeitä keinoja ja kovempia rangaistuksia. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/2076923c-72e9-449e-9c27-271783270fe3> (Viitattu 4.8.2022.)
- Kantola, Anne & Gustafsson, Mikko (2021) Jengien jäljet. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/paivanlehti/03122021/art-2000008398664.html> (Viitattu 30.7.2022.)
- Karisto, Antti (2005) Suuret ikäluokat kuvastimena. Teoksessa Antti Karisto (toim.) *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino, 17–60.
- Knoblauch, Hubert (2013) Communicative Constructivism and Mediatization. *Communication Theory* 23 (3), 297–315.
- Krippendorff, Klaus (1980) Validity in content analysis. Teoksessa Ekkehard Mochmann (toim.) *Computerstrategien für die kommunikationsanalyse*. Frankfurt: Campus.
- Lehtovaara, Arvo & Koskenniemi, Matti (1954) *Kasvatuspsykologia*. Helsinki: Otava.
- Louhivuori, Leena & Hämäri, Timo & Nieminen, Kari & Nieminen, Jukka (1986) *Koskelan jengi*. Helsinki: Otava.
- Louhivuori, Leena (1988) *Koskelan pojat. Tutkimus jengikulttuurista*. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus.
- Malinen, Antti & Tamminen, Tuomo (2022) *Leikitäänkö? – Lasten kaverisuhteet 1900-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Nieminen, Juha (1995) *Nuorisossa tulevaisuus. Suomalaisen nuorisotyön historia*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- NK (1972) *Jengityö. Vuosittain etenevä historiallinen katsaus nuorisotoimiston jengityöstä*. Helsinki: Nuorisoesiainkeskus.
- Pantti, Mervi (1994) Hallittu kurittomuus: Nuorison

- nousu ja sukupolvikonflikti suomalaisessa elokuvassa 1960-luvulla. *Lähikuva: Turun elokuvakerho Ry:n jäsenlehti*, 4–22.
- Pietilä, Veikko (1973) *Sisällön erittely*. Helsinki: Gaudemus.
- Salasuo, Mikko (2009) Stadi on buli ja mäisä mesta? Teoksessa Tuula Helne ja Laura Kalliomaa-Puha (toim.) *Filmi-Kela: Suomi-filmistä sosiaalipolitiikkaan*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Salokangas, Raimo (2012) Tekstit, kontekstit ja poikittaistatse mediahistorian kohtauspaikalla. Teoksessa Erkkä Railo & Paavo Oinonen (toim.) *Media historiassa*. Turun Historiallinen Yhdistys, Historia mirabilis 9, 25–46.
- Seuri, Olli (2016) *Historian journalistinen esittäminen. 1960-luku Helsingin Sanomissa vuosina 2008 ja 2013*. Tampere University Press 2016. Tampere.
- Schudson, Michael (2003) *The Sociology of News*. New York & London: W. W. Norton & Company.
- Shaw, Clifford & McKey, Henry (1942) *Juvenile delinquency and urban areas*. Chicago: University of Chicago Press.
- Siurala, Lasse (1994) *Nuoriso-ongelmat modernisaatioperspektiivissä*. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Springer, Claudia (2007) *James Dean Transfigured: The Many Faces of Rebel Iconography*. Texas: University of Texas Press.
- Thrasher, Frederick (1927) *The gang. A study of 1313 gangs in Chicago*. Chicago. The University of Chicago press.
- Uusitalo, Ritva (1979) *Nuoret, nuorisoryhmät ja yhteiskunta: Tietoja nuorten ryhmistä 1950-, 1960- ja 1970-luvuilta*. Helsingin yliopiston sosiologian laitos, Working papers n:o 10, Helsinki, 1979.
- Vuolanto, Ville (2007) Tutkimusprosessi, metodit ja historiantutkimuksen ominaislaatu. *Historiallinen Aikakauskirja* 195 (3), 304–316.
- Vuori, Lea (1971) ”Nuorten sakkikäyttäytyminen”. Teoksessa Ritva Aalto & Sirkka Minkkinen (toim.) *Nuoret tänään: Valtakunnallisen nuorisotutkimuksen tuloksia*. Helsinki: Otava, 93–111.
- Vuorio, Kaija (2009) *Sanoma, lähettäjä, kulttuuri. Lehdistöhistorian tutkimustraditiot Suomessa ja median rakennemuutos*. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto.
- Whyte, William (1943) *Street Corner Society*. Chicago. The University of Chicago Press.

”Mitenkähän tää nyt selitetään? Apua!”

Menetelmällisiä mahdollisuuksia kehollisen tiedon ja flowtaiteen ymmärtämiseen

Heta Mulari & Maaria Hartman

Tarkastelemme artikkelissa menetelmällisiä näkökulmia keholliseen tietoon ja sen muodostumiseen flowtaideyhteisöissä, joiden osallistujat ovat nuoria aikuisia ja aikuisia. Flowtaiteella tarkoitamme tässä artikkelissa ja tutkimiimme yhteisöihin kiinnittyen kehollista, liikkeeseen perustuvaa taidemuotoa, jonka osana käytetään erilaisia sirkustaiteesta tuttuja välineitä hulavanteista viuhkoihin, keppeihin, keiloihin, palloihin ja poihiin. Siten tuomme artikkelissamme esiin yhden mahdollisen tavan ymmärtää flow ja flowtaide, mutta emme rajaa flow'ta yksinomaan sirkustaiteen kontekstiin. Artikkelituo näkökulmia osallistuvasta etnografisesta tutkimuksesta, luovista menetelmistä ja tutkijan muuttuvasta paikasta sekä kehollisesta tiedosta entistä vahvemmin osaksi nuorisotutkimusta. Artikkelin teoreettis-metodologinen tausta ponnistaa Minna Salamin (2021) näkemyksistä aistivoimaisesta ja kehollisesta tiedosta, luovista ja osallistuvista menetelmistä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa (esim. Rynnänen & Rannikko 2021) sekä kinesteettisen empatian käsitteestä (Parviainen 2003). Olemme tuottaneet artikkelin aineiston osallistuvan etnografisen havainnoinnin ja haastattelujen kautta yhdessä osallistujien kanssa.

Asiasanat: etnografia, flow, flowtaide, kehollisuus, luovat menetelmät

Jesper liittyy mukaan keskusteluun, sanoo päättäväiseen, kriittiseen sävyyn, että tällä tavalla ei kyllä saa oikein mitään irti flowtaiteesta. ”Teidän todellakin pitäis tulla tapahtumiin, just oltiin [festarien nimi] neljä päivää yhdessä flow’ssa. Siellä te näkisitte mitä tää oikeasti on”. (Avoimet treenit puistossa, kenttäpäiväkirja 2022.)

Tämä lainaus on esimerkki etnografisella tutkimuskentällä, puistossa järjestetyissä vapaamuotoisissa flowtaidetreeneissä tapahtuneesta kohtaamisesta, jossa meille muutaman kuukauden aikana tutuksi tullut osallistuja kritisoi tutkimusmenetelmiämme, etenkin pelkkään puheeseen perustuvaa haastattelua. Olimme tilanteessa kertomassa tutkimukseen osallistumiseen liittyviä käytännön asioita uudelle haastateltavalle, kun Jesper liittyi spontaanisti mukaan keskusteluun todeten, että ”tällä tavalla” tutkimuksen tekeminen ei onnistu tavoittamaan toiminnan ydintä. Mihin Jesperin muotoilu ”tällä tavalla” viittaa? Millaisten metodologisten ja tietoteoreettisten kysymysten äärellä ollaan tutkittaessa keholliseen ilmaisuun, jakamiseen ja tietoon perustuvia yhteisöjä? Miten toimia, kun kirjoitetun tekstin ja puheen rajat tulevat vastaan? Tämä artikkeli osallistuu tutkijan paikantumiseen ja keholliseen tietoon kytkeytyvään tutkimuskeskusteluun pyrkien edistämään kehollisuuden ja kehollisen tiedon merkitysten huomioimista erilaisissa nuorisotutkimuksen tutkimuskonteksteissa.

Artikkelin kontekstina on etnografinen tutkimushanke¹, jossa tutkittiin flowtaideyhteisöjä, tilankäyttöä ja taiteelliseen tekemiseen kytkeytyviä alakulttuureja. Artikkelin näkökulma luoviin menetelmiin kiinnittyy yhteiskuntatieteelliseen, etnografiseen nuorisotutkimukseen keskittyen osallistuvaan havainnointiin ja haastatteluihin tietyissä yhteisöissä. Emme siis artikkelissa käsittele luovia menetelmiä esimerkiksi pedagogisesta näkökulmasta. Tutkimuskenttämme ovat sisältäneet sirkusinstituution järjestä-

miä ilmaisia, aikuisille suunnattuja avoimia treenejä, yhteisöjen omia treenejä ja jameja sisä- ja ulkotiloissa ja muita tapahtumia, kuten esityksiä, kaupunkitapahtumia ja festareita. Olemme fokuoineet tutkimustamme ilmaisiin treeneihin, jolloin maksulliset kurssit ja opetus rajautuvat ulkopuolelle. Olemme osallistuneet treeneihin ja muihin tapahtumiin välillä vuorotellen mutta usein yhdessä.

Flowtaide on kenttänä nuorehko, eikä sille ole olemassa tarkkaa määritelmää. Flowtaiteen käsitettä käytetään laajasti liittyen eri taidemuotoihin ja niiden yhdistelmiin, kuten esimerkiksi sirkukseen, tanssiin, musiikkiin, kontakti-improvisaatioon ja objektimanipulaatioon. Käytämme tässä artikkelissa sirkuksen ja flowtaiteen käsitteitä jonkin verran ristiin heijastellen tapaa, jolla useimmat tutkimuksen osallistujat aiheesta puhuvat.

Monet tutkimukseemme osallistuneet kokivat flowtaiteen kehollisena, liikkeeseen perustuvana taidemuotona, jonka osana käytetään erilaisia sirkustaiteesta tuttuja välineitä hulavanteista viuhkoihin, keppeihin, keiloihin, palloihin ja poihiin. Flowtaide kietoutui useilla musiikkiin, liikkeen virtaavuuteen sekä vuorovaikutuksessa välineen ja oman kehon kautta saavutettavaan flow-tilaan. Flowtaiteeseen liitettiin tietynlainen spontaanisuus, hetkessä liikkuminen ja eläminen, raamien pakeneminen sekä tila- ja tilannesidonaisuus, vaikka koreografioitua ja varsin tavoitteellistakin tekemistä mahtui joukkoon paljon. Taidemuoto linkittyy myös rave- ja psytrance-skeneihin (St. John 2012; D’Andrea 2007), elektronisen musiikin bileisiin sekä tuli- ja ledtaiteeseen. Monet bileissä käyvät kertoivat ottavansa välineet mukaan ja tanssivansa niiden kanssa. Puistoissa ja muissa julkisissa tiloissa toteutettuna taidemuoto kytkeytyy muihin erilaisiin katutaiteisiin tai vaihtoehtolajeihin kuten esimerkiksi katusirkukseen ja parkouriin (Sussman 1998; Gilchrist & Wheaton 2011; Rannikko 2018). Toimin-

nalle annetut merkitykset vaihtelivat: monille yhteisö ja tekemisen jakaminen muiden kanssa oli tärkein asia toiminnassa, joillekin taas tärkeintä oli esimerkiksi itseilmaisuus.

Flowtaiteen käsite herätti osassa osallistujia tunteita ja vastakkaisiakin näkemyksiä. Siinä missä useimmat joko käyttivät flowtaidetta suoraan kuvaamaan omaa tekemistään tai suhtautuivat käsitteeseen vähintäänkin neutraalisti, osa puhui toiminnastaan mieluummin esimerkiksi sirkuksena, leikkimisenä, meditaatiivisena kanssakäymisenä tai tanssina välineen kanssa. Tämä kertoo osaltaan flowtaiteen käsitteen nuoruudesta, liikkuvuudesta ja siitä, kuinka se pakenee määritelmiä. Tässä artikkelissa valitsimme flowtaiteen yleiskäsitteeksi (ks. myös Mulari 2021) puretuaksemme kiehtoviin ymmärryksiin, joita siihen juuri näissä yhteisöissä liitettiin. Flowtaiteen käsitettä käytetään alakulttuurin piirissä myös kansainvälisesti.

Nimensä mukaisesti flowtaiteen keskeinen ulottuvuus on virtaava flow ja flowtila. Tarkoituksenamme ei ole kuitenkaan missään tapauksessa rajata flow'ta pelkästään tutkimamme taiteenlajin ja yhteisöjen piiriin, vaan tuomme artikkelissamme esiin juuri tähän tutkimuskontekstiin kiinnittyvän tavan ymmärtää flow'n ulottuvuuksia. Flowta voi kokea käytännössä kaikessa toiminnassa ja hyvin erilaisissa konteksteissa (jazz-muusikoiden flow-kokemuksista ks. Hytönen-Ng 2013). Moni osallistuja liittäkin flow-kokemuksiinsa esimerkiksi muun sirkustaiteen (kuten ilma-akrobatian), monia muita taiteenlajeja (esim. kuvataiteen ja tanssin), slacklinen tai kiipeilyn sekä ymmärsi flown käsitteenä ja kokemuksena ylipäätään laajasti, esimerkiksi yhteydessä luontoon tai ihmisten välisessä keskustelussa parhaimmillaan saavutettavaksi tilaksi.

Tarkastelemme tässä artikkelissa kehollisen ja aistillisen tiedon syntymistä etnografisella tutkimuskentällä vuorovaikutuksessa osallis-

tujen kanssa, kehollisen tiedon ulottuvuuksia sekä sanallisen ja kehollisen tiedon limittymisiä. Minna Salamiin (2019) viitaten tuomme esiin aistivoimaista tietoa, joka muotoutuu taiteellisissa ja kehollisissa prosesseissa ja kohtaamisissa. Kehollisella tiedolla tarkoitamme tietämistä kehossa ja kehon kautta (Parviainen 2002a). Tietoisuus ja toiminnan merkityksellisyys eivät automaattisesti edellytä sanallistamista, vaan keho kykenee kommunikoimaan refleksiivisesti ja älykkäästi ympäristön kanssa (Samudra 2008; Parviainen 2002a; Ryyränen & Rannikko 2021).

Sanna Ryyränen ja Anni Rannikko (2021, 13) huomauttavat, että 1960-luvulta alkaen feministisen ja kolonisaatiokriittisen tutkimuksen vaikutuksesta alettiin kyseenalaistaa käsitystä järkeilevästä, objektiivisesta tutkijaihanteesta sekä tuoda esiin tutkijan ja osallistujien paikantumisten, kehollisuuden, tunteiden ja vuorovaikutuksen merkitystä tutkimusprosessin eri vaiheissa (ks. myös Salami 2019, 26–27). Kehollinen tieto haastaa niin sanotun europatriarkaalisen, järkeilyyn ja kvantitatiivisuuteen pohjaavan tietoihanteen sekä dualistisen maailmankuvan, jossa tieto asetetaan tunteen ja kehollisuuden vastakohdaksi (Salami 2021).

Artikkelimme aluksi käsittelemme etnografian ja etnografisen tiedon kehollisuutta teoreettis-metodologisesta näkökulmasta. Analyysiosioissa nostamme käsittelyyn tutkimuskentiltä hetkiä, joissa sanallinen ja kehollinen ilmaisuus täydensivät ja haastoivat toisiaan erityisen selkeästi. Ensiksi avaamme ymmärrystä flow'sta ja flowtaiteesta, kuinka ne pakenevat sanallista ilmaisua ja mitä reittejä löysimme tutkimuskentällämme ilmiöiden ymmärtämiseen. Toiseksi tarkastelemme tutkijan ja osallistujien kehollisuutta vertaisohjaamisen ja jaetun tekemisen kautta ja kolmanneksi pohdimme kehollisen tiedon merkityksellisyyttä yhteisöjen keskuudessa muotoutuvien paikantumisten ja hierarki-

oiden ymmärtämisessä. Lopuksi kokoamme kehollisen tiedon mahdollisuuksia nuorisotutkimuksen kentällä.

Etnografian kehollisuus: teoreettisia ja metodologisia lähtökohtia

Tutkija kehollisena ja tuntevana olentona ei ole irrallaan kentästään eikä tutkimustuloksista (Barad 2008; Paju 2014). Feministisessä etnografassa on jo pitkään painotettu kehollisuuden ja tunteiden merkitystä siinä, kuinka tutkija asettuu kentälle, kohtaa ihmisiä, tiloja ja esineitä sekä kirjoittaa havaintojaan ja myöhemmin tuloksiaan (Coffey 1999; ks. myös Flam 2015). Tämä on tarkoittanut entistä tarkempaa reflektointia tutkijan erilaisista kehollisista paikantumisista kentällä suhteessa sekä osallistujiin että materiaaliisiin tiloihin ja esineisiin. Tutkijan aistikokemusten ja tunteiden refleksiivinen tulkinta mahdollistaa erityisen ymmärryksen saavuttamista tutkitavasta ilmiöstä (esim. Pink 2008; Aromaa & Tiili 2018; Ylönen 2004).

Tutkijan paikantuminen ja refleksiivisyys ovat olleet keskiössä lukuisissa eri nuorisotutkimuksissa, kuten esimerkiksi alakulttuurien tutkimuksessa (ks. esim. Rannikko 2018; Fransberg 2021), koulutukseen ja nuorisotyöhön liittyvissä tutkimuksissa (esim. Käyhkö 2006; Paju 2014; Gordon, Lahelma & Holland 2004; Honkasalo 2011) ja harrastustutkimuksissa (esim. Ojanen 2011). Sofia Laine (esim. 2023, 2015, 2012) on käsitellyt etnografisen tutkimuksen kehollisuutta ja luovan liikkeen mahdollisuuksia laajasti etenkin liittyen nuorten poliittiseen toimintaan sekä esimerkiksi planeetan ja nuorempien sukupolvien toisiinsa kytkeytyvään hyvinvointiin. Laineen (2023) mukaan oleellista on työskentely nuorten kanssa ja

heidän rinnallaan, usein heittäytyen toiminaan hetkessä ja kehoja kuunnellen ilman erilliseen havainnoijan rooliin asettumista, jolloin tutkijan keho toimii samalla Dwight Conquergoodin (2013, 82–84) sanoin ”etnografisen tiedon kenttänä”. Lisäksi esimerkiksi Ryytänen kumppaneineen (2023) käsittelee tutkijoiden aistielämyksellistä pohdintaa ja esitystaiteen keinojen mahdollisuuksia liittyen nuorten kanssa toteutettuun kaupunkikierrosesitykseen.

Etnografisessa lähestymistavassa näemme erityisen tärkeänä pyrkimyksen tietoisuuteen moninaisista valtasuhteista sekä tutkijan muuttuvasta paikasta läpi kenttäjakson kuten myös tuloksia kirjoitettaessa. Tutkija toimii ja vuorovaikuttaa kentällä esimerkiksi ikään, etnisyyteen, sukupuoleen ja yhteiskuntaluokkaan kytkeytyvästä paikastaan käsin sekä tuo väistämättä mukaan olemistapaansa ja elämänhistoriaansa kenttämuistiinpanoihinsa ja analyysiinsa. (Esim. Coffey 1999; Ojanen 2011; Honkasalo 2018; Naples 2003; Aaltonen & Högbäck 2015.) Nuorisotutkimuksellisissa etnografioissa on pohdittu paljon iän tuomien moninaisten valta-asetelmien vaikutusta etnografisen tiedon muodostumiseen (esim. Honkasalo 2018, 185, 190; Ojanen 2011). Meidän kentälle sijoittumiseemme vaikuttivat lisäksi ainakin harrastustaustamme (nykytanssi, parkour, musiikki ja teatteri) sekä koti- ja asuinpaikkakuntamme, jotka vaikuttivat siihen, kuinka tuttuina/vieraina koimme tutkimuskaupunkimme ja kaupunkitilat, joihin kentällä toimiessamme päädyimme.

Tutkimuskentälle, joka on samalla ja ensisijaisesti toisten ihmisten paikka ja yhteisö, ei saapastella noin vain, vaan oleellista on sensitiivisyys sekä tilanteeseen liittyvien valta-asetelmien tiedostaminen. Tutkittavan yhteisön jäsenet eivät pelkästään ole tutkijan huomion ja havainnoinnin kohteena vaan myös tutkijaa havainnoidaan ja hänelle voidaan paitsi sanoa, myös kehollisesti ja toimin-

nan kautta osoittaa paikka tiettyssä hetkessä. Tutkijan mukana olo voidaan sallia, kieltää tai sitä voidaan edellyttää. Tutkittavat voivat hakeutua tutkijan kanssa vuorovaikutukseen tai välttää sitä. Yhteinen, jaettu tila, joka käsittelee kehollisen kohtaamisen ja tunnetiloja peilaavan vuorovaikutuksen syntyä vain, jos osapuolet haluavat olla toisilleen läsnä. (Aromaa & Tiili 2018; Ylönen 2004.)

Yksi metodologinen reitti herkistyä sanoittamattomalle tiedolle ja valtasuhteille, tarttua kehollisuuteen etnografisessa tutkimuksessa sekä ymmärtää ja muodostaa kehollista tietoa on kinesteettinen empatia, jonka Jaana Parviainen (2003, 2002a, 2002b) on nimennyt Edith Steinin empatiateoriaan pohjaten. Kinesteettisessä empatiassa keskeistä on ymmärrys siitä, kuinka oman kehollisuutensa kautta on mahdollista eläytyä toisen keholliseen kokemukseen, ymmärtää toisen kehoa, liikkeitä ja kokemusta omalla tavallaan yhteydessä ympäröivään maailmaan olevana. Toisen alkuperäistä kokemusta sen sijaan on mahdotonta tavoittaa ja keskeistä eläytymisessä onkin myös tämän ymmärtäminen sekä oman kokemuksen refleksiivinen tarkastelu. (Parviainen 2003, 2002a.) Hanna Snellmanin luoma käsite ”etnografinen herkkyys” viittaa tapaan, jolla tutkija aistii tapahtumia ja tulkitsee sanatonta vuorovaikutusta kehollisen ja emotionaalisen herkkyytensä kautta (ks. Snellmanin käsitteestä Aromaa & Tiili 2018).

Oman kehon reaktioiden huomioiminen havainnointi- tai haastattelutilanteessa voi herkistää tarkastelemaan ilmapiiä ja havainnoimaan tarkemmin esimerkiksi eleitä ja asentoja sekä puheen sävyjä. Tämä voi nostaa myös haastatteluja kuunnellessa, litteroidessa tai lukiessa esiin asioita kehomuistista ja mahdollistaa myös analyysi- ja kirjoittamisvaiheessa pohdintaa siitä, minkä vuoksi omat reaktiot ja tuntemukset olivat sellaisia kuin olivat, ja mitä niiden avulla voisi ymmärtää tutkittavasta ilmiöstä (Ylönen 2004, 23; Suopajarvi ym.

2019; Aromaa & Tiili 2018.) Hyvä esimerkki tunne- ja kehollisten reaktioiden huomioimisesta haastattelutilanteessa ja myöhemmin analyysissa on Anna-Kaisa Kuusisto-Arposen käsite myötätunnon politiikka, jolla hän viittaa vuorovaikutteisissa haastattelutilanteissa muodostuviin affektiivisiin kohtaamisiin ja kokemuksiin sekä tutkijan vastuuseen vaikeiden kokemusten äärellä. Yksin Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijanuorten kokemuksia käsittelevässä tutkimuksessaan Kuusisto-Arponen painottaa huomion suuntaamista ”tunneilmaisuutensa tiheisiin” hetkiin, jotka kertovat paitsi yksilön haastattelutilanteesta jakamista, vahvoja tunteita sisältävistä kokemuksista, myös kokemusten ilmentämistä laajemmista yhteiskunnallisista valta-asetelmista ja eriarvoisuuksista. (Kuusisto-Arponen 2016.) Affektiivisten tuntemisen, vaikuttamisen ja liikuttetuksi tulemisen mahdollistavien tilojen ja kohtaamisten luominen voikin olla yksi tutkimuksen tärkeä tehtävä (Laine 2023).

Judith Okelyn (1994) mukaan ihmisten välinen dialogi on aina täynnä tietoista ja tiedostamatonta kehollista tietoa, joka myös auttaa tutkijaa ymmärtämään kenttämuistiinpanojaan myöhemmin, mutta kehollisen tiedon merkitys ei usein välity tutkimusteksteissä sen vaikean sanoitettavuuden takia. Pyrimmekin artikkelissamme tiedostamaan ja tuomaan esiin, miten osallistuvan havainnoinnin ja haastattelujen yhteydessä syntyneet keholliset kokemukset ovat yhteydessä tulkintoihimme hyväksyen myös sen, että mahdollisuudet tähän ovat aina osittaiset (mt.).

Tutkimme kehollisen tiedon syntymistä vuorovaikutuksessa pyrkimällä etnografisella herkkyydellä (Aromaa & Tiili 2018) asettumaan flowtaiteen tiloihin ja tilanteisiin sekä liittymällä toimintaan ja kanssakäymiseen. Kinesteettisen empatian ja eläytymisen kautta tavoittelemme ymmärrystä kehollisen tiedon muodostumisesta ja muokkautumisesta ajan,

paikan ja paikalla olevien toimijoiden välisissä kytköksissä ja kohtaamisissa. (Parviainen 2006, 2003; Aromaa & Tiili 2018; ks. myös Ahmed 2014.) Tutkimuskentällä on mahdollista eri toimijoiden kesken yhdessä rakentaa sanallistamista pakenevaa tietoa aistimalla ja pyrkimällä ymmärtämään oman ja muiden kehojen sanattomia viestejä, herkistymällä erilaisille kohtaamisille ja refleктоimalla näitä kokemuksia myöhemmin. (Aromaa & Tiili 2018, 259–261.)

Tutkimusmenetelmät, osallistujat ja aineistot

Tutkimusmenetelmiämme ovat olleet haastattelut ja osallistuva havainnointi: eri yhdistysten avoimiin treeneihin mukaan hakeutuminen, harjoittelu eri välineillä ja muutenkin aktiivinen osallistuminen kentän toimintaan. Tiedon muodostaminen osallistuvan havainnoinnin kautta tuntui olevan myös osallistujille ymmärrettävä, melkeinpä itsestään selvä tapa tehdä tutkimusta, koska moni kertoi myös avoimesti siitä, kuinka kehollisen toiminnan ymmärtäminen vain puheen tai kirjoituksen kautta on hankalaa.

Etnografisen tiedon muodostaminen tutkijatiiminä yhteistyössä kentän ihmisten kanssa edellyttää mahdollisuutta viettää kentällä paljon aikaa, tutkijoilta reflektiota läpi tutkimusprosessin ja oman, kehollisen ja muuttuvan paikan havainnointia. Meille tämä on tarkoittanut säännöllistä dialogia ja reflektointia yhdessä sekä kenttäpäiväkirjoissa että keskenämme keskustellen. Riippuen kentästä tämä (sanallinen) keskustelu on toisinaan tuntunut tarpeelliselta ja mahdolliselta myös kentällä ollessa esimerkiksi erilaisiin päätöksiin, epävarmuuden hetkiin, yllättäviin tilanteisiin ja havaintoihin liittyen.

Aineistoamme ovat etnografiset kenttäpäiväkirjat, haastattelut ja kustakin haastattelus-

ta laatimamme haastattelupäiväkirjat², joissa olemme kuvanneet muun muassa haastattelun sopimiseen liittyviä asioita, haastattelu-paikkaa, tunnelmaa sekä omia tunteitamme ja kokemuksiimme ennen haastattelutilan-
netta, sen aikana ja sen jälkeen. Tässä artikkelissa käsittelemme laajasta aineistostamme vain pientä osaa: sellaista, jossa kehollisen tiedon ulottuvuudet ja merkitykset tiivistyvät erityisen selkeästi. Olemme analysoineet päiväkirjoja ja haastatteluja sekä temaattisen koodaamisen avulla että yhdessä keskustellen.

Tutkimuksemme osallistujia yhdisti kiinnostus sirkus- ja/tai flowtaiteisiin harrastuksena tai puoliammattillisena, pienellä osalla myös ammatillisena toimintana. Osa esiintyi aktiivisesti etenkin tuli- tai ledtaiteen parissa. Enimmäkseen tapasimme nuoria aikuisia ja aikuisia, joista monille flowtaide oli huomattavan suuri osa elämää. Osallistujien ikäjakauma oli laaja: nuorimmat kohtamamme olivat parikymppisiä, vanhimmat päälle viidenkymmenen. Osallistujien joukossa oli naisiksi ja miehiksi identifioituvia sekä sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä. Polut flowtaiteen pariin vaihtelivat: osa vanhimmista osallistujista oli aloittanut jo parisenkymmentä vuotta sitten, osa oli tehnyt flowtaidetta muutaman kuukauden ajan. Osallistujien sosioekonomiset tilanteet olivat varsin moninaisia: joukossa oli toisen ja kolmannen asteen opiskelijoita, osa-aikaisesti ja kokopäiväisesti eri aloilla työskenteleviä ja yrittäjiä sekä työttömiä ihmisiä. Osallistujista käytetään artikkelissa peitenimiä.

Tutkimuskenttämme erityinen ulottuvuus on sen joustava monisukupolvisuus. Oletimme aluksi, että tapaisimme kentällä erityisesti nuoria aikuisia, mutta yllätyimme nopeasti toiminnan monisukupolvisuudesta. Alakulttuurinen aktiivisuus yhdistetään usein nuorisokulttuureihin, ja vanhempien harrastajien tai taiteentekijöiden rooli jää helposti näkymättömiin. Yhteiskuntamme

normatiiviset elämänpolut piilottavat usein aikuisten alakulttuurista aktiivisuutta etenkin silloin, kun se ei asetu suoraviivaiselle työ–harrastus-akselille vaan lomittuu usealle eri elämänalueelle. Flowtaideyhteisöön kuuluminen oli useille tärkeä sosiaalisen olemisen tapa – monille myös oleellinen mahdollisuus toteuttaa omannäköistään elämänpolkua ja aikuisuutta. Moni flowtaideyhdistysten toimijoista oli ollut aktiivisia jo perustamisvaiheessa nuorena tai nuorena aikuisena, jolloin muutkin jäsenet olivat nuoria. Voidaan siis ajatella, että flowtaideyhteisöissä on tapahtunut monisukupolvisuuden lisääntymistä ja osallistujien ikääntymistä monien uusien jäsentenkin ollessa nykyisin yli 30-vuotiaita (ks. myös skeittauksesta Willing ym. 2019; graffitilakulttuurista Fransberg 2021, 40–41).

Sanoja pakeneva flow

Mitenkähän tää nyt selitetään? Apua! [nauraa ja huudahtaa turhautuneesti] Niin. Mäkin rupeen täs heti huitoon. [heilauttaa käsiään kaarena pään yläpuolella, ja vartalon molemmin puolin] Et se on jotenkin niin semmonen kropallinen olotila. Mut miten sitä nyt kuvailis? (Luna, 24 v.)

Tässä lainauksessa yksi hankkeemme osallistujista alkoi kuvailla flow-tilan merkityksellisyyttä itselleen. Tilanne oli, niin kuin akateemisissa haastattelukonteksteissa useimmiten, kehollisuuden kannalta varsin staattinen: istuimme ahtaahkossa kahvilassa vierekkäisissä tuoleissa ikkunapöydässä. Luna kommentoi toisaalla haastattelussa osuvasti sitä, kuinka olimme kyseisessä tilanteessa ”tuolin muotoisia” – haastattelutilanne ohjasi kehoa tiettyyn olemistapaan. Ylipäänsä tutkimus-haastattelut jäävät enemmän tai vähemmän strukturoituina tilanteina usein melko kauas flowtaidetoiminnan tilannesidonnaisuudesta ja liikekielestä ja sen myötä toimintaan liittyvän kehollisen tiedon vuorovaikutteisesta

syntymisestä. Lunan turhautunut lausahdus ei ole aineistossamme ainutlaatuinen: useampi osallistujista sanoi ääneen, että pelkkä puhuminen voi olla välillä haastavaa.

Haastattelupäiväkirjoihimme tallentuikin lukuisia kuvauksia siitä, kuinka kehollinen tekeminen ja vuorovaikutus materiaalisten flowtaidevälineiden kanssa tuli omaehtoisesti osaksi haastattelua silloin kun se oli mahdollista tilan ja lähellä olevien välineiden suhteen. Seuraavassa esimerkissä haastattelu tehtiin korona-ajan vuoksi etänä Teamsissa. Sanna osallistui siihen kotoaan.

Sannan puhe oli varsin kehollista läpi haastattelun, ja sirkuksesta ja flowtaiteesta on ehkä vaikeaa muulla tavoin puhuaakaan. Hän näytti välineitä, liikkeitä, ilmeitä ja eleitä käsillään ja ylävartalolleen, huudahteli kovalla äänellä, nauroi ja liikutti. (Haastattelupäiväkirja, Sanna 43 v.)

Erityisesti flow-tilasta ja taiteen tekemisen kehollisista ja tunneulottuvuuksista puhuttaessa sanallinen ja kehollinen ilmaisu nivoutuivat tiiviisti toisiinsa toisiaan täydentäen, paikaten ja vuorotellen. Useampi osallistujista mainitsi, että oli hienoa, että näistä aiheista pääsi myös puhumaan, koska siihen ei useinkaan tarjoudu tilaisuuksia: ”Syksy kertoi olevansa tyytyväinen, että pääsi pohtimaan ja jäsentelemään sekä sanoittamaan asioita haastattelussa; kuten useampi muukin, hän koki, että se jäsentää asioita omassa päässäkin.” (Haastattelupäiväkirja, Syksy 40 v.)

Monet sanallistivat flow’ta kyseisessä tutkimuskontekstissa taiteen tekemisen kautta saavutettavana mentaalisen-kehollisena tilana, jossa oma keho, väline ja musiikki yhdistyvät virtaavaksi kokonaisuudeksi, jossa tietoinen ajattelu, tavoitteet ja suorituspainet katoavat. Flow’ta kuvattiin esimerkiksi tavoiteltavana, miellyttävänä tilana, joka voi olla ”tervehdyttävä” (Havu, 31 v.), tai seuraavan kaltaisin sanoin: ”tää on kevyttä ja ihanaa ja mä vaan leijun tässä mukana” (Luna 24 v.). Flowtilan

koettua kehollista kokonaisvaltaisuutta kuvaa hyvin Julian (40 v.) luonnehdinta: ”Siin alkaa keho hymyilemään”. Usean ajattelussa oli kuultavissa kaikuja psykologi Mihaly Csíkszentmihályin (1990) ajattelusta flow’sta, ja esimerkiksi Matti (43 v.) viittasi häneen suoraan haastattelussaan:

Siis jos flowsta puhutaan flowna niin sehän on Mihaly Csíkszentmihályin teoria mikä siellä pohjalla tietysti on, (...) sehän on tila missä sä oot keskittynyt täysin siihen mitä sä teet ja se on myöski hyperoppimisen tila, fokuoitunu tila et se tila itsessään, ne ratkasut ja asiat löytyy lennosta ja se on hirveen paljon sidoksissa improvisaatioon, hirveen paljon sidoksissa siihen et sä et mielessäs arvota sitä tekemistä mitä sä teet.

Elina Hytönen-Ng (2013, 63–76) toteaa, että aiemmissa flow’ta koskevista tutkimuksissa ei ole juurikaan nostettu esiin flow’n kollektiivisuutta, joka ilmenee hänen tutkimiansa jazzmuusikoiden keskuudessa oleellisena tekijänä. Vaikka tutkimuksessamme moni puhui flow’sta myös henkilökohtaisena kokemuksenaan, kokemuksia kollektiivisuudesta tuli esiin liittyen esimerkiksi rave-skeneen (ks. myös Hytönen-Ng 2013, 64) tai yhteisen voimakkaan flow’n syntymiseen esityksen aikana kontaktissa toiseen. Ylipäättään ympäristö, materiaallinen tila ja sen muut toimijat sekä erilaiset aistimukset vaikuttivat osaltaan kehollisen tiedon muodostumiseen ja flow’n kokemiseen tilanteessa (ks. myös Hytönen-Ng 2013, 111–128). Esimerkiksi tulitaideesityksen tekeminen upottavassa rantahiekassa aikaansai osallistujien kertoman perusteella aivan omanlaisiaan kehollisia kokemuksia ja siten vaikutti myös välineiden kanssa toimimiseen ja esitykseen. Kuulimme tästä kokemuksesta ollessamme mukana harjoituksissa täysin erilaisessa ympäristössä, kaupunkipuiston nurmikolla, mikä toi omanlaisensa kontrastin kertomukseen.

Aineistomme perusteella esimerkiksi musiikki, talvinen pakkasmetsä, uv-valot ja koris-

teet bileissä, yhteiset tulijamit pimeässä kaupunkipuistossa, säännellympi harjoitteluun tarkoitettu tila ja toimintaan (kuten tulitaiteeseen) liittyvät tuokset voidaan nähdä kaikki omanlaisinaan toimijoina, jotka ohjailevat taitelijoiden kehoja ja joihin suhteessa kehollinen tieto ja mahdolliset flow-kokemukset muodostuvat. Haastattelussaan Minka (39) kuvaili holistisesti esiintymiskokemuksia, joissa erilaisten tekijöiden vaikutus oli ollut ilmeinen: milloin tunnelmaa oli nostattanut juuri laantunut hirmumyrsky, sen moninaiset vaikutukset esityspaikkaan sekä esiintyjien välinen saumaton yhteistyö ja tekemisestä nauttiminen tai aivan toisenlainen ympäristöön, aikaan ja yhteeyteen kytkeytyneet jatkumo:

Oikeesti mä en oo ikinä elämässäni kokenu mitään yhtä massiivista ja niin paljon ihmisii ja niin positiivista. Kaunista ja hyvä sää ja kaikki. Se (esitys) toteutukin siellä sitten ihan tälle lennosta. Me kaks viikkoo treenattiin sitä siellä ja me otettiin lennosta kaikkii uusii ihmisii mukaan (...) ja saatiin syvennettyä sitä (...) Mä tein viel jonkun tempun siinä, mitä mä en ollu ikinä uskaltanu tehdä. Mä jotenkin sain niin mahtavan kannustuksen, et sil hetkel mä pystyinkin siihen ihan tosta noin vaan siihen temppuun (...) Meni vaan, kuin vettä vaan. Se oli upee se koko esitys ja se fiilis, se kesä ja kaikki.

Monet tutkimuksemme osallistuneet ihmiset puhuivat paljon siitä, miten flowtila tämän toiminnan ja alakulttuurin kontekstissa pitää itse nähdä ja kokea (ks. myös Aromaa & Tiili 2018). Kuten tämän artikkelin aloittava lainaus osoittaa, meitä tutkijoita haastettiin pohtimaan, voiko ymmärrystä flow’sta tai flowtaiteesta tavoittaa (haastattelu)puheessa. Saimme kenttäjaksojen aikana vinkkejä tutkimuskentistä, joissa kehollinen, omakohtainen kokeminen voisi olla mahdollista. Yksi osallistuja, joka erityisen rohkeasti kannusti meitä miettimään tutkimusmenetelmiämme ja kontekstejamme, oli Jesper, johon tutustuimme heti tutkimuskentän aloitettuumme. Jesper kehotti meitä osallistumaan tietyille

festareille, jotta tavoittaisimme kokonaisvaltaisempaa ymmärrystä flow'sta:

Jos ei oo tohon skeneen tutustunu niin menkää sinne, en mä osaa, siel te näätte kaiken tän, mitä tää flow on, mä en pysty... tai jos ei oo tommoses käyny niin se on täysin eri maailma, en mä pysty sitä mitenkään selittään... (Jesper, 40 v.)

Jesper ideoi myös pian tutustumisemme jälkeen, että hän voisi näyttää meille konkreettisesti liikkeen, välineiden ja musiikin kautta, mitä flowtaide ja flow hänelle tarkoittavat: ”(...) koska silloin te ehkä ymmärtäisitte, et mä löisin tästä jonku musan soimaan, ja sit se mun kroppa ehkä lähtee tekeen jotain tai ei tee.” Päätimme, että tämä ”flow-demonstraatio” voisi tapahtua avoimien sirkustreenien jälkeen sirkuksen pihalla. Demonstraatiota jäi katsomaan meidän lisäksi toinen, aiemmin haastatteluun osallistunut henkilö, Ilona. Demonstraatiossa Jesper taiteili eri välineillä kuten keiloilla ja poilla itse valitsemansa musiikin tahdissa. Demonstraatio yhdisteli tanssia välineen kanssa, liikkeitä, ilmeitä, eleitä, vahvasti aistittavaa ja vaihtelevaa tunnelmaa.

Tilanteessa ja tekemisessä oli koko ajan jotain tosi maagista, siihen imeytyi täysillä mukaan ja omakin keho tuntui dynaamiselta ja elävältä. (Avoimet treenit sirkuksella, kenttäpäiväkirja 2022.)

Demonstraation jälkeen juttelimme spontaanisti ja innokkaasti nelisin monista tutkimuskysymystemme kannalta keskeisistä ja syvällisistäkin teemoista (esimerkiksi kentän sisäisistä hierarkioista), joita tähän saakka oli haastatteluissa enimmäkseen sivuttu pintapuolisesti. Tätä keskustelua ei suunniteltu etukäteen vaan vaikutti siltä, että Jesperin kehollinen tekeminen ja sen jakaminen yhdessä eläytyen vaikutti myös puheen kautta tuottuvaan ilmaisuun.

Ilona osallistuu mukaan (keskusteluun), ehkä olemme kaikki yhtäkkiä ikään kuin samassa flow'ssa. Tilanne on intensiivisyydessään todella kummallinen. Jesperistä uhkuva esiintymisen jälkeinen ilo ja adrenaliini tuntuu heijastelevan meidän ympärillemme. (...) Siirtykö flow Jesperin liikkeestä meidän yhteiseen jutteluun ja ajatteluun? Liikeflow'sta tulikin puheflow'ta. (Avoimet treenit sirkuksella, kenttäpäiväkirja 2022.)

Tämänkaltaiset jaetut hetket ovat olleet tärkeä osa ymmärryksemme muotoutumista flowtaiteesta, ja ilman niitä tieto olisi jäänyt vajavaiseksi (ks. myös Ryytänen ym. 2023). Kokemuksellinen, yhdessä osallistujien kanssa jaettu, eletty ja tuotettu tieto on myös liudentanut tutkimukseen liittyviä valta-asetelmia ja mahdollistanut sekä sanoihin että keholliseen ilmaisuun perustuvaa dialogia. (vrt. Salami 2019, 31.) Nämä hetket ovat tutkijoille tärkeitä paikkoja reflektoida ja kyseenalaistaa omia tutkimusmenetelmiä.

Tutkijan kehollisuus: yhdessä tekemistä ja ohjailua

Jaamme Sanna Ryytänen ja Anni Rannikon (2021, 17–18; ks. myös Ryytänen, Nortio & Varjonen 2021; Laine 2015, 2023) näkemyksen niin sanotuista luovista tutkimusmenetelmistä³, jotka paitsi edellyttävät tutkijalta tilanteisiin heittäytymistä, voivat myös auttaa tavoittamaan ja ymmärtämään toimintaan kietoutuvia sosiaalisuuden muotoja, jotka ovat usein vahvasti kehollisia. Koimme, että itse flowtaidetta harjoittamalla ja tekemällä pääsimme kokemaan sosiaalista tilaa kokonaisvaltaisemmin ja kehollisemmin. Huomasimme, että sosiaaliset suhteet tilassa toimiviin ihmisiin ja sosiaalisen toimintaympäristön (sanoittamattomat) säännöt ja rituaalit vaikuttivat väistämättä myös siihen, kuinka asetuimme kehollisesti materiaaliseen tilaan: reunoille, keskelle,

lähelle tai kauas muista (vrt. Ahmed 2014; Coffey 1999).

Ihmisten väliset sosiaaliset suhteet ovat usein sanoittamattomia ja näennäisesti piilossa, mutta tulevat näkyviin kehollisessa olemisessa, liikkeessä ja tilaan asettumisessa. Yhdellä kentistämme, sirkusinstituution järjestämissä avoimissa treeneissä jo pidempään käyneet ihmiset tunsivat tilan, tilanteen ja toisensa paremmin kuin me tutkijat tai muut uudet osallistujat. Nämä ”konkarit” osasivat jo ensimmäisissä treeneissä sijoittua tilaan ja suhteessa toisiinsa piiriin, venyttelemaan ja juttelemaan. Jokaisen treenikerran aloitti yhteinen alkulämmittely. Kuperkeikkoja ja käärrynpyöriä heitellessä, hengästyksiin juostessa ja narua hypellessä huomasin, kuinka jännittyneisyys hälveni ja yhteisen tekemisen äärellä oleminen ja samankaltaisen liikekielen jakaminen helpottivat tutustumista ja mahdollistivat kokemuksista juttelua.

Tuntuu, että hyppien saa taas paremmin kontaktia osallistujiin. Kehollinen tekeminen tuo meidät lähemmäksi. Juttelu Ilonan ja Jesperin kanssa on luontevaa, ja huomaan että itse unohtan olevani täällä tutkijana. Ihan kuin olisin ihan muuten vaan tullut tänne hyppimään narua. (Avoimet treenit sirkuksella, kenttäpäiväkirja 2022.)

Sirkuksella järjestetyissä avoimissa treeneissä oli aina paikalla yhdestä kahteen varta vasten palkattua ohjaajaa, mutta vapaamuotoisemmissa, yhteisöjen omissa treeneissä tekeminen perustui itsenäiseen kokeiluun sekä vertaisilta oppimiseen. Flowtaiteessa vertaisoppiminen on keskeinen, jaettu toimintatapa, joka näkyi kentällämme kautta linjan (ks. myös Mulari 2021).

Vertaisohjaustilanteista kuulumme haastatteluissa paljon alusta saakka, mutta oli tärkeää, että koimme näitä tilanteita myös itse. Useimmiten aloite tilanteisiin tuli osallistujien suunnalta, kun joku tarjoutui opettamaan jotakin, hyvänä esimerkkinä seuraava, tyyppi-

linen tilanne kentällä: ”Hetken sivusilmällä minua seurailtuaan Essi sanoo: ”Heta, sano vaan jos haluat että mä opetan sulle jotain”.” (Yhteisön avoimet treenit, kenttäpäiväkirja 23.4.2023.) Välillä kysyimme itse neuvoa välineiden kanssa. Vertaisohjaustilanteiden kautta saimme kehollista kokemusta siitä, miltä tuntuu olla uutena osallistujana yhteisössä, kokea oppimiseen liittyviä erilaisia tunteita uteliaisuudesta ja onnistumisen ilosta epävarmuuteen, turhautumiseen ja suoritus-paineisiin. Taustamme erilaisten keholliseen ilmaisuun painottuvien ja/tai kaupunkitilaa luovasti haltuun ottavien lajien parissa helpottivat heittäytymistämme liikkumaan ja tanssimaan puistoissa ja muissa tiloissa. Sen sijaan kokemattomuutemme välineiden kanssa tehtävän flowtaiteen suhteen ja harjoittelun satunnaisuus saivat aikaan esimerkiksi tilanteita, joissa meille aiemmin kentällä opetetut asiat olivat unohtuneet ja tuntui että jälleen piti aloittaa melkein alusta. Usein samassa tilanteessa oli läsnä monia eri tunnetiloja:

Anton opetti isoalatiotempuja, joita en ollutkaan kepeillä koskaan aiemmin kokeillut. Se oli hauskaa, vaikka olinkin aivan pihalla suuren osan ajasta, en meinannut hahmottaa yksinkertaisimpiakaan liikkeitä ja tuntui, että tavallaan en olisi jaksanut opetella mitään. Meillä oli kuitenkin huumorin sävyttämää kommunikaatiota enkä missään vaiheessa erityisesti paineistunut, että pitäisi jo osata. (Yhteisön avoimet treenit, kenttäpäiväkirja 2023.)

Toinen osuva esimerkki ohjaustilanteesta ja yhdessä tekemisestä ajoittui erään flow- ja tulitaideyhteisön omiin treeneihin, joiden aluksi olimme tehneet kahden osallistujan, Ilonan ja Joelin, kanssa parihaastattelun. Haastattelun aikana olimme katsoneet videolta heidän yhdessä tekemäänsä tulitaide-esitystä, ja he olivat spontaanisti ehdottaneet meille, että voisivat haastattelun jälkeen opettaa meille yhden videolla näkyvistä liikesarjoista.

Tämä oli lempihetkiäni treeneissä; minä, Heta, Ilona ja Joel saman tempun äärellä samoilla välineillä (...) olin jotenkin otettu että halusivat meidät mukaan tekemään juuri videolla näkemäämme. Tuli melkein tunne että olisimme heidän kanssaan [paikka] keikalla! Mietin myös kinesteettistä empatiaa tässä; yhdessä tekemällä ja tässä kohden hetken ilman opastaja-oppilas-rooleja tuntui kehollisesti siltä kuin tavoittaisi jotain Ilonan ja Joelin kehonkielestä ja siitä, miltä se mahdollisesti heille tuntuu; siitä huolimatta että oma tekeminen oli vielä itsessään epävarmaa. Tähän epävarmuuteen ei tuossa hetkessä kiinnittänyt huomiota. (Yhteisön omat treenit, kenttäpäiväkirja 2023.)

Kuten tästä kenttäpäiväkirjalainauksesta ilmenee, tämänkaltaiset tilanteet avaavat pohdintoja kinesteettisen empatian kautta saavutettavasta tiedosta, jossa keskeistä on oman kehollisuuden kautta avautua aistimaan ja ymmärtämään toisen kehollisuutta ja siihen mahdollisesti liittyviä merkityksiä ja tunteita (Parviainen 2003). Koemme, että tämä kokemus syvensi ymmärrystämme juuri tehdyssä haastattelussa puheen kautta tuottuneesta tiedosta ja muutti tietoa huomattavasti kokemuksellisemmaksi ja kokonaisvaltaisemmaksi (vrt. Salami 2021). Pääsimme eläytymään Joelin ja Ilonan esitysvideolla näkemäämme, kummallekin merkitykselliseen koreografian osaan ja tuntemaan itsekin, millaisen kontaktin toiseen tässä liikkeessä saa. Lisäksi saimme luoda heidän kanssaan uuden hetkellisen kohtaamisen ja kohtaamisen tässä ajassa ja paikassa. Liike ja vuorovaikutus sekä niiden myötä tilanteessa syntynyt kehollinen tieto muuttivat tai liikuttivat meitä ja tilaa, kertoivat meille jotakin myös toisistamme, tilanteesta, tunteista ja tunnelmasta. Eivätkä pelkästään kertoneet vaan myös loivat niitä. (Ks. myös Aromaa & Tiili 2018.) Tieto alkoi rakentua näin kehollisesti, liikkeessä, vuorovaikutuksessa musiikin ja välineen, muiden osallistujien sekä ympäröivän tilan kanssa (vrt. Pink 2008).

Hienovaraisia, kehollisesti koettavia paikantumisia

Kaikissa ihmisyyhteisöissä on väistämättä paikantumisia ja hierarkioita, jotka vaikuttavat siihen, miten erilaisiin tiloihin asetetaan suhteessa muihin ihmisiin sekä tilan materiaalisuuteen. Paikantumisia eletään, tulkitaan ja tehdään uudelleen kehollisesti. Etnografisen otteen kautta on mahdollista tavoittaa jaetua, näkymätöntä, kuulumatonta ja kehollista tietoa paikantumisista, hierarkioista ja valtasuhteista, joihin liittyviä kokemuksia voi olla vaikeaa tai mahdotonta sanallistaa (Gordon, Lahelma & Holland 2004).

Sirkusinstituution järjestämissä avoimissa treeneissä hierarkiat olivat eksplisiittisemmin esillä kuin muilla kentillämme. Tämä johtui osin instituution etabloituneesta roolista taidekentällä: aikuisten avoimet ja ilmaiset treenit olivat vain pieni osa toimintaa, jonka pääpaino oli maksullisessa taiteen perusopetuksessa ja johon kaikilla ei ollut mahdollisuutta eikä haluakaan osallistua. Instituutio ohjailuineen ja käyttäytymiskoodeineen tuntui sirkuksella hiipivän osaksi kehollista olemistamme ja liikettämme (vrt. Coffey 1999; Honkasalo 2018; Gordon, Lahelma & Holland 2004), ja navigoimme erilaisten seinille kirjoitettujen, ääneen lausuttujen ja hiljaisten sääntöjen ristivedossa. Tämä navigointi sekä kehollisten paikkojen ja olemistapojen etsintä aiheutti etenkin alussa myös hämmennyksen, huvittuneisuuden ja kiusaantumisenkin kokemuksia. Tietyt avoimien treenien harjoittelijat paikantuivat pian meidän vertaisiksemme, joiden kanssa treenasimme, vaihdoimme kuulumisia, juoksimme ja nauroimme, ja suhteemme toisiin samaa tilaa käyttäviin jäi etäisemmäksi. Avoimissa sirkustreeneissä kävi aika ajoin kolmikko, joka ei osallistunut treenien ohjelmaan eikä ottanut kontaktia muuhun ryhmään, mutta jolle järjestettiin välittömästi harjoittelutilaa, kun

he saapuivat paikalle. Heillä oli siis hiljaista valtaa siirtää muiden treeneihin osallistuneiden kehoja toisaalle.

Huomasimme jälkepäin kenttäpäiväkirjoistamme, kuinka paljon pohdiskelua kolmikko meissä herätti, vaikka juttelun sijaan pääasiassa havainnoimme heidän liikettään ja asettumistaan tilaan. Osa meidän kanssamme treenanneista henkilöistä palasi kertomaan kolmikron taidokkaasta tekemisestä haastatteluisissa ja vapaamuotoisessa jutustelussa. He kertoivat, että kolmikkoa on hienoa seurata, mutta siitä saattoi samalla saada suorituspainetta: ”Oon yrittänyt treenata niillä kepeillä vaikka kuinka kauan, mutta silti ei mee kolmella, Ilona sanoo, ja kehollisesti näyttää, miltä epävarma olo tuntuu – kääntää olkapäitä sisäänpäin, vetää leukaa vähän rintaan, ihan kuin pienenisi kuvitteellisten taiturien katseiden edessä.” (Avoimet treenit sirkuksella, kenttäpäiväkirja 2022.) Ilonan kuvausta voi tulkita tunne- ja keholliselta ilmaisultaan affektiivisena, tiheänä hetkenä (Kuusisto-Arponen 2016), johon kiteytyi moninaisia tunnetiloja ilmentäviä kehollisia elementtejä. Kolmikron sosiaalinen asema kytkeytyi paitsi heidän taitotasoonsa myös sen kautta muodostuneisiin erilaisiin mahdollisuuksiin ottaa tilaa haltuun ja muuttaa sitä sekä asettua ja liikkua tilassa suhteessa muihin.

Kaikilla taidekentillä on toki tekniseen taitoon ja osaamiseen kietoutuvaa asteittaisuutta ja kehittymistä, eikä flowtaide ole nuoruudestaan huolimatta tästä poikkeus. Flowtaiteilijoiden taustat vaihtelivat: jotkut olivat käyneet sirkuskoulun opetuksessa lapsesta saakka, joidenkin taustalla oli vaikkapa tanssin opiskelua, toiset taas olivat opetelleet taitojaan aikuisiällä itse tai vapaamuotoisissa avoimissa treeneissä vertaisopetuksen kautta. Nämä erot näyttivät erilaisissa kohtaamisissa toisinaan luovan hierarkioita, joita oli usein vaikeaa sanallistaa. Välillä erot liudentuivat merkityksettömiksi ja niitä pyrittiin tietoisesti

haastamaan. Kuulimme paljon ajatuksia, kokemuksia ja esimerkkejä siitä, miten flowtaidetta tekevä voi olla varsin taitava myös ilman sirkuskoulutaustaa tai kuulumista johonkin esiintyvään ryhmään. Flow’n ja tanssin välineiden kanssa koettiin usein nimenomaan vaativan taitoa, joka ei ole pelkästään teknistä osaamista mutta osin sitäkin. Ja samalla moni koki tärkeänä flow’ssa juuri suorituspainettomuuden ja vapauden toteuttaa toimintaa haluamallaan tavalla.

Nämä erilaiset paikantumiset tulivat toisinaan esiin elävästi haastattelutilanteissa. Sanelma kuvaili kehollisesti liikkeitä, ilmeitä ja eleitä demonstroiden kokemuksiin vierailusta erään yhteisön avoimissa treeneissä ensimmäistä kertaa: ”Tai et siel on siis hierarkkista jollain tavalla kuitenkin, vaikka sanotaan, et on avoimet treenit, niin tuntuu, et siel on silti joku piilohierarkia” (Sanelma, 29 v.). Haastattelun jo loputtua Sanelma palasi kuvailemaan sitä, miltä sanoittamattomat, kehollisen sijoittumisen ja liikkeen kautta kokemukselliseksi tulevat hierarkiat tuntuvat ja kuinka ihmisten kehollinen paikantuminen tilassa tuntui ilmentävän piilohierarkioita. Hänen puheessaan ja kehonkielessään oli paljon yhtymäkohtia Ilonan kuvailuun taitureista.

Tämänkaltaisten kehollisten ja tilallisten paikantumisten etnografinen havainnointi voi avata tutkijalle näkemystä yhteisöihin kietoutuvista erilaisista sosiaalista rooleista, paikantumisista, hierarkioistakin. Erään yhteisön avoimissa treeneissä huomasimme, miten julkiseen tilaan piirtyi kehollisten asemoitumisten sekä vuorovaikutuksen suuntaamisen kautta näkymätön raja esitystä varten treenaamaan tulleiden yhteisön jäsenten sekä avoimiin treeneihin osallistuneiden, usein uusien tulokkaiden ja heidän opastajansa välillä. Treenien jakolinjat kuitenkin elivät ja muuntuivat kesän aikana. Yksittäiset ihmiset olivat kontaktissa kummankin ryhmän kanssa ja

ryhmät myös kokonaisuudessaan lähenivät ja sekoittuivat. Välillä istuttiin porukalla puun alla piknikillä ja treenattiin muuttuvissa pareissa ja kokoonpanoissa. Muutokseen saattoi vaikuttaa esimerkiksi harjoiteltavien esitysten esiintyjämäärän ja aikataulupaineiden vaihtelu. Keholliset kokemuksemme näkymättömistä rajoista avoimien treenien osallistujina sekä rajojen havaitsemisen aiheuttama yllättyneisyys edesauttoivat näiden uusien huomioiden, tulkintojen ja mahdollisten syiden pohdintaa.

Etnografiselle tutkimukselle tyypillisesti tutkijan paikka muuttui ja vaihteli yhteisöissä, niiden sisäisissä rooleissa ja paikantumisissa. Roolien liudentuminen ja paikantumisten vaihtelu tutkijoiden ja osallistujien välillä tuntui mahdollistuvan etenkin vapaamuotoisimmissa tiloissa ja treeneissä, esimerkiksi juuri puistotreeneissä. Seuraava kenttäpäiväkirjalainaus ilmentää, kuinka harjoitukseen osallistuminen useita kertoja rakensi luottamusta ja yhteistä pohdintaa, ja lukuisat keskustelut tutuiksi tulneiden ihmisten kanssa mahdollistivat syvenevää ymmärrystä. Asiantuntijan rooli mahdollistui tämänkaltaisissa hetkissä osallistujille.

Jesper istahtaa viereeni puun alle, hymyilee, toteaa minulle jotain että tämä on nyt sitä mistä hän on puhunut ja yrittänyt meille selittää, osoittaa nurmikolla musiikin mukaan siellä täällä paljain jaloin eri välineillä taiteilevia ihmisiä. Kukin keskittyneenä liikkeeseen, välineeseen, psytrance-musiikkiin, selvästi aistittavaan flow'hun. (...) (Avoimet treenit puistossa, kenttäpäiväkirja 2022.)

Sirkuksen avoimissa treeneissä, joissa oli selkeä rakenne ja ohjaus, tunsimme pääasiansa olevamme osallistujia muiden joukossa. Muissa yhteisöissä koimme usein, että aika nopeasti paikalla oloomme totuttiin ja aloimme ikään kuin ”kuulua kalustoon”. Toisaalta pohdimme myös yhteisöjen mahdollista tutkimusväsymystä: vaikka treenasimme, juttelimme ja hengailimme kuten muutkin,

meidän kuitenkin tiedettiin olevan paikalla myös tekemässä tutkimusta. Kehdattaisiinko meille sanoa, jos tutkijoiden läsnäolo tuntuisi uuvuttavalta? Sisäpiiriin kutsumisesta puolestaan kertoo tapahtuma erään yhteisön tulitreeneissä. Viikonloppuna oli tulossa tulikeikka ja esiintyjät kyselivät treeneissä muilta, kuka pääsisi keikalle tuliturvaksi sammuttelemaan välineitä esityksen aikana. Kukaan ei suoraan ilmoittautunut, mikä johti neuvottelua sivusta seuranneen tutkijan mukaan ottamiseen: ”Lopulta Sanna katsoo suoraan minuun ja kysyy, että ’entäs sä? Voisitko sä tulla?’” (Kenttäpäiväkirja, tulitreeneit puistossa 2022.)

Nuorten kanssa toteutettavissa luovissa menetelmissä ja etnografiassa ikään perustuva ero osallistujien ja tutkijoiden välillä tuo oman erityispiirteensä paikantumisiin ja valtasuhteisiin. Tutkija saattaa tasapainoilla ohjaaja/opettaja- ja tutkijaroolien välillä (ks. Honkasalo 2018) tai huomata palaavansa omassa nuoruudessa omaksuttuun rooliin (Ojanen 2011). Jaamme näkemyksen siitä, että ikään perustuvaa, tutkijan ja nuorten välistä hierarkiaa on mahdotonta ylittää (Honkasalo 2018), mutta luovien menetelmien ja yhdessä tekemisen kautta on mahdollista luoda nuorten kanssa hierarkioita haastavia hetkiä, joissa heidän oma asiantuntemuksensa pääsee esille haastattelutilannetta moninaisemmilla tavoilla.

Elettyä ja kehollista tietoa

Kehollisen, aistivoimaisen tiedon vuorovaiikutteinen, dialoginen tuottaminen on epävarmaa, liikkuvaa ja liikuttavaa. Tutkijalta vaaditaan heittäytymistä ja itsen asettamista likoon ja toki sitä kautta myös rajojen vetämisen opettelua ja jatkuvaa reflektointia tutkijan paikantumiseen liittyvistä eettisistä kysymyksistä.

Olemme tässä artikkelissa pohtineet, millaista kehollista tietoa osallistuvan etnografian kautta tuotetaan, ja miten tämän tiedon kautta voi ymmärtää yhdenlaisen, sirkusmenetelmiä ja -välineitä hyödyntävän flowtaiteen kehollisuutta sekä kehoon kirjoituvia ihmisten välisiä suhteita ja hierarkioita. Kehollista kirjoittumista voidaan tässä ajatella sekä kentän tilanteissa symbolisesti tapahtuvana että tämän artikkelin kirjoittamisena. Olemme pyrkineet tuomaan esiin, miten oma roolimme tutkija-harrastajina ja kehollinen sijoittumisemme osaksi vuorovaikutusta, yhteisöjä ja materiaalisia tiloja ovat vaikuttaneet ymmärrykseemme ja tulkintoihimme.

Olemistapamme ja osallistumisemme kentällä tutkijoina toi erilaisia mahdollisuuksia kehollisen tiedon luomiseen yhdessä tutkimukseen osallistuvien kanssa. Joskus yllättävienkin tilanteiden ja taiteilijoiden tekemien ehdotusten myötä pääsimme esimerkiksi sellaisten tutkimusmenetelmien pariin, joita emme olleet alun perin osanneet suunnitella osaksi tutkimusta, kuten osallistuminen tutkimiemme yhteisöjen keskuudessa suosituille metsäfestareille. Laajemmin nuorisotutkimuksen kentällä tämä voi tarkoittaa herkimistä nuorten luoville ja kehollisille tavoille ymmärtää omaa elämäänsä ja yhteistä reflektiota siitä, miten näitä tapoja voisi hyödyntää menetelmällisesti. Kehollinen ilmaisu mahdollistaa vaihtoehtoisia tapoja tuottaa tutkimustietoa, mikä voi potentiaalisesti avata osallistumisen mahdollisuuksia myös niille nuorille, jotka eivät koe perinteistä haastattelutilannetta itselleen luontevaksi.

Flow-tila tai festarikokemus eivät taivu helposti sanoiksi, mitä monet osallistujatkin haastatteluissaan pähkäilivät. Kehollinen tieto on kuitenkin tietoa, joka on arvokasta ja olemassa itsessään, myös ilman sanallistamista tai määrittelypyrkimyksiä. Kirjallisen ilmaisun lisäksi esimerkiksi luova liike, tanssi, teatteri, klovneria, videot ja valokuvat ovat mahdollisia

muotoja paitsi kehollisen tiedon muodostamiseen nuorten kanssa, myös sen jakamiseen ja raportointiin (esim. Ryyänen ym. 2023; Laine 2023; Laine & Hartman julkaisematon käsikirjoitus; Ryyänen, Nortio & Varjonen 2021). Artikkelin työstämisessä ja kehollisten kokemusten sanallistamispyrkimyksissä ovat auttaneet keskinäiset keskustelumme ja palaaminen keho- ja tunnemuistin kautta tilanteisiin, joissa kokemukset ovat syntyneet. Jaamme Helena Saarikosken (2010, 7) näkemyksen elävän liikkuvaisesta kirjoituksesta, jolla hän viittaa siihen, kuinka kirjoittaminen voi tiedostamattakin aktivoida vahvoja liikekieleen kytkeytyviä muistoja.

Viitteet

- 1 Artikkelin aineisto on koottu osana Koneen Säätiön rahoittamaa tutkimushanketta *Into the Flow* (2021–2024), joka toteutettiin Nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen oppiaineessa Tampereen yliopistolla.
- 2 Olemme käyttäneet myös jonkin verran visuaalisia menetelmiä, kuten valo- ja videokuvausta sekä itse että yhdessä osallistujien kanssa. Nämä menetelmät rajautuvat kuitenkin tämän artikkelin ulkopuolelle.
- 3 Luovia tutkimusmenetelmiä on hyödynnetty myös nuorisotutkimuksessa laajasti, ks. esim. visuaalisista menetelmistä Mustola ym. (toim.) 2015.

Lähteet

- Aaltonen, Sanna & Högbacka, Riitta (2015) Refleksiivisyyden ulottuvuudet. Teoksessa Sanna Aaltonen & Riitta Högbacka (toim.) *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*. Tampere: Tampere University Press, 9–31.
- Ahmed, Sara (2014) *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Aromaa, Johanna & Tiili, Miia-Leena (2018) Empatia ja ruumiillinen tieto etnografisessa tutkimuksessa. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.): *Monilotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos ry. 258–283.

- Barad, Karin (2008) Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter. Teoksessa Stacy Alaimo & Susan Heckman (toim.): *Material Feminisms*. Bloomington: Indiana University Press, 120–156.
- Coffey, Amanda (1999) *The Ethnographic Self: Fieldwork and the Representation of Identity*. London: Sage.
- Conquergood, Dwight (2013) Rethinking ethnography. Towards a critical cultural politics. – *Dwight Conquergood. Cultural Struggles. Performance, ethnography, praxis*. Toim. E. Patrick Johnson. Michigan: University of Michigan, 81–103.
- Csikszentmihalyi, Mihaly (1990) *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. New York: Harper & Row.
- D'Andrea, Anthony (2007) *Global Nomads: Techno and New Age as Transnational Countercultures in Ibiza and Goa*. London: Routledge.
- Flam, Helena (2015) Introduction: methods of exploring emotions. Teoksessa Helena Flam & Jochen Kleres (toim.) *Methods of Exploring Emotions*. London: Routledge, 1–22.
- Fransberg, Malin (2021) *Helsinki Graffiti Subculture: Meanings of Control and Gender in the Aftermath of Zero Tolerance*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Gilchrist, Paul & Wheaton, Belinda (2011) Lifestyle Sport, Public Policy and Youth Engagement: Examining the Emergence of Parkour. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 3 (1), 109–131.
- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina & Holland, Janet (2004) Ystäviä vai vihollisia? Tulkintoja tyttöjen vuorovaikutussuhteista koulussa. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskusteluja metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 169–190.
- Hoikkala, Tommi & Paju, Petri (2013) *Apina pulpetissa: Ysiluokan yhteisöllisyys*. Helsinki: Gaudeamus & Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 139.
- Honkasalo, Veronika (2011) *Tyttöjen kesken: Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Honkasalo, Veronika (2018) Etnografinen ote. Teoksessa Tomi Kiilakoski & Päivi Honkatukia (toim.) *Miten tutkia nuoria ja nuorisotyötä*. Tampere: Vastapaino, 183–195.
- Hytönen-Ng, Elina (2013) *Experiencing 'Flow' in Jazz Performance*. Farnham: Routledge.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2016) Myötätunnon politiikka ja tutkimuseettikka Suomeen yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten arjen tutkimisessa. *Sosiologia*, 53 (4), 396–415. <https://journal.fi/sosiologia/article/view/124266>. (Viitattu 27.12.2023.)
- Käyhkö, Mari (2006) *Siivojaksi oppimassa: etnografinen tutkimus työläistyöistä puhdistuspalvelualan koulutuksessa*. Joensuu: Joensuu University Press.
- Laine, Sofia (2023) *Luovaa liikettä planeetan hyvinvoinnin eteen*. Artikkelit. Ympäristöahdistus.fi. <https://www.ymparistoahdistus.fi/artikkelit/luova-liike-planeetan-hyvinvointi/> (Viitattu 27.12.2023.)
- Laine, Sofia (2015) Mikropoliittikka, globaali toiminta ja kinesteettinen kenttä. Kansatodistajana kahdessa vaihtoehtoisen globalisaation sosiaalisessa koreografiassa. Teoksessa Annette Arlander & Helena Erkkilä & Taina Riikonen & Saarikoski, Helena (toim.) *Esitystutkimus*. Helsinki: Partuuna, 83–112.
- Laine, Sofia (2012) *Young Actors in Transnational Agoras. Multi-Sited Ethnography of Cosmopolitan Micropolitical Orientations*. Helsinki: The Finnish Youth Research Network / The Finnish Youth Research Society, publications 121.
- Laine, Sofia & Hartman, Maaria (julkaisematon käsikirjoitus) *Research clowns pioneering new art-based research method*.
- Mulari, Heta (2021) 'Everyone here is willing to teach each other': negotiations over hippie culture and resistance in Helsinki-based flow art community. *Journal of Youth Studies* 25 (10), 1334–1349. Doi: 10.1080/13676261.2021.1952171
- Mustola, Marleena & Mykkänen, Johanna & Böök, Marja Leena & Kärjä, Antti-Ville (toim. 2015) *Visuaaliset menetelmät lapsuuden- ja nuorisotutkimuksessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 170.
- Naples, Nancy A. (2003) *Feminism and Method. Ethnography, Analysis and Activist Research*. New York & London: Routledge.
- Ojanen, Karoliina (2011) *Tyttöjen toinen koti: etnografinen tutkimus tyttökulttuurista ratsastustalleilla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- Okely, Judith (1994) Vicarious and sensory knowledge of chronology and change: ageing in rural France. Teoksessa Kirsten Hastrup & Peter Hervik (toim.) *Social experience and anthropological knowledge*. London: Routledge
- Paju, Elina (2014) *Lasten arjen ainekset. Etnografinen tutkimus materiaalisuudesta, ruumiillisuudesta ja toimijuudesta päiväkodissa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Parviainen, Jaana (2006) *Meduusan liike. Mobiili-ajan tiedonmuodostuksen filosofiaa*. Helsinki: Oy Yliopistokustannus University Press Finland.
- Parviainen, Jaana (2003) *Kinaesthetic Empathy. Di-*

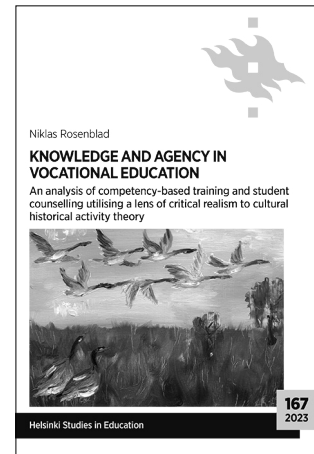
- alogue and Universalism* 13 (11–12), 151–162.
- Parviainen, Jaana (2002a) Bodily Knowledge: Epistemological Reflections on Dance. *Dance research journal* 34 (1), 11–26.
- Parviainen, Jaana (2002b) Kinesteettinen empatia. Pohdintoja Edith Steinin empatiakäsityksen ulottuvuuksista. Teoksessa Leila Haaparanta & Erna Oesch (toim.) *Kokemus*. Tampere: Tampere University Press, 325–338.
- Pink, Sarah (2008) An Urban Tour: A Sensory Sociality of Ethnographic Placemaking. *Ethnography* 9 (2), 175–196.
- Rannikko, Anni (2018) *Kamppailua kunnioituksesta. Vaihtoehtoliikunnan alakulttuurien moraaliset järjestykset*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto.
- Ryynänen, Sanna & Laine, Sofia & Lundbom, Pia & Tani, Sirpa (2023) Näkökulmia Kansallisteatterin GÄNG – opastettu kaupunkikierrros -esityksen liikkeeseen ja pysäytettyihin hetkiin. Tutkijoiden aistielämyksellistä pohdintaa. Teoksessa Sofia Laine, Eila Kauppinen, Karla Malm & Tommi Hoikkala (toim.) *Nuoruus korona-ajan kaupungissa. Tutkimus nuorten vapaa-ajasta, jalkautuvasta nuorisotyöstä ja huolikasaumista*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 242, 303–317. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisut/verkkokauppa/verkkojulkaisut/2837-kaupungissa> (Viitattu 13.4.2023.)
- Ryynänen, Sanna & Rannikko, Anni (2021) Johdanto. Teoksessa Sanna Ryynänen & Anni Rannikko (toim.) *Tutkiva mielikuvitus. Luovat, osallistuvat ja toiminnalliset tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä*. Helsinki: Gaudeamus, 11–31.
- Ryynänen, Sanna, Nortio, Emma & Varjonen, Sirkku (2021) Soveltava teatteri taideperustaisena tutkimuksena. Teoksessa Sanna Ryynänen & Anni Rannikko (toim.) *Tutkiva mielikuvitus. Luovat, osallistuvat ja toiminnalliset tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä*. Helsinki: Gaudeamus, 181–214.
- Saarikoski, Helena (2010) Tanssi kirjoituksena, kirjoitus tanssina. *Elore* 17 (2), 4–9. (Viitattu 27.12.2023.)
- Salami, Minna (2019) *Aistien viisaus*. (Sensuous Knowledge 2019). Suom. Sini Linteri. Helsinki: Kustantamo S&S.
- Samudra, Jaida Kim (2008) Memory in our body: Thick participation and the translation of kinesthetic experience. *American Ethnologist* 35 (4), 665–681. [Online]
- St. John, Graham (2012) *Global Tribe: Technology, Spirituality and Psytrance*. London: Equinox.
- Suopajärvi, Tiina & Koskinen-Koivisto, Eerika & Korjonen-Kuusipuro, Kristiina & Hytönen, Kirsi-Maria & Hämeenaho, Pilvi (2019) Tunteilla on väliä: Tutkijan tunteet etnografisessa tutkimusprosessissa. *Elore* 26 (2), 42–67. <https://doi.org/10.30666/elore.77809>
- Sussman, Mark (1998) A Queer Circus. Teoksessa Jan Cohen-Cruz (toim.) *Radical Street Performance*. New York: Routledge, 262–270.
- Ylönen Maarit (2004) *Sanaton dialogi: tanssi ruumiillisena tietona*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Willing, Indigo & Bennett, Andy & Piispa, Mikko & Green, Ben (2019) Skateboarding and the 'Tired Generation': Aging in Youth Cultures and Lifestyle Sports. *Sociology* 53 (3), 503–518.

Knowledge and Agency in Vocational Education

Niklas Rosenblad

The text is based on the lectio praecursoria of the author's dissertation at the University of Helsinki 6 October 2023. Professor Leesa Wheelahan (University of Toronto, Canada) was the opponent.

Rosenblad, Niklas (2023) *Knowledge and Agency in Vocational Education: An analysis of competency-based training and student counselling utilising a lens of critical realism to cultural historical activity theory*. University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-9388-9>

An important purpose of vocational education and training is to provide VET students access to objects of knowledge and the upbringing of agency to use that knowledge in responsible ways. In fulfilling that, VET contributes to social and economic inclusion in society.

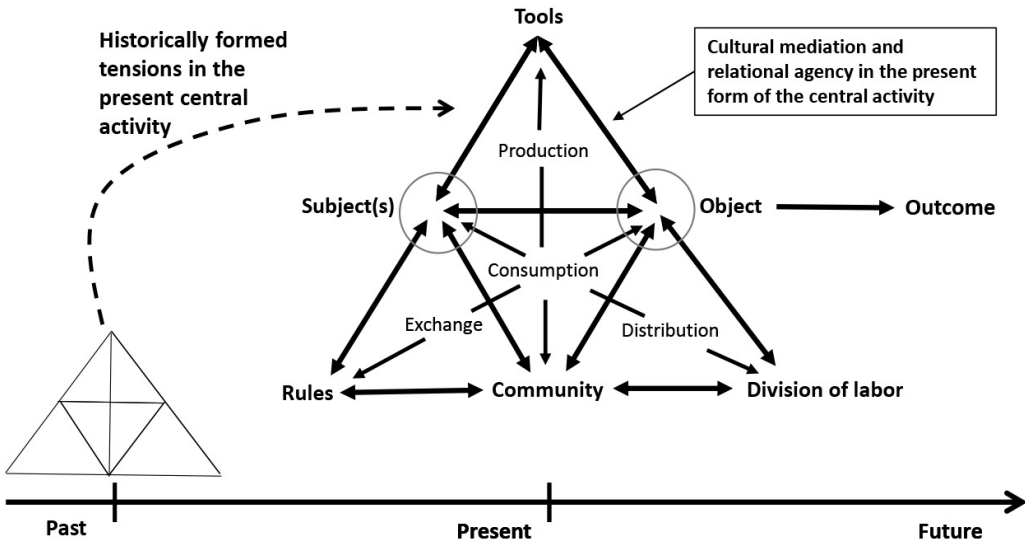
Student counselling consists of meaningful support for students in their learning. Combined with teaching, it is a pedagogically reflected relational practice. Counselling places the student and her needs at the centre of VET. From that centre, the co-portrayer of motives and meaning can be discussed (Vehviläinen, 2014). In the OECD countries, VET has rapidly been reformed toward competency-based training. Competency-based training is an outcomes-oriented approach emphasising self-governed students and skills assessment in authentic work environments (Allais, 2014). Accordingly, students' orienta-

tion in scattered occupations becomes more difficult. This is the reason for the expansion of counselling in VET.

In a way, counselling is 'asked to support' individualisation, accreditation of prior studies, and transitions between education and work. From prior research, we know the notion of competence is a weak informer of learning, empowered by the desire for higher economic prosperity based on better skills, politically motivated by the nation-state's "fear of being left behind" (Kettunen, 2013; Schaffar, 2021).

Reforms cannot motivate research as such. But from changes made, tensions can emerge in the relational work setting. Such tensions can be of theoretical interest to know more about. That was the case in this study.

The upper 'production' sub-triangle (see Figure 1 below) is the basic structure of the Vygotskian object-related human activity.

Own figure based on Engeström (2000, p. 155).

Figure 1. Activity systems in cultural historical activity theory (CHAT).

Vygotsky argued that human action depends on our surroundings. And that cultural tools mediate our higher psychological processes. His thoughts came to challenge the dominating grip of positivism. Vygotsky's thesis was further developed in different veins, of which Yrjö Engeström's activity theory is one (Engeström, 2014 [1987]).

Drawing upon activity theory, Anne Edwards' relational agency (2007) is a concept that comprehends knowledge-laden and object-related ways to act professionally. The object in activity systems is a fragile and infinite horizon constituted by subjects. We attach meaning and motives to objects by our mental capacity of reasoning. If these object-mediated motives meet the need state of the activity system, it produces some kind of outcome. Activity systemic analysis starts from the historical form of the activity, from where tensions emerge to the present forms of the central activity.

This research has been twofold: this thesis is the second part, a theoretical inquiry. The

first part is based on three ethnographic sub-studies, which can be called empirical due to the scientific method. The sub-studies reveal that measurable goals are in focus, whilst immeasurable meaning for people vanish, suggesting that an individual's economic value in society is accentuated. For students in VET, qualifying for jobs is seldom the only motive. People can have a million reasons for entering VET, but the institutional focus cannot be whatever. It must reflect steering documents and curriculum. When techno-economic rationality is tightened, goals are narrowed. As Sanna Vehviläinen (2021) concludes, counselling must increasingly balance questions of people's needs with expectations of results.

Analysing needs and results, I have found a clash between people's needs and individualised goals in competency-based training. On the one hand, objects we find responding to our needs will motivate different actions in different situations. On the other hand,

managerial structures of economisation suggest more simplified ways of thinking. That is, a thinking based on goals-rationalisation that holds that agreements about ends can inform instrumental actions responding to the categorised end. In other words, ends justify means. The antagonism between these two competing perspectives, object-related meaning and means adjusted by ends, expands at all boundaries of the activity system. Contradictions alongside these boundaries are portrayed as arrows in Figure 2.

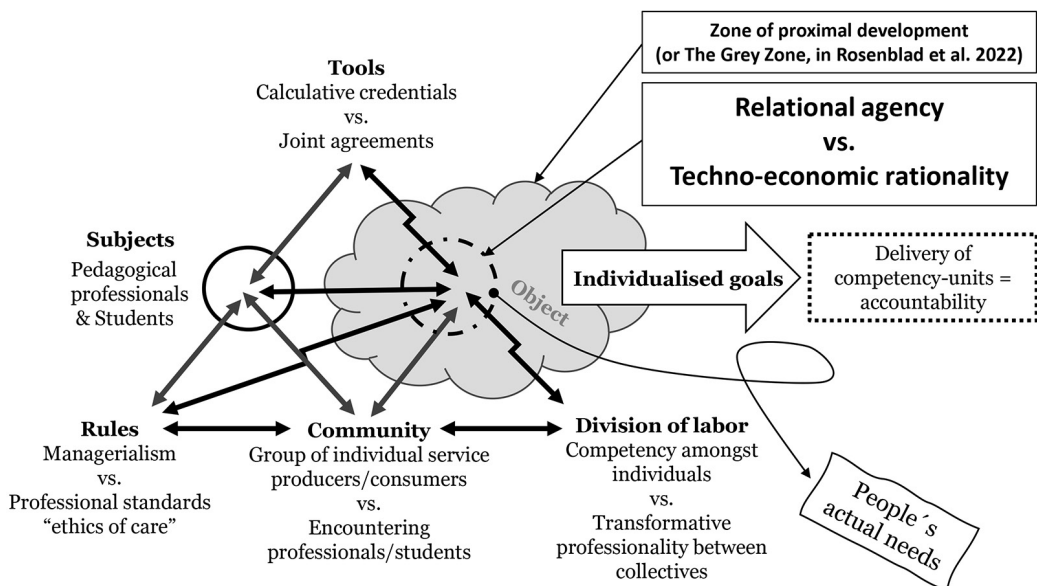
Let me put this differently: Competency-based training proposes individualised goals and customers, given their procedure, value, and direction. Informed by human capital theory and Homo Economicus, altogether, pushing toward the desired outcome whilst separating students from each other. All three sub-studies suggest that technical rationality skews counselling in VET to only focus on individualised goals, and in so doing, object

motives fade, and people's needs disappear.

These results empirically confirm Engeström (2018) that as economisation is emphasised, objects of meaning for people become harder to portray. Professionalism develops relationally between people and the collaborative activity they are part of.

Let me explain why competencies reject professionalism: When a certain “knowing in practice” is assessed in a task-oriented performance, as is the premise for competency-based training, the outcome is forced to match the observable effect of that particular action. In the following step, the assessment of that task is the competency unit: an atomised bit of knowing. These measurable bits are then aggregated to a competency-based vocational qualification, like a mosaic or a Tetris game.

When tangible competencies give proof of accountability, the rest can be ignored. I needed to go deeper. There is an ongoing Cedefop-based discussion around VET, arguing Kolb's

Own adaption of Engeström (2000, p. 157) and Rosenblad et al. (2022) publication III ('The Grey Zone'), pp. 15–18.

Figure 2. Individualised goals vs. People's actual needs.

learning theory is part of competency-based training in Finland. David Kolb's thoughts about reflection on experience were based on Dewey's transactional theory of knowing. Dewey's approach is in many ways admirable, but it enabled further confusion about the lines between knowing and knowledge, which Bertrand Russell emphasised already in the nineteen forties.

This is at the centre of the competencies-doctrine. For instance, in Swedish language, VET focuses on "Kunnande", not "Kunskap". The same holds in Finnish; the focus is on "Osaaminen" not "Tieto". The root of this issue can today be traced back to Reijo Miettinen's discussions some two decades ago (Miettinen, 2000). He elaborated that Kolb introduced the shift towards the instrumentalism of learning, or "learnification", in Biesta's discussion. Knowing in practice vanishes relational objects of knowledge in VET.

I followed this down to the notion of competencies, argued to include values, attitudes and skills, but was detached from cultural tools, meaning for people, and social structure: in terms of social realism, the competency doctrine holds that we can change societal structures by changing the way we think; or differently, in orthodox economics, society is nothing more than the sum of individuals. This is deeply problematic. I needed to analyse the new "mosaic-like" being of personhood via the problematic reduction of knowledge into "knowing". I couldn't do that with activity theory alone, so I utilised the lens of critical realism to it (Figure 3).

Roy Bhaskar's critical realism is about the stratified domains of reality committed to ontological realism (Bhaskar, 2008 [1975]). The ontological reality contends that statements about the world (which is ontology) can't be reduced to statements about our knowledge of the world (which is epistemology). In other

words, depth-ontology is about the study of being.

And for objects and people in the world, being can't be measured, only understood. Being, or let me say, what is real in the world, is infinite, intransitive, and independent of our knowledge. But our knowledge again is finite, transitive, and contextual. This is important for the further analysis I will be introducing.

Our knowledge is formed through social interactions in the world and the material transactions between us and the world. In education, if we only focus on what can be observed as events in the empirical domain, we are detached from reality. We can be wrong in our understanding of reality: being right or wrong about things does not change how the world is. This is the epistemic fallacy, or that knowledge is fallible, which leads to the critique of Dewey's transactional theory of knowing, based only on the experiences and "effects" of our actions.

In critical realism, therefore, we seek to evaluate and *justify* knowledge through the acknowledgement of all three domains of the ontological reality. This is called the commitment to *judgemental rationality*. Judgemental rationality is not a naïve claim to make. It is a binding commitment related to ethical responsibility in research, based on which theories can be judged as better or worse.

Knowledge, says Russell, is justified true belief. When we discuss content in curriculum and the purposes of education, epistemic relativism means that knowledge must be justified based on the inquiry for truth. Competency-based training, the dominating theory for contemporary VET, is no exception.

Margaret Archer, the mother of social realism, says that social sciences must come in a "sack", including structure, agency and culture (SAC) (Archer, 1995). Critical realists hold that no priority is given to either of the components in the sack.

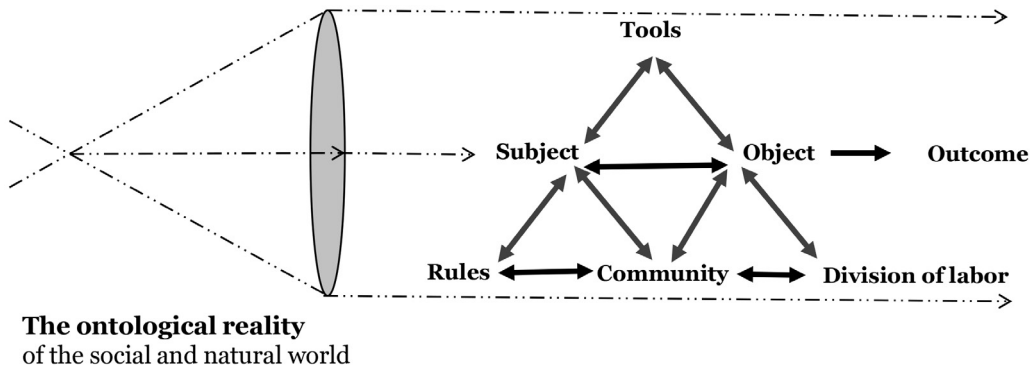

Figure 3. Utilising the lens of critical realism to activity theory.

Let me give a few examples of why education and economics can't escape the metaphysical premises about the nature of the world. These examples will explain why depth-ontology analysis based on judgmental rationality is needed. Let me set the scene through Baskar's discussion about war. War is not only about bloody killing but also about the dreadful strategies of men in power. War builds social structures like walls. Walls, which causal mechanisms in the domain of real materialise as death or worse: human suffering in torture, rape, enslavement.

We must assume structure, agency, and culture are real. And we must now understand that the causes of structures and material mechanisms are real, too, even though they, to a wide extent, are invisible to us. Otherwise, we couldn't kill each other or do good. Bhaskar's point is that the decision to do harm or good is not always our own to make.

The sack is also part of professionalism and work settings. Social structures are producing inequalities related to gender, social class, the neglect of knowledge, and so forth. We have the agency to act. And we act differently in different cultures. This is why reality is more than meets the eye.

While doing ethnographic fieldwork, I met people who had experienced war. One man, for example, came to talk to me one day. He asked if I was writing a book about VET. And when I said yes, he wanted to show me something. He showed me the most incredible dragonfly he had made. Inside the steel frame was a beautiful combination of deep blue and green of some sort of glass. It's not particularly the one in the photo [in the presentation], but it's close. He said his counsellor and the teacher in the VET school let him work with this piece for quite some time, although this wasn't a part of his training. The competency-based qualification requirements couldn't identify the dragonfly or his situation as a refugee. Neither could he get himself a place for work-based learning; racism in practice, that is.

He said this work will always remind him of his time in Finnish VET, which taught him about friendship, materials, work methods, and dignity. I repeat that, dignity.

My point is that we are not only about performance and actions assessed by the effects of our doing observable as knowing in the empirical domain. In contrast, we are part of something more. First and foremost, we are neither isolated nor insensible.

While doing fieldwork, I also met nurses – vocational teachers – who had counselling responsibilities for healthcare students. They said that when working with patients, they encounter humans and the world; they seldom think about outcomes and even less about documentation. As such, desired outcomes cannot inform their professional practices. For example, when they hold newborn children in their arms, eyes are opened to a new reality and a world greater than anything – about human flourishing. But, sometimes, newborn children die. This is the infinite depth of the nature of the world: what is human is social, but what is human is also body, materia, and metaphysics. These are located in the domain of real; they exist; they can make people suffer, and there's not much to do about that (see, Sayer, 2011). The uniqueness of situations in professional work cannot be standardised: competency-based training somehow misses that. To give justice to Donald Schön and Ruhi Tyson's argument for practical wisdom, responsible action cannot be mapped in qualification requirements (Schön, 1983; Tyson, 2017).

My last example is from my previous work as a teacher in electrical engineering: this is about the role of theoretical knowledge in the vocational curriculum. Before training in cable installation and planning, VET teachers emphasise the need to understand the fundamental causes of physics, which principles are about theoretical knowledge, not knowing in practice. Without access to theoretical knowledge, VET students of electrical power systems are not only dangerous for themselves; they risk others' lives based on electric shock and fire.

Today, the splintered bits of “knowing that” have conflated all boundaries of VET, not just the empirical assessment part but also pedagogical and relational work and policy. There are educational situations if we want

work to be effective, responsible, and fair. At the same time, competencies have no role in blurred situations in the real world. The reason for that is that competencies are fragments of the instrumental dimension of the empirical domain. Fragments that are readily made measurable form bits that can be managed in whatever context and applied to whoever individual. In this sense, the individual is detached from personhood and reality.

Responding to the point of justification, competencies exclude objects of knowledge from being portrayed, and knowledge-laden agency fails. So please, this leads to my thesis: that competency-based training gained the power to make VET less educational and less vocational at the same time. Professor Leesa Wheelahan suggests we must ensure that students get access to theoretical tools of trade (Wheelahan, 2023). It is beyond the empirical ontology to do so, which is why new theories for VET are needed.

References

- Allais, Stephanie (2014) *Selling Out Education: National Qualifications Frameworks and the Neglect of Knowledge*. Sense. <https://doi.org/10.1007/978-94-6209-578-6>
- Archer, Margaret S. (1995) *Realist Social Theory: The Morphogenetic Approach*. Cambridge University Press.
- Bhaskar, Roy (2008 [1975]) *A Realist Theory of Science* (First published in 1975: With a new introduction in 2008 ed.). Routledge.
- Edwards, Anne (2007) Relational agency in professional practice: A CHAT analysis. *Actio: An International Journal of Human Activity Theory*, 1, 1–17.
- Engeström, Yrjö (2014 [1987]) *Learning by expanding: An activity-theoretical approach to developmental research*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139814744>
- Engeström, Yrjö (2018) *Expertise in Transition: Expansive Learning in Medical Work*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781139023009>
- Engeström, Yrjö (2000) From individual action to col-

- lective activity and back: Developmental work research as an interventionist methodology. Teoksessa Paul Luff, Jon Hindmarsh, & Christian Heath (toim.) *Workplace Studies: Recovering Work Practice*. London: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511628122>
- Kettunen, Pauli (2013) Vocational education and the tensions of modernity in a Nordic periphery. In Mette Buchardt, Pirjo Markkola, & Heli Valtonen (eds.) *Education, state and citizenship*. NordWel Studies in Historical Welfare State Research 4, 31–55. Nordic Centre of Excellence Nordwel.
- Miettinen, Reijo (2000) The concept of experiential learning and John Dewey's theory of reflective thought and action. *International Journal of Lifelong Education* 19 (1), 54–72. <https://doi.org/10.1080/026013700293458>
- Russell, Bertrand (1946 [2004]) *History of Western Philosophy*. Routledge.
- Sayer, Andrew (2011) *Why things matter to people: Social science, values and ethical life*. Cambridge University Press.
- Schaffar, Birgit (2021) Competent uses of competence: on the difference between a value-judgment and empirical assessability. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy* 7 (2), 55–64. <https://doi.org/10.1080/20020317.2021.1958993>
- Schön, Donald A. (1983) *The reflective practitioner*. Basic Books.
- Tyson, Ruhi (2017) *The rough ground: Narrative explorations of vocational Bildung and wisdom in practice* Stockholm University]. Stockholm.
- Vehviläinen, S. (2014) *Ohjaustyön opas: yhteistyössä kohti toimijuutta* [A guide to counselling: in collaboration toward agency]. Gaudeamus.
- Vehviläinen, S. (2021) Itseohjautuvuudesta osallisuuteen: Ohjaus Aikuiskasvatuksessa vuosina 1996–2021 [From self-governing to participation: Counselling in adult education 1996–2021]. *Aikuiskasvatus*, 41 (4), 355–365. <https://doi.org/10.33336/aik.112757>
- Wheelahan, Leesa Mary (2023) Realism and theorizing curriculum—the role of knowledge. In *International Encyclopedia of Education (Fourth Edition)*, 85–95. <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-818630-5.03012-8>

Itsenäistyvät nuoret institutionaalisessa järjestelmässä

Jenni Kallio

Teksti perustuu kirjoittajan väitöstilaisuuden lectio praecursoriaan Tampereen yliopistossa 8.12.2023. Vastaväittäjänä toimi dosentti Tarja Tolonen Helsingin yliopistosta.

Jenni Kallio (2023) *Eletty, opittu, kamppailtu: Itsenäistyvien nuorten kansalaisuuden rakentuminen institutionaalisessa järjestelmässä*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 883. 252 s.

Suomessa on lähes 800 000 nuorta aikuista. Tai itse asiassa, Suomessa on 771 431 ainutlaatuista nuorta aikuista. He kaikki etsivät itsenäisiä elämänpolkujaan. Kukin omalla tavallaan, omine haaveineen ja toiveineen, omien resurssiansa ja voimavarojensa puitteissa.

Haluan aluksi näyttää teille lyhyen elokuvan. Se on dokumentti siitä, millaisissa elämäntilanteissa itsenäistymiseen liittyviä valintoja tehdään, ja miten nuorten mielestä yhteiskunnan hyvinvointipalveluissa tunnistetaan itsenäistymiseen liittyviä tuen tarpeita. Elokuvassa puhuvat tutkimukseeni osallistuneet nuoret: vuorosanat ovat suorita sitaatteja tutkimukseni aineistosta, ja näyttelijäsuorituksista ja musiikista vastaavat nuoret taiteentekijät.¹

Väitöskirjani käsittelee itsenäistyvien nuorten kokemuksia suomalaisen yhteiskunnan viranomais- ja palvelujärjestelmässä. Tämä järjestelmä koostuu esimerkiksi oppilaitoksista, sosiaali- ja terveyspalveluista, lastensuo-

jelusta, poliisista, Kelasta ja TE-palveluista. Aikaisempien tutkimusten valossa tiedämme, että nuorten mielestä palvelujärjestelmä on usein pirstaleinen, byrokraattinen ja vaikea saavuttaa (esim. Peltola & Moisio 2017). Nuoret kaipaavat riittävän intensiivistä tukea ja ympärilleen pysyviä aikuisia. Tiedämme myös, että julkisiin palveluihin kohdistettavat leikkaukset ja säästöihin pyrkivät reformit heikentävät erityisesti niiden nuorten tilannetta, jotka jo entuudestaan ovat heikommassa asemassa ja tarvitsevat palveluiden tukea.

Palveluissa nuoria ei ole totuttu tulkitsemaan kansalaisina ja yhteiskunnan jäsenenä, eikä palveluita kontekstina, jolla olisi merkitystä nuorten määritellesä omaa suhdettaan yhteiskuntaan. Palveluissa nuoria lähestytään usein yksilönä, joita ohjataan, terapoidaan ja vahvistetaan, jotta heidän hyvinvointinsa kohenisi, mutta myös siksi, että he voisivat täyttää yhteiskunnan heihin kohdistamat odotukset. Nuorten kokemuksia on kuitenkin tärkeää tulkita laajemmassa sosiaalisessa

kontekstissa, ja tuoda näkyville, millaiset yhteiskunnalliset reunaehdot niihin vaikuttavat.

Palvelujärjestelmän toimintaa ohjaavat poliittisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti muovautuneet käsitykset itsenäistyvistä nuorista ja toivotunlaisesta kansalaisuudesta. Nyky-yhteiskunnassa nuorten tärkeimpänä tehtävänä pidetään kasvamista aktiivisiksi kansalaisiksi, jotka ottavat vastuun itsestään ja omasta hyvinvoinnistaan, ja jotka osallistuvat yhteiskunnan ylläpitämiseen työmarkkinoiden kautta, taloudellisesti tuottavina ja veroja maksavina kansalaisina (Kelly 2001; France 2007). Tutkimuksessani tarkastelen palvelujärjestelmää *institutionaalisenä järjestelmänä*. Sen tehtävä on tukea ja ohjata nuoria itsenäistymiseen liittyvissä siirtymissä, erityisesti koulutukseen ja työelämään liittyen. Samalla institutionaalinen järjestelmä tuottaa ja ylläpitää käsitystä siitä, miten nuorten odotetaan kiinnittyvän ja osallistuvan yhteiskuntaan ja pyrkii muovaamaan heitä näiden odotusten mukaisesti.

Väitöskirjassani tarkastelen itsenäistyvien nuorten suhdetta yhteiskuntaan. Tulkitseen sitä *ellettynä kansalaisuutena* (esim. Lister 2007; Kallio 2019). Tällä tarkoitan nuorten arkipäivässä ja sosiaalisessa toiminnassa muodostuvia kokemuksia itsestä yhteiskunnan jäsenenä. Ymmärrän kansalaisuuden nuorten ja yhteiskunnan välisenä vastavuoroisena ja muuttavana suhteena. Tutkimukseni keskiössä ovat nuorten omat pyrkimykset kansalaisina. Olen kiinnostunut siitä, millaisia neuvotteluja kansalaisuudesta käydään institutionaalisen järjestelmän ja itsenäistyvien nuorten välillä. Nuorten arkipäiväisiä kansalaisuuden kokemuksia ei palvelujärjestelmän kontekstissa ole aikaisemmin juuri tutkittu, vaikka itsenäistyminen on keskeinen elämäntaihe yhteiskunnallisen toimijuuden ja kansalaisuuden näkökulmasta.

Näistä lähtökohdista käsin asetin tutkimukselleni tavoitteen selvittää, millaisena

kansalaisuus näyttäytyy itsenäistyvien nuorten elämässä, millaisia odotuksia suomalainen yhteiskunta kohdistaa nuorten kansalaisuuteen, miten he pyrkivät vastaamaan näihin odotuksiin, ja toisaalta, miten nuoret itse määrittelevät kansalaisuuttaan.

Väitöskirjassani tutkin sellaisten nuorten aikuisten kansalaisuuden kokemuksia, jotka ovat hakeneet tukea itsenäistymisen kysymyksiin yhteiskunnan hyvinvointipalveluista. Tutkimukseni aineistona on 17–27-vuotiaiden nuorten aikuisten elämänkulkuhaastatteluita. Osaa heistä on haastateltu kahteen eri otteeseen, noin kahden vuoden välein. Lisäksi aineistona on keskusteluaineisto, joka koostuu nuorten koronapandemiakokemuksiin liittyvistä keskusteluista virtuaalisella Digi-raati-alustalla. Tutkimukseeni osallistuneet nuoret on tavoitettu Suomen Punaisen Ristin Nuorten turvatalojen kautta.

Tutkimukseni valossa itsenäistyvien nuorten suhde yhteiskuntaan rakentuu merkittävällä tavalla kohtaamisissa institutionaalisen järjestelmän kanssa. Institutionaalinen järjestelmä on heille arkinen ympäristö, jossa he oppivat kansalaisuuteen liittyviä taitoja ja ymmärtämään järjestelmän toimintaa, ja jonka piirissä he voivat saada onnistumisen kokemuksia ja vahvistusta omalle kansalaisuudelleen. Mutta institutionaalisisessa järjestelmässä nuoret käyvät myös neuvotteluja ja kamppailuja, jotka liittyvät heidän asemaansa ja oikeuksiinsa kansalaisina. Kohtaamisissa institutionaalisen järjestelmän kanssa nuoret joutuvat toistuvasti tekemään selkoa omasta tilanteestaan ja siitä, missä määrin he ovat saavuttaneet heihin kohdistuvat odotukset. Nuorten kokemuksissa kansalaisuus ei olekaan kerran saavutettu asema, jonka pysyvyyteen he voisivat luottaa, vaan se edellyttää jatkuvaa neuvottelua.

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että itsenäistyvät nuoret haluavat kuulua ja osallistua yhteiskuntaan sen arvostettuina jäseninä. He

pyrkivät täyttämään heihin kohdistuvat odotukset ja sopeutumaan heille tarjolla olevaan kansalaisen malliin. Aina tämä ei kuitenkaan lisää nuorten hyvinvointia, tai vastaa heidän omia ajatuksiaan siitä, miten he haluaisivat osallistua, vaikuttaa ja kuulua yhteiskuntaan.

Institutionaalinen järjestelmä tulkitsee itsenäistyviä nuoria ennen kaikkea työmarkkinakansalaisuuden (Suikkanen & Viinamäki 1999) valossa. Nuoret kokevat, että järjestelmä keskittyy ensisijaisesti työntämään heitä työmarkkinoille tai vahvistamaan heidän työmarkkinapotentiaaliaan. Tämän vuoksi nuorten elämänsä muuttavat muut olottuvuudet voivat jäädä huomamatta. Esimerkiksi nuorten koronakokemusten tarkastelu osoitti, kuinka myös yhteiskunnallisessa poikkeustilassa poliittista päätöksentekoa ja nuorille suunnattuja tukitoimenpiteitä ohjasi ajatus työmarkkinakansalaisuuteen ja itsevastuullisuuteen perustuvasta ideaalikansalaisuudesta. Erityisenä huolena julkisessa keskustelussa oli nuorten jääminen koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle. Nuoret itse korostivat kuitenkin sosiaaliseen vastavuoroisuuteen, avun saamiseen ja antamiseen sekä vastuullisuuteen perustuvia tapoja osallistua yhteiskuntaan. Tutkimukseni mukaan niitä taitoja, valmiuksia ja verkostoja, joita nuoret kehittävät muilla elämän osa-alueilla, ei institutionaalisessa järjestelmässä aina tunnusteta samalla tavalla arvokkaaksi kansalaispätevydeksi kuin kiinnittymistä palkkatyöhön.

Tutkimukseni perusteella työmarkkinakansalaisuuteen perustuva käsitys kansalaisuudesta on ongelmallinen ja normatiivisuudessaan liian kapea. Se ei takaa kaikille nuorille hyvinvointia ja yhteiskuntaan kuulumisen mahdollisuuksia, eikä ole kaikille nuorille oikeudenmukainen tapa tulkita heidän pyrkimyksiään kansalaisina.

Tutkimukseni tuo myös esiin, että institutionaalisen järjestelmän käytännöt eivät aina vastaa nuorten tarpeita. Tämä voi johtaa

laiminlyönnin kokemuksiin. Näin tapahtuu esimerkiksi silloin, jos asiakkuuden rajat määritellään palveluissa liian tiukasti. Esimerkiksi äskeisessä elokuvassa kuulumme, kuinka nuori oli hakenut apua tekemällä itsestään lastensuojeluilmoituksen. Lastensuojelun käytännöt eivät kuitenkaan taipuneet vastaamaan hänen tarpeisiinsa. Nuori jäi tilanteessa yksin.

Pyrkiessään muovaamaan nuorista odotusten mukaisia kansalaisia, institutionaalinen järjestelmä kohdistaa nuoriin aktivoivia, mutta myös sanktioivia ja kontrolloivia toimia. Nuorille annetut diagnoosit ja ongelmaleimat vahvistavat heihin kohdistuvaa kontrollia. Tutkimukseni mukaan tämä vaikeuttaa järjestelmän mahdollisuuksia tukea nuoria yksilöllisesti, mikä entisestään lisää heidän haavoittuvuuttaan. Tällaisia tilanteita syntyy esimerkiksi silloin, kun nuorta tulkitaan ensisijaisesti päihdeongelmaiseksi, mikä voi estää pääsyn mielenterveyspalveluihin. Tutkimukseni perusteella institutionaalisen järjestelmän käytännöt ja toimintatavat voivatkin vaikeuttaa itsenäistyvien nuorten mahdollisuuksia tavoitella arvostetun kansalaisuuden määreitä ja heikentää nuorten suhdetta yhteiskuntaan, vaikka järjestelmän tarkoitus on päinvastainen.

Tutkimukseni tuo esiin, että nuoret pyrkivät myös kiistämään normatiivisen kansalaisuustulkinnan kapeutta ja uudelleen määrittämään itseään yhteiskunnan jäseninä. Tähän he käyttävät erilaisia yhteiskunnallisen osallistumisen ja aktivistikansalaisuuden keinoja. Nämä keinot voivat olla esimerkiksi arkipäivän vastarintaa (Scott 1985): nuoret voivat vetäytyä hoitotoimenpiteistä, ”hatkata” laitoksesta tai vahingoittaa itseään. Tällaiset teot kumpuavat usein siitä, etteivät nuoret koe tullessaan palveluissa kohdatuiksi kokonaisvaltaisesti ja itse määrittelemiensä tarpeiden kautta. Vastarinnan avulla nuoret raivaavat itselleen autonomisuutta ja yrittävät saada äänensä kuuluviin. Tutkimukseni

valossa nuorten arkinen vastarinta onkin kriittistä kansalaisuutta, jonka avulla nuoret ottavat kantaa asemaansa ja mahdollisuuksiinsa yhteiskunnassa. Institutionaalisessa järjestelmässä nuorten vastarinta tulkitaan kuitenkin usein normien rikkomisena, minkä vuoksi heihin kohdistetaan entistä tiukempia kontrollitoimia.

Tutkimukseni osoittaa myös, että sosiaaliset suhteet ja nuorten omat yhteisöt ovat tärkeä voimavara itsenäistyvien nuorten kansalaisuuden kokemusten muodostumisessa. Sosiaalisissa suhteissa nuorten on mahdollista ilmaista identiteettejä, jotka institutionaalisessa järjestelmässä eivät aina pääse esille. He voivat osoittaa omia kykyjään ja olevansa luottamuksen arvoisia, saada osakseen arvostusta ja osallistua itselleen mielekkäillä tavoilla. Tämä vahvistaa nuorten kuulumisen kokemuksia.

Tutkimukseni perusteella väitän, että itsenäistyvien nuorten kansalaisuuden moninaisuutta ja nuorten kansalaisuudelle antamia merkityksiä ei tunnisteta riittävästi institutionaalisessa järjestelmässä. Sen vuoksi heidät usein määritellään kansalaisina ongelmallisina, passiivisina tai toimijuudeltaan vaillinaisina. Kokemukset eriarvoisuudesta ja laiminlyönnistä heikentävät nuorten sidosta yhteiskuntaan, sen sijaan että palvelut vahvistaisivat nuorten osallistumisen ja kuulumisen kokemuksia. Siksi väitän myös, että huolimatta institutionaalisen järjestelmän pyrkimyksistä tukea nuoria yhteiskunnan jäsenyyteen, järjestelmän käytännöt myös estävät heitä saavuttamasta oikeuksiaan ja täysivaltaisina kansalaisina tunnustettua asemaa yhteiskunnassa.

Olen pitkään työskennellyt erilaisissa julkisten palveluiden tehtävissä: kehittänyt ja arvioinut palveluita, ja kohdannut palveluissa asioivia nuoria. Olen halunnut tutkimukseni avulla etsiä myös eväitä nuorten palveluiden kehittämiseen. Tutkimukseni valossa perusta-

va kysymys on, ajattelemmeko edelleen, että palvelut ovat olemassa nuorten hoitamista, vahvistamista ja työllistettävyyden parantamista varten, vai ajattelemmeko, että palveluilla on lisäksi laajempia tehtäviä, jotka liittyvät nuorten oikeuksien toteutumiseen ja nuorten yhteiskuntaan kuulumisen kokemusten vahvistamiseen.

Itsenäistyvien nuorten kansalaisuuden kokemukset edellyttävät, että heidät nähdään yksilöinä, joilla on erilaisia tarpeita, toiveita ja resursseja. Mutta yksilökeskeisten interventioiden ohella palvelujärjestelmässä tulisi nykyistä paremmin kyetä hahmottamaan myös nuorille eriarvoisuuksia ja epävarmuuksia tuottavia yhteiskunnallisia olosuhteita ja rakenteita. Köyhyys ja huono-osaisuus, mutta myös itsenäistyvien nuorten heikko yhteiskunnallinen asema ja vaikuttamismahdollisuuksien puute ovat rakenteellisia ongelmia. Niiden vuoksi kaikkien nuorten ei tosiasiassa ole mahdollista saavuttaa heille asetettuja vaatimuksia kansalaisuudesta.

Tutkimukseni keskeinen johtopäätös on, että itsenäistyvien nuorten oikeuksien toteutuminen ja hyvinvoinnin vahvistaminen sekä sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunnan rakentaminen edellyttävät kansalaisuuden uudelleenmäärittelyä. Kansalaisuuden normien väljentäminen auttaisi tunnistamaan, että yhteiskuntaan osallistuu nuoria monenlaisista lähtökohdista ja monenlaisin eri tavoin. Tämä on paitsi sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, myös yhteiskunnan resursseihin liittyvä kysymys.

Itsenäistyvien nuorten kansalaisuuden kokemuksissa korostuu perustavanlaatuisen tarve tulla tunnustetuiksi toimijoina, joilla on mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa, ja joilla on oikeus kuulua yhteiskuntaan sen arvokkaina ja arvostettuina jäseninä. Tämä nuorten viesti tulisi kuulla paremmin sekä nuorten palveluissa että laajasti yhteiskunnassa. Yhä useamman tukea hakevan nuoren

tulisi voida kokea samoin kuin lyhytelokuvan nuoret toivoivat: että he eivät ole ongelmia, joita pyritään ratkomaan, vaan että tuen hakeminen voi tuntua myös tosi turvalliselta.

Viitteet

- 1 Minidokumenttelokuva on katsottavissa osoitteessa <https://www.youtube.com/watch?v=jXSfpEHjV50&t=4s>

Lähteet

- France, Alan (2007) *Understanding Youth in Late Modernity*. Maidenhead: Open University Press.
- Kallio, Kirsi Pauliina (2019) Elettyä kansalaisuutta jäljittämässä: Kansalaisuuden ulottuvuudet Nuorisobarometrissa. Teoksessa Elina Pekkarinen & Sami Myllyniemi (toim.) *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla: Nuorisobarometri 2018*. Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja nro 140, 167–182. https://tietoaunuorista.fi/wp-content/uploads/2019/03/NB_2018_web.pdf (Viitattu 8.12.2023.)
- Kelly, Peter (2001) Youth at Risk: Processes of Individualisation and Responsibilisation in the Risk Society. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 22 (1), 22–33.
- Lister, Ruth (2007) Inclusive Citizenship: Realizing the Potential. *Citizenship Studies* 11 (1), 49–61. DOI: 10.1080/13621020601099856
- Scott, James C. (1985) *Weapons of the weak: Everyday forms of peasant resistance*. Yale University Press.
- Suikkanen, Asko & Viinamäki, Leena (1999) Life paths and labour market citizenship. Teoksessa Jens Christiansen & Pertti Koistinen & Anne Kovalainen (toim.) *Working Europe. Reshaping European employment systems*. Aldershot: Ashgate, 189–209.
- Peltola, Marja & Moisio, Jenni (2017) *Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon*. Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja nro 112. <https://doi.org/10.57049/nts.300>

Missä ovat nuoret maanviljelijät?

Katsaus suomalaiseen ruokaturvaan kestävyysmurroksen paineessa

Pihla Takkinen

Olemme tilanteessa, jossa ilmastomuutos asettaa viljelylle moninaisia riskejä, mutta viljelijöitä on yhä vähemmän. Ilmastokriisin edetessä Etelä-Euroopassa aikaisemmin viljelykäytössä ollut maa muuttuu viljelykelvottomaksi (EU 2018), mikä tietää kasvavaa ruoantuotantopainetta pohjoisemmille alueille. Samaan aikaan sään ääri-ilmiöt, kuten tulvat ja kuivuus, yleistyvät (IPCC 2019) vaarantaen sadot Suomessakin.

Keskityn tässä katsauksessa luomaan kuvan nuorten viljelijöiden vähenemisestä ja Suomen ruoantuotannon tulevaisuudesta ympäristökysymyksiin yhteenkietoutuneena ilmiönä. Viljelijä-sanalla viitataan niin eläintuottajiin kuin kasvinviljelijöihin, koska tämä on vakiintunut käytäntö muun muassa tilastoinnissa. Tarkastelen nuorten viljelijöiden vähenemistä ensin tilastotiedon, sitten nuorten ja lopettaneiden viljelijöiden kokemuksia kartoittaneen tiedon valossa. Tämän jälkeen arvioin ilmiöön reagointia yhtäältä osana maaseutupolitiikkaa, toisaalta osana maataloustukipolitiikkaa. Lopuksi pohdin, millaisia kysymyksiä viljelijöiden väheneminen asettaa ruokaturvakeskustelulle ilmaston yhä lämmitessä.

Ruokaturva tarkoittaa turvallisen ja ravitsevan ruuan riittävyttä ja saatavuutta nyt

ja tulevaisuudessa (FAO 1996, GFSI 2022). Kansainvälisessä ruokaturvavertailussa Suomi on maailman parhaimmista (GFSI 2022), mutta tämä ei tarkoita, etteikö ruokaturvassa olisi parannettavaa täälläkin (Puupponen ym. 2017, 24). Ruokajärjestelmämme on mitä suurimmassa määrin globaalien vaikutusketjujen alainen ja siten herkkä myös Suomen ulkopuolisille tapahtumille (esim. Puupponen ym. 2017, 46). Tästä tuore esimerkki on Venäjän hyökkäyssodan vaikutus energian ja sitä kautta ruuan hintaan kotimaassa sekä viljan kuljetuksen vaarantuminen Ukrainasta kohdemaihin.

Suomen ruoantuotannosta puhuminen on myös ilmaston lämpenemisen vastaisen työn kannalta tärkeää. Lähellä tuotetun ruoan ympäristövaikutukset paikallistuvat konkreettisesti, ja saattavat näin lisätä tietoisuutta maatalouden ympäristövaikutuksista (Kortetmäki 2018, 9). Tämä ei tarkoita sitä, että Suomessa tuotettu ruoka olisi automaattisesti ekologista tai sosiaalisesti kestävä. Maanviljelijöiden väheneminen saattaa lisätä tarvetta tuotantopanositensiviselle ruoantuotannolle, mikä puolestaan kuormittaa luontoa (Kumpulainen 1995). Maanviljelijöiden määrästä puhumalla en kuitenkaan tarkoita, että tuotantoa tulisi lisätä (tuotannon määrästä ja ympäristökriisistä tarkemmin ks. Lähde 2019).

Viljelijöiden ikääntyminen tilastoissa

Euroopan komissio on nähnyt nuorten eli alle 40-vuotiaiden viljelijöiden puuttumisen alalta jo pitkään ongelmallisena (ks. esim. EU 1997, EU 2001). Vuonna 2015 Komission julkaisemassa raportissa ruokaturvan ja ruokaomavaraisuuden heikkeneminen on nimetty keskeiseksi haasteeksi, jonka viljelijöiden väheneminen ja ikääntyminen aiheuttaa Unionille.

EU-tasolla nuorten viljelijöiden vähenemistä ovat tarkastelleet Lukas Zagata ja Lee-Ann Sutherland (2015), jotka arvioivat kriittisesti tilastoinnin ja tilastojen käyttöön liittyviä puutteita Unionin poliittisissa asiakirjoissa. Suomessa nuorten viljelijöiden määrä on Zagatan ja Sutherlandin mukaan kohtuullinen. Heidän Suomea koskeva päätelmänsä perustuu alle 40-vuotiaiden ja yli 65-vuotiaiden ruuantuottajien määrän vertailuun vuosien 2003–2010 välillä. Tällä aikavälillä nuorempien ammatinharjoittajien määrä suhteessa vanhempiin onkin pysynyt kohtuullisena. (Em.) Zagata ja Sutherland eivät kuitenkaan tarkastelussaan tavoita jo tuolloin Suomessa voimassa ollutta trendiä: vaikka nuorten viljelijöiden määrä on pysynyt vuosien 2003–2010 välillä suurempana kuin vanhimpien, heidän määränsä on ollut tasaisessa laskussa jo tuolloin – ja on edelleen (SVT 2020). Myös Suomessa viljelijöiden keski-ikä on siis kasvussa. Yli 65-vuotiaiden maanviljelijöiden määrä on noussut niin, että se on ylittänyt nuorten viljelijöiden määrän juuri 2010-luvulla, johon Zagatan ja Sutherlandin tarkastelu päättyy.

Nuorten viljelijöiden laskeva määrä ei ole välttämättä ongelma, jos vanhemmat viljelijät pystyvät pitämään tuotannon riittävänä. Zagata ja Sutherland (2015) huomauttavat, ettei pelkkä viljelijöiden keski-ikänsä nousu välttämättä ole vaaraksi maatalouden jatku-

vuudelle. Voihan kyse olla myös siitä, että ihmiset siirtyvät maanviljelijöiksi keskimäärin vanhempana kuin aikaisemmin, mutta heidän määränsä ei silti vähene.

Tilastokeskuksen luvut kuitenkin osoittavat, että Suomessa maanviljelijöiden määrä on laskenut tasaisesti kaikissa muissa kuin vanhimmassa ikäluokassa vuodesta 2003 alkaen. Jos trendi jatkuu yhtä voimakkaana, noin kymmenessä vuodessa Suomessa ei ole yhtään alle 50-vuotiasta päätoimista maatilayrittäjää. Yli 65-vuotiaiden maatilayrittäjien kasvava osuus kertoo myös eläkkeelle siirtymättömyydestä, eikä toistaiseksi tiedetä, kuinka suurelta osin tämä johtuu tilan jatkajan puuttumisesta, taloudellisista tekijöistä tai esimerkiksi haluttomuudesta luopua työstä.

Viljelijöiden lukumäärää tarkasteltaessa on otettava huomioon, että Suomessa keskimääräiset tilakoot ovat kasvaneet alle sadan hehtaarin maatilayritysten vähentyessä ja sadan hehtaarin tai sitä suurempien tilojen lisääntyessä (SVT 2020). Maanviljelijöiden väheneminen ei siis suoranaisesti tarkoita viljeltävän pinta-alan pienenemistä, vaan se kertoo viljelysten keskittymisestä. Suomalainen maatalouspolitiikka on pyrkinyt maatalouden rakennemuutokseen eli tilakokojen kasvuun ja tuotannon tehostamiseen (Kumpulainen 1995, 246). Tilojen suurenemisella on vaikutuksensa maanviljelyn työllistävän vaikutuksen myötä maaseudun autioitumiseen ja edelleen maaseudun houkuttelevuuteen nuorten ruoantuottajien näkökulmasta.

Vapautta vai velkaa – tilallisten kokemuksia

Voisiko nuorten viljelijöiden vähenemistä selittää tilakokojen kasvun rinnalla muutokset työn luonteessa tai viljelijöiden kokemukset työstään? Tuoretta tutkimustietoa maanviljelijöiden – saati nuorten viljelijöi-

den – kokemuksiin työstään on verrattain vähän. Kaikkienensa nuoruus maaseudulla jää nuorisotutkimuksen katvealueeksi (Armila ym. 2016).

Suorimmin itse maataloustyötä ja sen eri ulottuvuuksia kuvaa Telle Lemmetyisen ja Tarja Toivosen (2004) raportti *Nuoret maatilayrittäjät – maataloussuuntautuneiden ja monialaisten maatilayrittäjien yrittäjyyspäätös, nykypäivä ja tulevaisuus Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjois-Karjalassa*. Lemmetyisen ja Toivosen aineistosta nousee esiin erityisesti sitovuus ja kuormittavuus maatalouden harjoittamisen erityispiirteenä. Toisaalta työaikoihin liittyvät myös useimmin mainitut työn hyvät puolet eli itsenäisyys ja vapaus.

Tiina Silvasti ja Elina Laitalainen (2006) ovat puolestaan tarkastelleet lopettaneiden tilallisten kokemuksia maataloudesta luopumisesta. Vaikka tutkimusjoukkona eivät ole erityisesti nuoret viljelijät, selvityksestä käy ilmi teemoja, jotka joissain tapauksissa johtavat maatilatoiminnan lopettamiseen. Silvasti ja Laitalainen korostavat, ettei lopettamisen taustalla ole yleensä vain yhtä syytä vaan joukko toisiinsa vaikuttavia tekijöitä, kuten muutokset perheen tilanteessa ja maatalouden ulkopuoliset tulonlähteet (ks. myös May ym. 2019). Kuitenkin ylivoimaisesti useimmin lopettamisen taustalla heidän aineistossaan on ollut pienehkön tilan taloudellinen kannattamattomuus etenkin Suomen liittyttyä Euroopan unioniin. Myös Laitalaisen ym. (2008) tutkimuksessa tilallisten lopettamispäätökseen merkittävimmin vaikuttaneet yksittäiset syyt olivat huonot tulevaisuudennäkymät sekä maatalouspolitiikka niin kansallisella kuin EU-tasolla, mutta tarkemmin esimerkiksi politiikan ongelmakohtia tämä määrällinen tutkimus ei mittaa.

Edellä mainitut tutkimukset lienevät yhä noin 20 vuotta myöhemminkin paikkansapitäviä kuvauksissaan maatalousyrittämisen luonteesta. Toki aineistoista puuttuvat

ne, joiden kohdalla sukupolvenvaihdos tai muulla tavoin alalle siirtyminen on jäänyt kokonaan tekemättä. Zagatan ja Sutherlandin (2015, 42) mukaan maan huono saatavuus ja hinta ovat suurimpia ongelmia nuorten viljelijöiden alalle siirtymisen kannalta, oli kyseessä sitten uusi tulokas viljelyn parissa tai tilansa vanhemmilta perivä nuori viljelijä (myös Zondag ym. 2015). Maan ostaminen tarkoittaa usein yksittäiselle yrittäjälle pitkäaikaista velkaa maataloustukipolitiikan ja tuotanto-olosuhteiden vaihdellessa.

Maatalouspolitiikkaa vai maaseutupolitiikkaa

Nuorten viljelijöiden vähittäistä katoa alalta voidaan tarkastella osana pitkään jatkunutta murrosta, jossa samanaikaisesti muuttoliike, palvelut ja työpaikat keskittyvät kaupunkeihin maaseudun autioituessa. 1960-luvulla vihreän vallankumouksen myötä monista pien-tiloista tuli taloudellisesti kannattamattomia (Hartikainen 2016, 28). Teknologian kehitys, sen aikaansaama ammattirakenteen muutos ja muutoksen seuraukset asuinrakenteeseen voidaan jossain määrin nähdä väistämättöminä kehityskulkuina. Poliittisilla valinnoilla on kuitenkin mahdollista vaikuttaa siihen, painottuuko päätöksenteossa talouskasvu vai alueellisen eriarvoisuuden ehkäiseminen. Mikko Kumpulaisen (1995, 247–248) mukaan Suomalainen maatalouspolitiikka on tähännyttä maataloustuotannon tehostamiseen jopa sosiaalisten ja ekologisten seurausten kustannuksella. Silvasti (2006) puolestaan on kritisoinut, että suomalaisen maatalouden rakennemuutoksen sosiaaliset seuraukset ovat jääneet hämmästyttävän vähälle huomiolle yhteiskunnallisessa tutkimuksessa.

Nuoren viljelijän polku ammatinharjoittajaksi sisältää usein pakollisen muuton pois kotiseudulta, sillä viljelijöiden on koulut-

tauduttava saadakseen maataloustukia. Syrjäseuduilta eivät puutu pelkästään koulut, vaan maatalouden ulkopuoliset työllistymismahdollisuudet ovat heikot, ja teknologinen tehostaminen vähentää maatalouden työllistävyyttä entisestään. Viljelijäksi opiskellut nuori aikuinen on tilanteessa, jossa hän kenties voi itse työllistyä maatalouden pariin, mutta jossa ikätovereita on seudulla hyvin niukasti. Kumppania voi olla vaikea löytää, lasten koulumatkat voivat olla pitkät – maatalouden harjoittaminen syrjäseudulla tuo monenlaisia pulmia eteen.

Hartikainen (2016) hahmottelee artikkelissaan kaupungistumiskehityksen ja suomalaisen aluepolitiikan historiaa. Suhtautumista maaseutuun on kuvattu 1970-luvun teksteissä jopa maan sisäisenä kolonisaationa, jossa kaupunkien kukoistus tapahtuu maaseudun sosiokulttuurisen hyvinvoinnin kustannuksella ja mahdollistuu syrjäseutujen luonnonvarojen hyödyntämällä (em., 30). Nykyinen viljelijöiden väheneminen osoittaa, ettei maaseutua voida nähdä vain ruuantuotannon resurssina, sillä lyhytnäköisellä aluepolitiikalla on kauaskantoiset seuraukset.

Kun tilat suurenevät ja etäännyvät toisistaan maatalouspolitiikan seurauksena, väki maaseudulla vähenee entisestään (Lemetyinen & Toivonen 2004). Lemetyinen ja Toivonen (2004) huomauttavatkin, että maaseudun sosiaalisen elinvoimaisuuden kannalta tilojen monitoimistuminen olisi mielekäs kehityskulku. Nuoret viljelijät näkevät monitoimistamisen yhtäältä uhkana tehostamisvaatimusten saavuttamiselle, toisaalta suojana maaseutupolitiikan muutoksia vastaan, kun kaikki tilalle myönnetty maataloustuet eivät ole yhden korren varassa (em.).

Nuorten viljelijöiden vähenemiseen on pyritty vastaamaan Euroopan unionin maataloustukijärjestelmässä (CAP eli Common Agricultural Policy) nuorten viljelijöiden tulotuella. Daniel May ja kollegat (2019) ovat

havainneet, että tällä tuella on positiivinen yhteys sitä saavien viljelijöiden motivaatioon jäädä alalle. Jos vielä taloudellisten tekijöiden merkitys tilallisten lopettamispäätöksissä (Laitalainen ym. 2008, Silvasti & Laitalainen 2006) sekä huoli nuorten viljelijöiden velkaantumisesta (Puupponen ym. 2017, 31) huomioidaan, on nuorten viljelijöiden tukeminen CAPissa perusteltua.

Euroopan unionin maataloustukijärjestelmään sisältyvä nuorten viljelijöiden tulotuki ei ole kuitenkaan onnistunut pysäyttämään sukupolvenvaihdosten vähenemistä ja myöhästymistä. Vaikuttaisi siltä, että yksilötasolla nuorten viljelijöiden tulotuki on merkityksellinen (May ym. 2019), mutta se ei riitä paikkaamaan maaseudun ja kaupunkien eriarvoistumisen synnyttämiä aukkoja. Nuorten viljelijöiden tukemista on muukin kuin suorat tulonsiirrot: ongelmaa on ratkottava osana maaseudun poliittista kohtelua (Adamowicz & Szepeluk 2016, Puupponen ym. 2017, 37) Maa- ja metsätalousministeriön CAP-suunnitelman ennakoarvioinnissa todetaan, että maatalouden ulkopuolisen maaseudun kehittämistarpeet tunnistetaan, mutta niihin on varattu niukasti rahaa (Rannanpää ym. 2022, 13).

Lopuksi

Olen edellä tarkastellut nuorten viljelijöiden vähenemistä Suomessa. Kotimaisen maanviljelijöitä ja maataloutta tutkineen tiedon valossa vaikuttaa siltä, että suomalaisten viljelijöiden ikärakenteen vanheneminen on kytköksissä paitsi maaseutua autoittaneeseen muuttoliikkeeseen, niin myös tehostamiseen tähdänneeseen maatalouspolitiikkaan (Hartikainen 2016, Kumpulainen 1995).

Globaali ruokajärjestelmä on tällä hetkellä hyvin haavoittuvainen, sillä pitkät tuotantoketjut ja riippuvuussuhteet tekevät tuotan-

nosta epävakaampaa – ja ilmastokriisi tulee entisestään vaikeuttamaan ruuantuotannon olosuhteita (IPCC 2019). Myös poliittiset konfliktit ja niiden kytkeytyminen muuttuvaan ilmastoon lisäävät haasteita ruokaketjun eri osissa. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että Suomessa nähtäisiin viljelijöiden väheneminen suhteessa maatalouden kokonaisvaltaista kestävyyttä koskeviin kysymyksiin. Alueellinen keskittyminen ja tilakokojen kasvamisen saattaa taata määrällisen ruokaturvan, vaikka viljelijöiden määrä vähenee. Tämä ei kuitenkaan riitä, mikäli todella halutaan rakentaa vakaampaa ja ympäristön kanssa sopusointuisempaa ruokajärjestelmää (Kortetmäki 2018, 9).

Ruokaturvasta ja ruokaomavaraisuudesta puhuttaessa on olennaista se, millä ehdoin ruuan saatavuus halutaan varmistaa. Toisin sanoen kysymys siitä, viljelläänkö kasveja suoraan ihmisravinnoksi vai tuotantoeläinten rehuksi, on keskeinen, koska se määrittää ihmisten ruokkimiseen tarvittavaa peltopinta-alaa. Pelkkä viljelijöiden määrästä puhuminen piilottaa poliittisuuden ruuantuotannon keskeisestä kysymyksestä eli siitä, mitä tuotetaan. Kestävämmän ruokajärjestelmän rakentamisen kannalta ruoan politisoiminen on olennaista (esim. Kortetmäki 2018, 13–14).

Usko maatalouden koneellisen teollistamisen hyötyihin on ollut Suomessa vahvaa (Kumpulainen 1995). Nykytilanteessa vaikuttaakin siltä, että tehostaminen on yhteydessä niin luonnon monimuotoisuuden vähenemiseen kuin alan työvoiman uusiutumiseen, kun yhä suurenevien tilojen keskellä on yhä vähemmän palveluita ja kollegoita. Myös nuoret viljelijät tunnistavat tilakoon kasvamiseen liittyvän riskin ylikuormittumisesta, vaikka osalle heistä laajentuminen näyttäytyykin tavoiteltavana (Lemetyinen & Toivonen 2004, 57).

Luonnon monimuotoisuuden edistäminen on tärkeää niin ilmastokriisin seurauksiin varautumisessa kuin sen hillitsemisessä.

Varautumisen kannalta monimuotoisuuden hyödyt tulevat esiin siinä, että esimerkiksi yksi viljalajike sietää paremmin kuivuutta ja toinen rankkasateita, jolloin eri lajikkeiden käyttö tasapainottaa näiden sääilmiöiden vaikutuksia satoon. Koska monimuotoisuus parantaa ympäristön sopeutumiskykyä eri sääilmiöihin, se on myös yhteydessä hiiltä sitovien kasvien määrään ja edelleen ilmastomuutoksen hillitsemiseen. Perinteisessä tehokkuutta tavoittelevassa maataloudessa on ajateltu maankäytön monimuotoisuuden tapahtuvan tuotantomäärän kustannuksella (esim. Lemetyinen & Toivonen 2004). Näin ei välttämättä ole: on näyttöä siitä, ettei monimuotoisuus välttämättä pienennä tehokkuutta. (Kahiluoto & Himanen 2012.)

Ilmastokriisin edetessä ruokajärjestelmään kohdistuva paine kasvaa samalla, kun viljelijäväestö ikääntyy ja tilakoot kasvavat. Tämä kehityskulku on yksi haaste ympäristökriisiin vastaamisessa, sillä tilakokojen kasvu ei ole omiaan edistämään luonnon monimuotoisuuden lisäämistä. Ruokaturvan vahvistaminen tuotantomäärää kasvattamalla saattaa ohjata ympäristöä kuormittaviin ratkaisuihin, kuten tuotantopanosintensiivisen maatalouden lisäämiseen. Nuoriin viljelijöihin kohdistuu monensuuntaisia paineita ruuantuotannon suhteen. Polttaviksi kysymyksiksi jäävät, kuinka viljelytyössä lisääntyvät erilaiset riskit ja epävarmuudet voidaan ottaa huomioon päätöksenteossa, ja kuinka viljelijöitä voidaan tukea kestävämmän ruokajärjestelmän rakennustyössä. Tuoretta tutkimusta nuorista viljelijöistä, heidän ammatinvalinnastaan ja toisaalta myös ylisukupolvisuuden näkymistä muuttuvassa yhteiskunnallisessa- ja luonnonympäristössä tarvitaan kipeästi – ja eetokseltaan monitieteinen nuorisotutkimus olisi varmasti kykenevä tuottamaan relevanttia tietoa aiheesta.

Lähteet

- Armila, Päivi & Halonen, Terhi & Käyhkö, Mari (toim.) (2016) *Reunamerkintöjä hylkysyrjästä. Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia harvaan- asutulla maaseudulla*. Helsinki: Nuorisotutkimus- verkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 117.
- EU (1997) Alueiden komitean 12.–13.2.1997 antama lausunto aiheesta Komission kertomus – Nuoret maanviljelijät ja maatilojen toiminnan jatkamisen ongelma. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/442b43da-1f31-4112-bbc9-e403bf826b16/language-fi> (Viitattu 23.11.2023.)
- EU (2001) Alueiden komitean 13.6.2001 antama lausunto aiheesta Nuoret Euroopan maatalo-udessa. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5ca24d79-6ecd-4971-92ec-f62f5c41fe40/language-fi/format-PDF> (Viitattu 23.11.2023.)
- EU (2013) The common agricultural policy (CAP) and agriculture in Europe – Frequently asked questions. ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_13_631 (Viitattu 23.11.2023.)
- EU (2015) Maatalouden ja maaseudun kehittämisen pääosaston antama lausunto aiheesta Nuoret viljelijät ja YMP. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a4dbd4d5-b12a-4a3d-99ee-56f4bcd325b3/language-fi> (Viitattu 23.11.2023.)
- EU (2018) Aavikoitumisen torjunta EU:ssa. Erityis- kertomus (33/2018). Euroopan tilintarkastus- toimioistuin. <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/desertification-33-2018/fi/#chapter8> (Viitattu 23.11.2023.)
- FAO (1996) Rome Declaration on Food Security. <https://www.fao.org/3/w3613e/w3613e00.htm>. (Viitattu 18.8.2023.)
- GSFI – Global Food Security Index (2022) *Economist Impact*. https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/reports/Economist_Impact_GFSI_2022_Global_Report_Sep_2022.pdf (Viitattu 23.11.2023.)
- Hartikainen, Esko (2016) Keskustelun keskellä syrjä: Syrjäseutukeskustelu Suomessa vuodesta 1945. Teoksessa Päivi Armila, Terhi Halonen & Mari Käyhkö (toim.) *Reunamerkintöjä hylkysyrjästä. Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia harvaan- asutulla maaseudulla*. Nuorisotutkimus- verkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 117, 23–40..
- Intergovernmental Panel on Climate Change IPCC (2019): *Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems*. Priyadarshi R. Shukla & Jim Skea & Eduardo Calvo Buendia, Valérie Masson-Delmotte & Hans-Otto Pörtner & Debra C. Roberts & Panmao Zhai & Raphael Slade & Sarah Connors & Renée van Diemen & Marion Ferrat, Eamon Haughey & S. Luz & Sramana Neogi & Minal Pathak & Jan Petzold & Joana Portugal Pereira & P. Vyas, E. Huntley, K. Kissick, M. Belkacemi, Juliette Malley (toim.) *Special Report on Climate Change and Land*. <https://www.ipcc.ch/srccl/> (Viitattu 23.11.2023.)
- Kahiluoto, Helena & Himanen, Sari (toim.) (2012) Monimuotoisuudesta sopeutumiskykyä – ruoka- ketju uusille raiteille? MTT:n raportti 43. <http://www.mtt.fi/mtrraportti/pdf/mtrraportti43a.pdf> (Viitattu 23.11.2023.)
- Kortetmäki, Teea (2018) Ruokaoikeudenmukaisuus ja ympäristökysymys. *Alue ja ympäristö* 42 (2), 3–16.
- Kumpulainen, Mikko (1995) Maatalouden ekologinen uudistuminen. Teoksessa Ilmo Massa & Ossi Rahkonen (toim.) *Riskiylhteikkunnan talous – Suomen talouden ekologinen modernisaatio*, 241–264.
- Laitalainen, Elna & Silvasti, Tiina & Vesala, Kari Mikko (2008) Attributions and Emotional Well-being: Giving Up Farming in Finland. *Rural Society* 18 (1), 26–38.
- Lemmetyinen, Telle & Toivonen, Tarja (2004): Nuoret maatilayrittäjät – maataloussuuntautuneiden ja monialaisten maatilayrittäjien yrittäjäyyspäätös, nykypäivä ja tulevaisuus Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjois-Karjalassa. Helsingin yliopisto Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. <https://helda.helsinki.fi/items/27b381e2-f5fc-4a13-a3e0-38a4f301d57b> (Viitattu 23.11.2023.)
- Lähde, Ville (2019): Mitä maailman nälän voittaminen vaatii? *Alue ja ympäristö* 42 (1), 124–136.
- May, Daniel & Arancibia, Sara & Behrendt, Karl & Adams, John (2019) Preventing young farmers from leaving the farm: Investigating the effectiveness of the young farmer payment using a behavioural approach. *Land Use Policy* 82, 317–327. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.12.019>
- Puupponen, Antti & Paloviita, Ari & Kortetmäki, Teea & Silvasti, Tiina (2017) Suomalaisen maatilojen resilienssi osana tulevaisuuden ruokaturvaa. *Maaseudun uusi aika* 25 (2), 23–37.
- Rannanpää, Sari & Hirvonen, Timo & Antikainen, Janne & Heikkinen, Benjamin & Hovi, Sebastian & Kahila, Petri & Pyykkönen, Sinikukka & Tunkkari, Iina (2022) Suomen CAP-strategiasuunnitelman ennakoarviointi. Maa- ja Metsätalousministeriön julkaisuja 2022:4.

- Silvasti, Tiina (2006) Maatalouden rakennemuutoksen sosiaaliset seuraukset ja erityisesti se, minkä vuoksi ne eivät kiinnosta juuri ketään. Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) *Vääryyskirja*. Helsinki: KELAn tutkimusosasto, 215–240.
- Silvasti, Tiina & Laitalainen, Elina (2006) Elämää maatalouden jälkeen. *Maaseudun uusi aika* 14 (2), 21–34.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2020): Maa- ja metsätalousyritysten taloustilasto. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/mmtal/2020/mmtal_2020_2022-03-30_tie_001_fi.html (Viitattu 8.8.2023.)
- Zagata, Lukas & Sutherland, Lee-Ann (2015) Deconstructing the ‘young farmer problem in Europe’: Towards a research agenda. *Journal of Rural Studies* 38, 39–51.
- Zondag, Marie-Jose & de Lauwere, Carolien & Sloot, Peter & Pauer, Andreas (2015) Needs of Young Farmers. Raportti Euroopan komissiolle. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fa9c8e5e-eff8-11e5-8529-01aa75ed71a1> (Viitattu 23.11.2023.)

Nuorten osallisuus ja osallistaminen mielenterveysongelmien ehkäisyyn ja hoitoon tarkoitetuissa menetelmissä

Päivi Berg, Hanna Suodenjärvi, Tuuli Lahti, Kaisa Marttila, Ritva Miikki & Outi Linnaranta

Nuorten sitoutuminen mielenterveyspalveluihin on heikkoa. Tämänhetkinen tavoite lasten ja nuorten osallisuuden edistämisestä eri palvelusektoreilla voidaan nähdä osaltaan panostuksena nuorten mielen hyvinvoinnin edistämiseen ja hoitoon sitoutumiseen. Tässä katsauksessa selvitämme nuorten osallisuuden ja osallistavien laadullisten menetelmien käyttöä mielenterveyspalveluiden kehittämisessä. Aineistona toimivat artikkelit on seulottu kahden systemaattisen kirjallisuushaun tuloksista.

Osallisuus on vaikuttamista omiin mahdollisuuksiin, toimintoihin ja palveluihin sekä yhteisiin asioihin (Isola ym. 2017, 5). Osallisuuden edistämisen voidaan katsoa olevan panostusta mielenterveyteen: mielenterveyden haasteet voivat yhtäältä heikentää kokemusta osallisuudesta ja toisaalta heikompi osallisuuden kokemus saattaa haitata psyykkistä toimintakykyä (Leeman 2022). Useissa kansallisissa tutkimuksissa ja selvityksissä on toistuvasti raportoitu lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen sirpaleisuudesta sekä yhteistyön ja yhdenvertaisten palveluiden puutteista (Huikko, Peltola &

Aalto-Setälä 2023). Sen lisäksi, että nuorten riski mielenterveysongelmiin on maailmanlaajuisestikin korkea, heidän sitoutumisensa hoitoon ja palveluihin on heikkoa (Stubbing & Gibson 2021).

Marja Peltola ja Jenni Moisio (2017) toteavat katsauksessaan alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten näkemyksistä ja kokemuksista palveluista Suomessa, että yhdenvertaisuus- ja osallisuuskysymykset linkittyvät tiiviisti yhteen, sillä eriarvoisuus palveluiden saatavuudessa tai niiden arjen käytännöissä väistämättä heikentää lasten ja nuorten osallisuuden mahdollisuuksia. Vuoden 2022 *Nuorisobarometriin* (Kivijärvi 2023) vastanneista 15–29-vuotiaista nuorista 35 prosenttia kertoi hakeneensa hoitoa mielenterveys- ja päihdeongelmiin. Hoitoa hakeneissa oli muita vastaajia enemmän nuoria, jotka vastasivat kokeneensa itsensä usein yksinäiseksi, kuuluvansa vähintään yhteen vähemmistöön, kokeneensa epävarmuutta läheissuhteessa sekä vähäistä yhteenkuuluvuutta ja luottamusta yhteiskuntaan (Suurpää, Huhta & Pitkänen 2023).

Suomessa osallisuuden toteutumista tuetaan valtio-ohjauksen keinoin (Sosiaali- ja

terveysministeriö 2023a; Suomen perustuslaki 11.6.1999/731; Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785; Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812). Tämän lisäksi tavoitetta lasten ja nuorten osallisuudesta tukevat eri palvelusektoreilla kehitetyt käytännöt, jotka tähtäävät lasten ja nuorten kuulemiseen tai heidän osallistamiseensa (Peltola & Moisio 2017, 22). On myös useita kansainvälisiä toimintamalleja, joiden avulla tähän on pyritty kiinnittämään huomiota tarjoamalla nuorierityistä hoitoa, joka on suunniteltu yhdessä nuorten kanssa (Stubbing & Gibson 2021). Maailman terveysjärjestö WHO (2020) on määritellyt nuoriystävälliset palvelut helppopääsisiksi, hyväksyttäviksi ja nuorille sopiviksi.

On olemassa näyttöä siitä, että nuorten ottaminen mukaan palvelun suunnitteluprosessiin on avaintekijä nuorten mielenterveyspalvelujen suunnittelussa, jolloin huomioiduksi tulevat monet tunnistetut esteet nuorten avunhakemisessa (Settipani ym. 2019; Hetrick ym. 2017; Halsall, Manion & Henderson 2018; Al-Yateem 2020; Mei ym. 2020; Porter & Lee 2013). Joissain tutkimuksissa on myös esitetty, että yhdessä suunnitelluilla palveluilla on potentiaalia sitouttaa niihin vähemmistöihin kuuluvia nuoria, jotka ovat perinteisesti aliedustettuina tavanomaisissa mielenterveyspalveluissa (Rickwood ym. 2014).

Katherine Reidin, Alexandra Olsenin ja Pim Kuipersin (2018) kartoittavassa katsauksessa kliinisisistä käytännöistä, jotka tutkimusten mukaan lisäävät nuorten osallisuutta mielenterveyden hoidon suunnittelussa, todetaan, että osallistava hoidon suunnittelu on johtanut parempaan prosessiin ja hoitotuloksiin. Yhteistyössä tehtyjen hoitosuunnitelmien hyödyistä ei ollut kausaalista näyttöä, mutta tutkimukset viittasivat siihen, että yksilöllisemmät hoitosuunnitelmat ja hoidon parantunut koordinaatio liittyivät asiakkaiden

osallistumiseen hoidon suunnitteluun. Reid, Olsen ja Kuipers toteavat, että ellei nuoria nähdä oman mielenterveytensä asiantuntijoina ja kohdella ”samanarvoisina kumppaneina” hoidon suunnittelussa, yhteistyö ei todennu täysin. Lisäksi he huomauttavat, että huolimatta lisääntyneestä toipumisorientaatioon tähtäävien mielenterveyden hoitokäytäntöjen tunnistamisesta ja nuorten oikeudesta olla tasaveroisia osapuolia hoidon suunnittelussa, yhteistyössä tehdyn hoidon suunnittelun strategioista on tehty vasta rajallinen määrä tutkimusta. (Mt.)

Uudessa-Seelannissa tehdyssä Jessica Stubbingin ja Kerry Gibsonin (2021) tutkimuksessa on tarkasteltu yhteisissä työpaikoissa tuotettuja 16–25-vuotiaiden nuorten näkemyksiä ihanteellisista mielenterveyspalveluista. Tulosten mukaan palveluiden tulisi olla miellyttäviä, turvallisia, saavutettavia, tervetulleeksi toivottavia, yhteisöön kiinnittyviä, holistisia, sopeutumiskykyisiä ja nuoriin keskittyneitä. Kyseinen tutkimus tukee käsitystä siitä, että palveluissa tulisi tarkastella, kuinka nuorten sitoutumista niihin voidaan parantaa tekemällä yhteistyötä paikallisten nuorten kanssa. Nuoriystävällisyys voi eri maissa ja eri nuorille tarkoittaa erilaisia asioita ja siksi käsitteen merkitystä tulisi tarkastella paikallisten nuorten kanssa, kun menetelmiä sovelletaan eri maissa. (Mt.)

Yhdeksi ratkaisuksi nuorten lisääntyneeseen mielenterveysoireiluun ja samanaikaiseen erikoissairaanhoidon kuormitukseen on Suomessa esitetty matalan kynnyksen mielenterveyspalveluita ja työntekijöiden kouluttamista peruspalveluissa psykososiaaliin menettelyihin, joiden painopiste on ennaltaehkäisyssä ja yleisimpien mielenterveysongelmien varhaisessa hoidossa (Majlander ym. 2023; Sosiaali- ja terveysministeriö 2023b). Lisäksi tämänhetkiseen Suomen hallitusohjelmaan (2023, 22) on kirjattu kiirehdittäväksi toimeksi lasten ja nuorten yhdenvertaisen pääsyn

turvaaminen lainsäädännöllä perustasolla lyhytpsykoterapiaan tai muihin vaikuttaviin psykososiaalisiin hoitoihin.

Tarkastelemme katsauksessamme osallisuutta ja osallistavien laadullisten menetelmien käyttöä nuorten mielenterveysongelmien sekä masennuksen ehkäisyssä ja hoidossa kysyen, miten osallisuus näkyy aiemmissa laadullisissa tutkimuksissa nuorten mielenterveysongelmiin sekä masennuksen ehkäisyyn ja hoitoon käytetyissä interventiomenetelmissä.

Osallisuus tutkimuksissa nuorten mielenterveysongelmista ja interventiomenetelmissä

Keskeisiä asioita lasten ja nuorten osallisuuden määrittelyissä ovat kuulluksi tuleminen ja omassa yhteisössä vaikuttaminen sekä tunne ja tietoisuus omasta osallisuudesta. Osallisuus on lisäksi pääosin yhteisöllistä toimintaa, jossa pyritään kuuntelemaan ja huomioimaan kaikkien ryhmään kuuluvien erilaisia näkökulmia sekä käymään yhteistä neuvottelua kaikkia tyydyttävään ratkaisuun pääsemiseksi. Tieto-osallisuus tarkoittaa sitä, että tieto vaikuttaa lasten ja nuorten mahdollisuuksiin esittää toiveita tai tehdä päätöksiä. (Turja 2010.) Valtasuhde aikuisen ja lapsen tai nuoren välillä on osallisuuden ensimmäinen tarkastelu-ulottuvuus (mt.), jota on kuvattu lasten ja nuorten osallisuuden portaina (Hart 1992) perustuen Sherry R. Arnsteinin (1969) kehittämiin kansalaisten yhteiskunnallisen osallistumisen kehitymistä kuvaaviin osallisuuden portaisiin. Lasten (ja nuorten) osallisuuden taso määräytyy Roger A. Hartin (1992) mallissa sen mukaan, kuinka paljon lapsille annetaan tietoa toiminnasta, kenen aloitteesta ja kenen suunnitelmien mukaan toiminta etenee sekä ketkä ovat päättämässä asioista. Osallisuuden taso vaihtelee eri tilan-

teissa ja tehtävissä, eikä mikään yhteisö toimi pysyvästi vain yhdellä tasolla.

Hartin mallissa (1992) varsinaisen osallisuuden alimmilla askelmilla lapset tai nuoret saavat tiedon siitä, mitä tietyllä toiminnalla tavoitellaan, mutta aikuisten tarkoitusperät määrittelevät sitä, missä asioissa ja miten heitä kuullaan, miten he voivat vaikuttaa ja olla osallisia. Seuraavilla askelmilla lasten ja nuorten vaikutusvalta kasvaa ja heidän mielipiteensä otetaan laajemmin huomioon. Ylimmillä askelmilla voidaan tehdä aloitteita ja suunnitella omia toimintaprojekteja, joissa aikuiset ovat apuna. Ylimpänä osallisuuden tasona pidetään aikuisten ja lasten keskinäistä yhteistoiminnallisuutta ja dialogisuutta. Malleja on muitakin ja niissä on vaihtelua sen suhteen, tavoitellaanko lasten ja nuorten itsenäisyyttä vai yhteistoimintaa. (Turja 2010.) Toiseksi osallisuuden ulottuvuudeksi on määritelty yksityisyys–yhteisöllisyys-jatkumo henkilökohtaisista asioista laajemman yhteisön asioihin (Turja 2010). Esimerkkeinä henkilökohtaisesta tasosta nuorella voisivat olla vaikkapa arkiset tavat ja valinnat, joilla hän voi edistää mielenterveyttään (riittävä lepo, ravinto, liikunta jne.). Edettäessä jatkumolla laajemman yhteisön suuntaan tulevat seuraavina nuorten väliset vuorovaikutustilanteet ja heidän yhteisiin toimintaympäristöihinsä liittyvät seikat. Tällöin osallisuus voi liittyä esimerkiksi nuorten keskinäisen harrastusporukan toiminnan suunnitteluun ja organisointiin. Tästä on mahdollista edetä vaikuttamaan laajemmin vaikkapa asuinaluetta tai kuntaa koskevilla asioissa.

Edustamassamme *Mielen hyvinvoinnin kohentaminen keinona lisätä nuorten osallisuutta* (IMAGINE) -tutkimushankkeessa (rahoittaja Strategisen tutkimuksen neuvoston Lapset ja nuoret – hyvinvointi tulevaisuuden tekijät -ohjelma vuosina 2022–2028) tarkastellaan ja kehitetään 13–25-vuotiaille suunnattuja tutkimusperusteisia psykososiaalisia interventioita, yhtenä vaikuttavuustavoitteena

nuorten osallisuus ja osallistaminen interventioissa ja niiden käyttöönotossa. Yksi psykososiaalinen menetelmä on osana sosiaali- ja terveystieteiden Mielenterveysstrategiaa 2020–2030 Suomen yläkouluissa ja toisella asteella valtakunnallisesti käyttöön otettava nuorten masennuksen hoitoon tarkoitettu vuorovaikutusohjanta (IPC-N). Näihin tietotarpeisiin liittyvää koottua aiempaa tietoa nuorten osallisuudesta psykososiaalisten interventioiden suunnittelussa, kehittämisessä ja käyttöönotossa perustasolla ei kuitenkaan ole.

Ensimmäinen tiedonhakumme koski nuorten masennuksen ehkäisyä ja hoidon implementointia perustason palveluissa. Haku toteutettiin systemaattista kirjallisuuskatsausta (Salusjärvi ym. 2023) varten. Tässä katsauksessa selvitämme, löytyykö näistä hakutuloksista mainintoja nuorten osallisuudesta ja osallistamisesta. Haut toteutettiin Medline (OVID)-, Cochrane Library (Systematic Reviews)-, Cinahl-, PsycINFO-, SocINDEX with Full Text-, Scopus- ja Web of Science (Core Collection) -tietokannoissa joulukuussa 2022 ja tammi-helmikuussa 2023. Haut rakentuivat neljästä toisiaan rajaavasta hakuelementistä: 1. nuoret, 2. masennuksen hoito, ehkäisy tai kuntoutus 3. perustason konteksti ja 4. implementointi, soveltuvuus tai arviointi. Hauissa käytettiin sekä kontrolloituja tietokantakohtaisia hakusanoja että otsikkoon ja abstraktiin kohdistettuja vapaita hakusanoja. Haut rajattiin koskemaan vuonna 1990 ja sen jälkeen julkaistuja tutkimuksia vertaisarvioituissa lehdissä¹. Aineiston mukaanottokriteerit olivat, että artikkelin kielen tuli olla englanti, abstraktissa tuli mainita masennuksesta tai masennusoireista kärsivät 13–25-vuotiaat nuoret tai siinä käsiteltiin masennusoireisiin nuoriin kohdistuvia interventioita sekä että abstraktissa käsiteltiin osallisuutta minkä lisäksi – mikäli edelliset kohdat täyttyivät – sisällytettiin laadullinen tutkimus mukaan sisäänottokriteeriin.

Artikkeleiden abstrakteista etsittiin termejä (social) inclusion, inclusiv*, participation, involment, qualitative, interview, focus group ja observation. Mikäli abstraktissa esimerkiksi inclusion- tai participation-termi kuvasi vain tutkimukseen osallistumista sen sisäänottoon liittyen, abstrakti ei täyttänyt katsauksen sisäänottokriteereitä. Mikäli artikkelin abstrakti täytti edellä mainitut kriteerit, artikkeli otettiin jatkotarkasteluun. Nämä artikkelit luettiin kokonaisuudessaan. Ainoastaan kaksi artikkelia (Patton ym. 2006; Shochet ym. 2022) täytti sisäänottokriteerit.

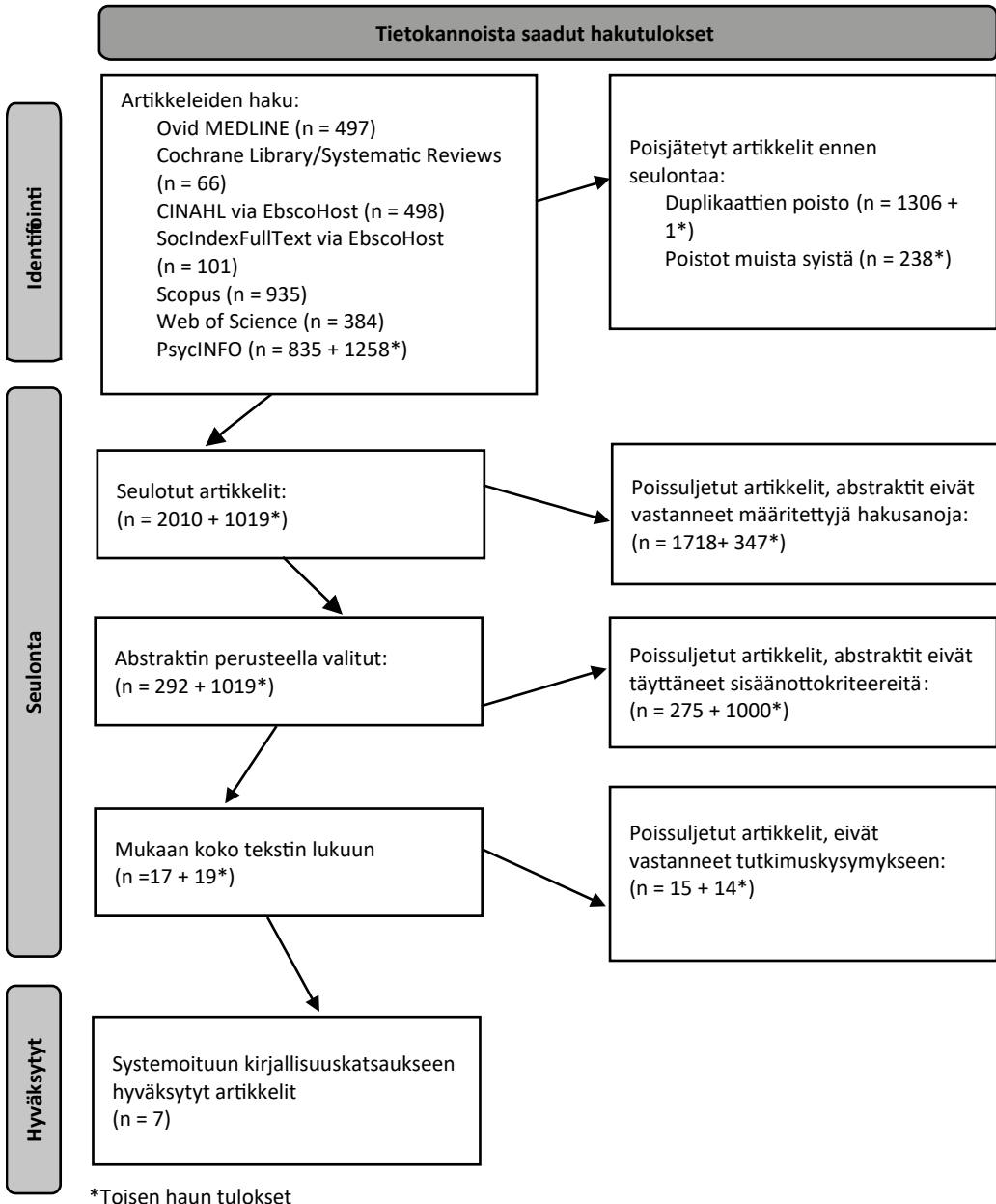
Jatkoimme tiedonhakua toisella hakumenettelyllä, jossa tarkastelimme nuorten osallisuuden roolia mielenterveydestä ja palveluista tehdyssä tutkimuksessa. Muokkasimme soveltuvilta osin hakutermejä, joita oli käytetty kirjoittavassa katsauksessa kliinisistä käytännöistä, jotka lisäävät nuorten osallisuutta mielenterveyden hoidon suunnittelussa (Reid, Olsen & Kuipers 2018). Haku tehtiin 28.3.2023 PsycINFO-tietokantaan, joka oli Reidin ja kumppaneiden (2018) katsauksessa havaittu tietokannaksi, josta saatiin osuvimpia tuloksia. Hakukenttä rajattiin abstrakteihin, kontrolloituja asiasanoja ei käytetty. Käytimme hakutermejä ((mental health or mental illness or psychiat* or behaviour* disorder or behavior* disorder) and (young person or youth or adolescent or teenage* or child* or minor) and (intervention or therap*) and (engagement or collaborat* or participat* or empower* or inclusi*)). Haku rajattiin englanninkielisiin vertaisarvioituihin artikkeleihin vuosina 2017–2023, koska Reidin, Olsenin ja Kuipersin (2018) katsaus on raportoinut tulokset tätä aiemmilta vuosilta. Käytimme samoja mukaanotto- ja poissulkukriteereitä kuin ensimmäisessä haussa. Lisäksi artikkelin abstraktista tuli löytyä termi (social) inclusion, inclusiv*, participato*, engagement, collaborat*, involment tai empower. Koko tekstin luvussa käytettiin jälleen samoja mukaanot-

KATSAUKSET

to- ja poissulkukriteereitä, joiden perusteella mukaan otettiin viisi artikkelia. Kuviossa 1 on esitelty tarkemmin hakutulosten läpikäynnin prosessi. Liitetaulukossa 1 puolestaan kuvataan lopullinen aineisto, joka sisältää viitteen,

tutkimusasetelman, tutkimuksen tavoitteen ja näkökulman osallisuuteen.

Analysoimme aineistoa kuvailevan analyysin lisäksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla (Tuomi & Sarajärvi 2019). Analyysi

Kuvio 1. Aineiston läpikäynnin Prisma Flow-kaavio.

aloitettiin tulostamalla artikkelit ja lukemalla ne läpi useaan kertaan alleviivaten merkityksellisiä lauseita, sanoja, asiayhteyksiä ja -kokonaisuuksia. Tämän jälkeen aineisto pyrittiin pelkistämään kirjaten ylös aineistosta löytyneet olennaiset ilmaisut. Näin muodostuneista aineiston yksityiskohdista edettiin sen yhtäläisyyksiä tai eroavaisuuksia kuvaaviin ryhmiteltyihin alaluokkiin edeten abstrahointiin luomalla sisällön mukaan yläluokkia, jotka kokoavat aineiston samansisältöiset ilmiöt yhteen. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä alaluokkia muodostui 15. Niistä muodostettiin analyysin lopuksi kolme yläluokkaa: nuorten äänen kuuleminen, kokemusasiantuntijuus ja nuorilähtöisyys. Analyysin seuraava vaihe toteutettiin teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Siinä analyysi etenee aineistolähtöisen analyysin tavoin, mutta käsitteet pohjautuvat teoreettiseen viitekehykseen. Sovelsimme tässä analyysivaiheessa lasten ja nuorten osallisuuden porrasmallin (Hart 1992) valtasuhdeullottuvuutta kuvaamaan nuorten osallisuuden tasoa aineiston tutkimusten menetelmissä.

Merkittävin löydös oli, että hauilla löydettiin ainoastaan seitsemän vertaisarvioitua alkuperäistutkimusta (Taulukko 1). Niissä todettiin niin ikään, että näyttöön perustuva tutkimustieto osallisuudesta ja nuorten osallistamisesta mielenterveysongelmien sekä tarkemmin masennuksen ehkäisyyn ja hoitoon tarkoitettujen menetelmien kehittämisessä on vähän. Alkuperäistutkimuksissa osallistujien määrä vaihteli kuudesta reiluun 7595 osallistujaan. Neljässä tutkimuksessa seitsemästä oli mukana myös kvantitatiivinen osio (Patton ym. 2006; Shochet ym. 2022; Jenkins 2018; Westwater ym. 2020). Neljässä tutkimuksessa osallistujina oli nuorten lisäksi ammattilaisia tai huoltajia (Shochet ym. 2022; Jenkins ym. 2018; Westwater ym. 2020; Rose-Clarke ym. 2020).

Vain Kelly Rose-Clarcken ja kumppaneiden (2020) tutkimuksessa nuoret osallistuiivat olemassa olevan psykososiaalisen menetelmän

(IPT) intervention adaptointiin. Kolmessa tutkimuksessa tarkasteltiin jo olemassa olevan intervention toimivuutta tai raportoitiin intervention tuloksia (Patton ym. 2006; Shochet ym. 2022; Westwater ym. 2020). Kahdessa tutkimuksessa (Jenkins ym. 2018; Schilling ym. 2021) nuoret kehittivät uusia mielenterveyden edistämisen interventiota kokemusasiantuntijoina tai kanssatutkijoina. Yhdessä tutkimuksessa (Warner ym. 2021) pakolaistaustaiset henkilöt toimivat neuvonantajina tutkijoiden kehittämässä interventiossa.

Vuorovaikutuksen ja yhteisön merkitys interventioissa

Aineiston tutkimuksissa nuoret kokivat useasti elävänsä aikuiskeskeisessä maailmassa. He toivoivat, että heitä kuunneltaisiin ja heidän kokemuksiinsa hyödynnettäisiin. Nuoret kokivat, että ihminen, jolla ei ole omakohtaista kokemusta asioista, ei osaa esittää asioita tavalla, joka tavoittaa nuoret. Aikuisten menetelmistä koettiin puuttuvan nuorten näkökulma, arvostus ja ymmärrys.

Keskeisinä nuorten mielenterveyteen negatiivisesti vaikuttavina tekijöinä nuoret itse pitivät päihteiden käyttöä, kiusaamista ja rasismia (Jenkins ym. 2018; Schilling ym. 2021). Yhdessä tutkimuksista (Jenkins ym. 2018) nuoret kokivat myös ongelmallisena, ettei heillä ollut mahdollisuutta muodostaa merkityksellisiä suhteita muihin nuoriin. Sitoutuminen yhteisöön oli vaikeaa ja nuorten arvostus tuntui vähäiseltä. Aikaisemman yhteisöllisyyden puuttuessa nuorten osallisuus tutkimuksessa oli alkuun haastavaa, sillä he eivät keksineet, miten lähtisivät kehittämään ja toteuttamaan interventiota. Tutkimukseen osallistuneilla kanssatutkijanuurilla todettiin itsevarmuuden kasvua ja kommunikoinnin lisääntymistä. Itsevarmuuden parantuminen lisäsi vuorostaan varmuutta julkiseen puhumiseen.

Jason John Westwaterin ja kumppaneiden (2020) tutkimuksessa yksittäisen terapiaistunnon vaikutuksesta mielenterveysongelmaiseen nuoreen ja hänen perheenjäseniinsä sekä Georgina Warnerin ym. (2021) tutkimuksessa, jossa osallistettiin pakolaistaustaisia nuoria mielenterveysintervention kehittämässä, nuoret kokivat avoimen keskustelun vaikuttaneen mielenterveyteen liittyviin tilanteisiin myönteisesti. Nuoret olivat helpottuneita, kun heitä kuunneltiin ja he tulivat ymmärretyksi sekä tyytyväisiä siitä, ettei heidän ideoitaan tai ajatuksiaan sivuutettu, vaan vuorovaikutus oli positiivista ja avointa. (Jenkins ym. 2018; Warner ym. 2021.) Yhdessä tutkimuksessa vuorovaikutus opettajien kanssa ja avoimempi osallistuminen kouluun liittyviin asioihin (Patton ym. 2006) edesauttoi nuorten hyvinvointia ja vähensi heidän riskikäyttäytymistään.

Osassa tutkimuksissa osallistettiin myös yhteisöä laajemmin. Rose-Clarcken ym. (2020) tutkimuksessa interpersoonallisen terapian (IPT) intervention adaptoinnista kulttuurisesti ja ikäperustaisesti Nepalin maaseudulla olevan koulun nuorille haastateltiin paikallisten nuorten lisäksi niin huoltajia, opettajia, terveydenhuollon työntekijöitä kuin paikallisen järjestön edustajakin. Prosessin myötä keskeiset sovellukset olivat integroida IPT kouluterveydenhoitajien ja yhteisön jäsenten antamaksi, lisätä sessio, joka edistäisi vanhempien sitoutumista, käyttäjä paikallisesti hyväksytyjä termejä sekä kehystää interventio koulutusohjelmaan stigmaa vähentävästä hoidosta. Ian M. Shochetin ja kumppaneiden (2022) tutkimuksessa kouluun kuulumisen (*school belonging*) ja koulusidonnaisuuden (*school connectedness*) merkityksestä autismin kirjolla olevien nuorten masennus- ja ahdistusoireiden ehkäisyssä myös vanhemmat ja opettajat osallistuivat interventioon. Vaikka masennusoireet vähenivät vain pienellä osalla interventioon osallistuneista nuorista, tutki-

muksessa saatiin viitteitä nuorten resilienssin parantumisesta (minäpystyvyys, koulusidonnaisuus) ja ahdistusoireiden sekä vaikeuksien (emotionaaliset vaikeudet, käytösvaikeudet) vähentymisestä.

Interventioiden nuorilähtöisyys

Emily Jenkinsin ja kumppaneiden (2018) sekä Sara Hamilton Schillingin ja kumppaneiden (2021) tutkimuksissa kehitettiin nuorille suunnatut teknologiset sovellukset. Nuorten mukaan ottaminen suunnitteluun loi internetalustat vastaamaan käyttäjien tarpeita ja muokkaamaan ne sellaisiksi, että nuoret kokivat ne omanlaisikseen. Rose-Clarke ym. (2020) tutkimuksessa tutkijat hyödynsivät pelejä ja aktiviteetteja parantaakseen nuorten osallisuuden tunnetta. Nuorille suunniteltiin myös personoidusti koristeltava päiväkirja, jonka avulla he voisivat seurata edistymistään ja kirjata muistiinpanoja.

Yhden kerran perheterapiaistuntoja tarkastelleen tutkimuksen (Westwater ym. 2020) päätyttyä todettiin, että tutkimuksen tulisi olla jatkossa enemmän nuorille suunnattu ja sen muotoilun nuorille käyttäjäystävällisempi. Neuvonantajien ja kokemusasiantuntijoiden omat kokemukset, näkökulmat ja eri katsantokannat auttoivat ymmärtämään asianosaisia paremmin (Westwater ym. 2020; Schilling ym. 2021). Esitettyjä esille nousseita väärinymmärryksiä aiheuttivat tutkimuksissa kielelliset haasteet (Rose-Clarke ym. 2020; Warner ym. 2021).

Tutkimuksessa, jossa pakolaistaustaiset neuvonantajat osallistuivat tutkimusryhmän kehiteillä olleen lyhytkestoisien ryhmämuotoisen pakolaislasten post-traumaattisen stressireaktioon suunnatun intervention kehittämiseen (Warner ym. 2021), tapaamisessa tutkimusryhmän kanssa neuvonantajat raportoivat prosessin myötä voimaantumisesta,

hyväksynnästä ja kuulluksi tulemisesta. He saivat myös tietoa aiheesta (tieto-osallisuus). Toisaalta havaittiin, että pitkät tapaamiset olivat raskaita ja nuorten keskittyminen herpaantui aika ajoin, mikä aiheutti osallisuuden vähenemistä ja mielenkiinnon puutetta.

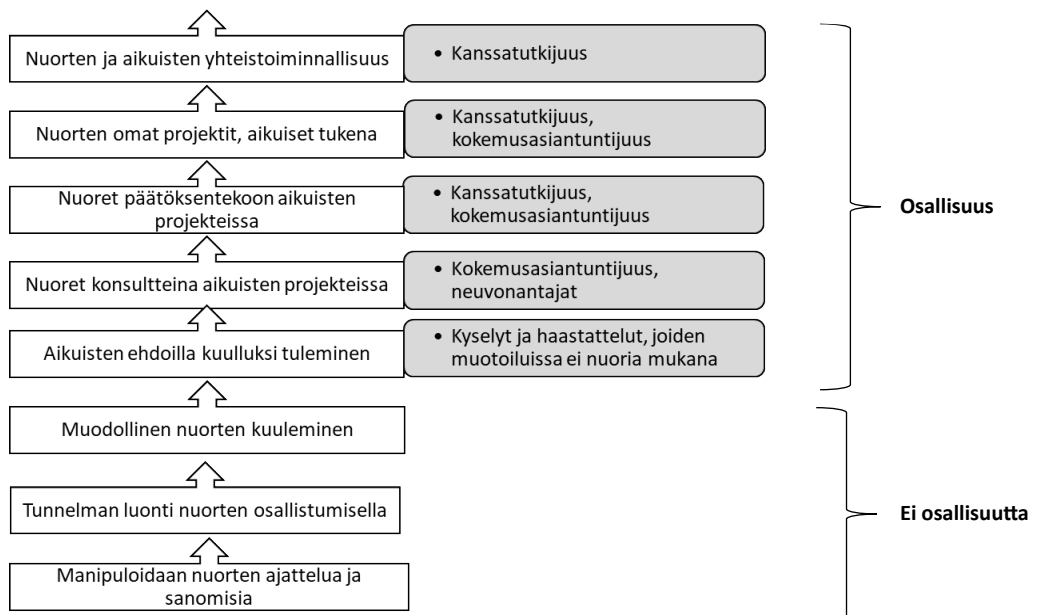
Kolmessa tutkimuksessa nostettiin esille mielenterveyteen liittyvä stigma ja sen huomiointi menetelmien kehittämisessä, muokkaamisessa ja käyttöönnotossa (Shochet ym. 2022; Rose-Clarke ym. 2020; Schilling ym. 2021). Yhdessä näistä tutkimuksista (Schilling ym. 2021) nuoret toivat esiin toiveensa mahdollisuudesta asioida (teknologisessa sovelluksessa) anonyymisti.

Osallisuuden tasot: kyselystä kansatutkijuuteen

Tarkastelimme nuorten osallisuuden tasoa alkuperäisaineistossa suhteessa käytettyihin

tutkimusmenetelmiin soveltaen artikkelin alussa esittelemäämme Hartin (1992) mallia lasten ja nuorten osallisuuden tasoista (Kuvio 2). Aineistossa nuoria oli pääosin kuultu aikuisten ehdoilla tai he olivat toimineet konsultteina aikuisten projekteissa (Patton 2006; Shochet ym. 2022; Westwater ym. 2020; Rose-Clarke ym. 2020).

Kolmessa tutkimuksessa (Jenkins ym. 2018; Schilling ym. 2021; Warner ym. 2021) nuorten osallisuuden taso oli korkeampi – näissä nuoret kansatutkijoina ja kokemusasiantuntijoina olivat osallistuneet myös päätöksen tekoon projekteissa, joskin yhdessä (Warner ym. 2021) tutkimuksessa lyhytkestoisemmin. Jenkinsin ja kumppaneiden (2018) tutkimuksessa nuoret kehittivät projektia myös aikuisten tuella. Tutkimuksista kolmessa (Shochet ym. 2022; Westwater ym. 2020; Rose-Clarke ym. 2020) ilmenee myös yhteisöllisen osallisuuden taso, jossa nuoren lähipiiri, vanhemmat, on mukana tai tutkimuksessa on ollut huoltajien

Kuvio 2. Osallisuuden portaat Hartin (1992) mallin mukaan Turjan (2010) suomennoksesta sijoitettuna aineiston tutkimusmenetelmät malliin.

lisäksi myös opettajia, terveydenhuollon työntekijöitä ja paikallisen järjestön edustaja (Rose-Clarke ym. 2020).

Käytetyt tutkimusmenetelmät interventioissa vaihtelivat nuorille suunnatuista palautekyselyistä kanssatutkijuuteen. Nuorten osallisuuden taso tutkimuksessa ei välttämättä kerro sen paremmuudesta tai huonommuudesta. Osallisuus ei myöskään ole itseisarvoisesti ”parempaa”, mikäli se käsitetään yksilölähtöiseksi keinoksi nuoren etenemisestä kohti jollain tapaa ”itsenäisempiä” päätöksiä. Tämä tulee aineistossa esiin tutkimuksissa, joissa ilmenee myös laajempi yhteisöllisen osallisuuden taso, jossa mukana on nuoren lähipiiriin tai yhteisöön kuuluvia henkilöitä (Shochet ym. 2022; Westwater ym. 2020; Rose-Clarke ym. 2020).

Riippuu paljon tutkimuskohteesta ja -kysymyksestä, millaisia osallisuuden tai osallistamisen menetelmiä on mielekästä käyttää. Jos halutaan kehittää alusta lähtien vaikuttava interventio, johon nuoret sitoutuvat ja josta he myöhemmin kokevat saavansa apua, voi olla mielekästä pyrkiä hyödyntämään nuoria kokemusasiantuntijoina prosessin kaikissa vaiheissa. Mikäli halutaan muokata tai kehittää olemassa olevaa interventiota, voivat nuoret antaa siitä palautetta työryhmissä, haastattelujen avulla ja kyselyillä. Vastaavasti jos nuoret halutaan saada motivoitumaan palaute- tai arviointilomakkeen täyttämiseen, lomakkeen suunnitteluun voi olla hyödyllistä kutsua nuoria mukaan.

Jotta voisimme kehittää ammattitaitoa ja luoda hyviä käytäntöjä nuorten osallisuuden ja tätä kautta myös yhdenvertaisuuden edistämiseksi tarvitsemme tietoa ja toimia koulutuksessa, eri ammattikunnissa sekä hoidon ja palvelujen suunnittelussa ja järjestämisessä. Tulosten perusteella voidaan sanoa, että nuorten osallisuuden ja osallistavien menetelmien käytöstä ja eri menetelmien soveltuvuudesta mielenterveyden hoidossa ja palveluisissa olisi tärkeää saada lisää tutkittua tietoa. Palveluiden ja menetelmien kehittämisessä on

tärkeää huomioida, että nuorilähtöisyys voi tarkoittaa eri asioita eri konteksteissa. Siksi nuorilähtöisyyttä tulisi tarkastella paikallisten nuorten kanssa, kun menetelmiä sovelletaan esimerkiksi eri maissa.

Tutkimusta ovat rahoittaneet Sosiaali- ja terveysministeriö, sote-integraatio ja psykososiaaliset interventiot (THL) sekä Strategisen tutkimuksen neuvoston Lapset ja nuoret – hyvinvoinnin tulevaisuuden tekijät (YOUNG) -ohjelma, IMAGINE-konsortio (päättönumero 352700).

Viitteet

- 1 Tiedonhaun dokumentaatio (PICO, hakusanat, hakutulosten määrä tietokannoittain ja hakustrategiat tietokannoittain) on sen laajuuden vuoksi pyydettyä saatavissa erikseen kirjoittajilta.

Lähteet

- Al-Yateem, Nabeel (2020) Determinants of quality of healthcare for adolescents and young adults. Teoksessa Cecily L. Betz & Imelda T. Coyne. (toim.) *Transition from Pediatric to Adult Healthcare Services for Adolescents and Young Adults with Long-Term Conditions*. Switzerland: Springer Cham, 47–70.
- Arnstein, Sherry R. (1969) A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners* 35 (4), 216–224.
- Hallitusohjelma. Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. <https://valtioneuvosto.fi/hallitukset/hallitusohjelma#/>. (Viitattu 29.10.2023.)
- Halsall, Tanya & Manion, Ian & Henderson, Joanna (2018) Examining Integrated Youth Services Using the Bioecological Model: Alignments and Opportunities. *International Journal of Integrated Care* 18 (4), 10.
- Hart, Roger A. (1992) *Children's Participation: From tokenism to citizenship*. Innocenti Essay, no. 4, International Child Development Centre, Florence.
- Hetrick, Sarah E. & Bailey, Alan P. & Smith, Kirsten E. & Malla, Ashok & Mathias, Steve & Singh, Swaran P. & O'Reilly, Aileen & Verma, Swapna K. & Benoit, Laelia & Fleming, Theresa M. & Moro, Marie Rose & Rickwood, Debra J. & Duffy, Joseph & Eriksen, Trissel & Illback, Robert & Fisher, Caroline A. &

- McGorry, Patrick D. (2017) Integrated (one-stop shop) youth health care: best available evidence and future directions. *The Medical Journal of Australia* 207 (10), 5–18.
- Huikko, Eeva & Peltola, Katriina & Aalto-Setälä, Terhi (2023) *Lasten ja nuorten mielenterveystyön vaikuttavuuden lisääminen*. Kansallisen lapsistrategian toimenpiteen 13 loppuraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 3.
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017) *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viittekehystä rakentamassa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 33.
- Jenkins, Emily. K & Bungay, Vicky & Patterson, Andrew & Saewyc, Elizabeth M. & Johnson, Joy L. (2018) Assessing the impacts and outcomes of youth driven mental health promotion: A mixed-methods assessment of the Social Networking Action for Resilience study. *Journal of Adolescence* 67 (1), 1–11.
- Kivijärvi, Antti (2023) *Läpi kriisien. Nuorisobarometri 2022*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, julkaisuja 71 & Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 243.
- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785> (Viitattu 15.2.2024.)
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812> (Viitattu 15.2.2024.)
- Leeman, Lars (2022) Osallisuuden edistäminen on panostus mielenterveyteen. Teoksessa Outi Linnaranta, Teija Strand, Jaana Suvisaari, Timo Partonen & Pia Solin (toim.) *Mielenterveysstrategia 2020–2030 – toimeenpanon ensimmäiset vuodet ja yhteisen tekemisen tahto*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 55, 17.
- Majlander, Satu & Vihtari, Johanna & Kekkonen, Marjatta & Sankalahti, Katja & Turu, Petra & Rautiainen, Silja (2023) *Lasten ja nuorten palveluiden yhdenvertainen saavutettavuus*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 6.
- Mei, Cristina & Fitzsimons, Joanna & Allen, Nicholas & Alvarez-Jimenez, Mario & Amminger, Günter Paul & Browne, Vivienne & Cannon, Mary & Davis, Maryann & Dooley, Barbara & Hickie, Ian B. & Iyer, Srividya & Killackey, Eóin & Malla, Ashok & Manion, Ian & Mathias, Steve & Pennell, Kerryn & Purcell, Rosemary & Rickwood, Debra & Singh, Swaran P & Wood, Stephen J. & Yung, Alison & McGorry, Patrick D. (2020) Global research priorities for youth mental health. *Early Intervention in Psychiatry* 14 (1), 3–13.
- Patton, George C. & Bond, Lyndal & Carlin, John B. & Thomas, Lyndal & Butler, Helen & Glover, Sara & Catalano, Richard & Bowes, Glenn (2006) Promoting Social Inclusion in Schools: A Group-Randomized Trial of Effects on Student Health Risk Behavior and Well-Being. *American Journal of Public Health* 96 (9), 1582–1587.
- Peltola, Marja & Moisio, Jenni (2017) Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 190.
- Porter, Michael E. & Lee, Thomas H. (2013) The strategy that will fix health care. *Harvard Business Review* 91, 50–70.
- Reid, Katherine & Olsen, Alexandra & Kuipers, Pim (2018) Enhancing Collaborative Treatment Planning with Young People in Mental Health Settings: A Narrative Scoping Review. *International Journal of Social Work* 5 (2), 22–42.
- Rickwood, Debra J. & Telford, Nic R. & Parker, Alexandra G. & Tanti, Chris J. & McGorry, Patrick D. (2014) Headspace – Australia's innovation in youth mental health: who are the clients and why are they presenting? *Medical Journal of Australia* 200 (8), 454–454.
- Rose-Clarke, Kelly & Pradhan, Indira & Shrestha, Pragya & Prakash, B. K. & Magar, Jananee & Luitel, Nagendra P. & Devakumar, Delan & Rafaeli, Alexandra Klein & Clougherty, Kathleen & Kohrt, Brandon A & Jordans, Mark J D & Verdelli, Helen (2020) Culturally and developmentally adapting group interpersonal therapy for adolescents with depression in rural Nepal. *BMC Psychol* 8 (83).
- Salusjärvi Emma & Lämsä Riikka & Berg Päivi & Karukivi Max & Kouvonen Petra & Marttunen Mauri & Miikki Ritva & Myllyniemi Aija & Seilo Noora & Tornivuori Anna & Linnaranta Outi (2023) *The implementation process of interventions for youth depression in primary healthcare – a systematic review*. Inplasy Protocol 202350009. doi: 10.37766/inplasy2023.5.0009.
- Schilling, Sara Hamilton & Carreño, Alejandra & Tapia, Eric & Mascayano, Franco & Pitronello, Romina & Santander, Felipe & Jorquera, María José & Burrone, María Soledad & Alvarado, Ruben Vladimir (2021) Experts by Experience: Qualitative Evaluation of Adolescent Participation in the Development of a Technological Intervention to Prevent Youth Suicide in Chile. *Frontiers in psychiatry* 11 (522057).
- Settipani, Cara. A & Hawke, Lisa D. & Cleverley, Kristin & Chaim, Gloria & Cheung, Amy & Mehra, Kamna & Rice, Maureen & Szatmari, Peter & Henderson,

KATSAUKSET

- Joanna (2019) Key attributes of integrated community-based youth service hubs for mental health: A scoping review. *International Journal of Mental Health Systems* 13 (52).
- Shochet, Ian M. & Sagers, Beth R. & Carrington, Suzanne B. & Orr, Jayne A. & Wurfl, Astrid M. & Kelly, Rachel L. & Duncan, Bonnie M. (2022) A SchoolBased Approach to Building Resilience and Mental Health Among Adolescents on the Autism Spectrum: A Longitudinal Mixed Methods Study. *School Mental Health* 14, 753–775.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (2023a) *Suomen kansallinen hyvinvointitalouden toimintaohjelma 2023–2025*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, julkaisuja 12.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (2023b) *Välitä, sitoudu, suojele. Toimintasuunnitelma päihiteillä oireilevien lasten ja nuorten tukemiseksi*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, julkaisuja 4.
- Stubbing, Jessica & Gibson, Kerry (2021) Can We Build ‘Somewhere That You Want to Go’? Conducting Collaborative Mental Health Service Design with New Zealand’s Young People. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 18 (19) 9983.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> (Viitattu 15.2.2024.)
- Suurpää, Leena & Huhta, Helena & Pitkänen, Tuuli (2023) Läheis- ja yhteiskuntasuhteet mielenterveys- ja päihdeongelmiin apua hakevien nuorten resilienssin vahvistajina. Teoksessa Antti Kivijärvi (toim.) *Läpi kriisien. Nuorisobarometri 2022*. Valtion nuorisoneuvosto, julkaisuja 71 & Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 243. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusseura & Opetus- ja kulttuuriministeriö, 151–166.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Turja, Leena (2010) Lapset osallisina – kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Teoksessa Turja Leena & Elina Fonsén (toim.) *Suuntana laadukas varhaiskasvatus. Professori Eeva Hujalan matkassa*. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus ry, 30–47.
- Warner, Georgina & Baghdasaryan, Zaruhi & Osman, Fatumo & Lampa, Elin & Sarkadi, Anna (2021) ‘I felt like a human being’—An exploratory, multi-method study of refugee involvement in the development of mental health intervention research. *Health Expect* 24 (1) 30–39.
- Westwater, Jason John & Murphy, Myfanwy & Handley, Christine & McGregor, Lucy (2020) A Mixed Methods Exploration of Single Session Family Therapy in a Child and Adolescent Mental Health Service in Tasmania, Australia. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy* 41 (3) 258–270.
- World Health Organization. *Global Consultation on Adolescent Friendly Health Services: A Consensus Statement 2020*. https://apps.who.int/iris/bitstream/10665/75217/1/9789241503594_eng.pdf (Viitattu 26.10.2023.)

Liitetaulukko 1. Alkuperäistutkimukset

Tekijä (vuosi)	Asetelma	Tavoite	Osallisuuden metodikuvaus
Patton ym. (2006)	Sosiaalista inklusiota, koulutukseen sitoutumista ja yhteyden (connection) tunnetta koulussa parantamaan suunnittelussa interventiossa kerättiin kyselyllä palaute 13–14-vuotiailta oppilailta 25 yläkoulussa (N=7595) Victoriassa Australiassa kolmena vuonna. Palaute esiteltiin koulun toimintatiimille, jota konsultoitii intervention prioriteeteista ja koulutettiin opettajat toimintastrategiaan. Vuosien 1999 ja 2001kohorteille käytettiin Mood and Feelings Questionnairea masennusoireiden määrittämiseen	Edistää osallisuutta ja oppilaiden keskinäistä yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä henkistä ja psyykkistä hyvinvointia koulussa.	Osallistujat saivat esittää omat kokemuksensa ja näkemyksensä, joiden kautta koulun sosiaalinen ilmapiiri pystyttiin määrittämään ja edelleen reagoimaan esim. opetussuunnitelmassa.
Jenkins ym. (2018)	Palkattiin 10 nuorta kansatutkijaa Kanadan Brittiläisen Kolumbian maaseudulla auttamaan intervention suunnittelussa. Heitä osallistettiin ryhmässä etsimään 6 kk:n ajan keinoja edistää nuorten mielenterveyttä. Nuoret kehittivät tutkimusryhmän avustuksella verkkosivuston nuorten mielenterveyden tukemiseksi yhteisöllisyyden avulla. Sivusto esiteltiin koulussa. Ennen interventiota tehtiin kysely yhden yläkoulun 12–18-vuotiaille oppilaille, joka toistettiin intervention jälkeen. Haastattelut (N=10) sidosryhmäläisille (nuoria kansatutkijoita, opettajia, neuvonantajia, nuorisotyöntekijöitä ja alueen työntekijöitä). Osallistujia yhteensä 423.	Nuorilähtöinen mielenterveyden edistäminen, nuorten osallistamisen vaikutus tutkimukseen ja interventioiden muokkaamiseen.	Yhteisöllisyyden kokemukseen liittyvää, kansatutkijoiden osalta osallisuutta koko interventioprosessiin. Nuorten osallistaminen intervention suunnittelussa sai positiivista palautetta. Interventiolla oli myönteinen vaikutus nuoriin, ei niin hyvä kuin toivottiin.

Tekijä (vuosi)	Asetelma	Tavoite	Osallisuuden metodikuvaus
Rose-Clarke ym. (2020)	Osallistava monivaiheinen kulttuurinen interpersonaalisen terapian (IPT) manuaalin adaptaatioprosessi masennusoireisille nuorille Nepalissa maaseudulla. Manuaalin kääntäminen, reviewt, haastattelut (n=25) 13–18-vuotiaiden masennusoireisten kanssa, 4 fokusryhmäkeskustelua nuorten kanssa, 4 huoltajien kanssa ja 2 opettajien kanssa, 6 haastattelua alueen terveydenhuollon työntekijöiden kanssa ja yksi paikallisen järjestön edustajan kanssa. Yhteensä 126 osallistujaa. Lisäksi terapeuttien koulutus, ryhmien vetäminen ja nuorten mielenterveyden ohjausryhmän konsultointi.	IPT-interventio kulttuurinen ja ikäperustainen adaptaatio.	Intervention adaptaatioprosessi osallistava. Kuultiin paikallisia nuoria, huoltajia, opettajia, terveydenhuollon työntekijöitä ja paikallista järjestöä. Keskeiset adaptaatiot olivat integroida terapiaa kouluterveydenhoitajien ja yhteisön jäsenten antamaksi, lisätä sessio, joka edistäisi vanhempien sitoutumista, käyttää paikallisesti hyväksytyjä termejä sekä kehystää interventio koulutusohjelmaan stigmaa vähentävästä hoidosta.
Westwater ym. (2020)	Monimenetelmällinen asetelma, jossa hyödynnettiin avoimia kysymyksiä ja kyselyä ennen ja jälkeen perheterapiaistunnon perheissä, joissa 6–17-vuotias mielenterveysohjelma. Istunnon jälkeen soitettiin osallistuneille, täytettiin kyselyä, kyseltiin kuulumisia ja varmistettiin, että ohjataan tarvittaessa eteenpäin. Myös yksisuuntaisen havainnointi istunnossa. Yhteensä 84 osallistujaa.	Selvittää yhden kerran perheterapiaistunnon (SSFT) vaikutusta mielenterveysongelmista kärsivän henkilön ja hänen perheenjäsenensä huoleen, tyytyväisyyteen ja luottamukseen.	Perhe-inklusiivisuus, kaikkien perheenjäsenten kokemuksia interventiosta kysyttiin. Kaiken kaikkiaan 80 % tutkimukseen osallistuneista oli tyytyväisiä. Yli 60 % perheistä ei kokenut tarvitsevänsä lisää käyntejä. He kokivat saaneensa apua tilanteeseen, sillä he saivat olla osallisena keskusteluissa. Itse nuori ei kuitenkaan ollut yhtä tyytyväinen saamaansa apuun kuin hänen perheenjäsenensä.
Schilling ym. (2021)	Tapaustutkimus, jossa 13–20-vuotiaat nuoret (N=6) kokemusasiantuntijoina teknologiapohjaisen intervention kehittämisessä. Nuorten kokemuksia selvitettiin syvähaastattelulla (henkilökohtaiset tai vertaisen kokemukset mielenterveydestä, sosiaaliseen mediaan ja sosiaalisiin verkostoihin liittyvä käyttö ja käsitys, aikaisemmat interventiot, kokemukset ja kontribuutio projektiin osallistumisesta) Nuoret osallistuivat kuukausittain tapaamiin tutkijatiimiläisen kanssa ja pitivät säännöllisesti yhteyttä WhatsAppissa.	Nuorten mielenterveyden edistäminen ja itsemurhien ehkäisy Santiagossa Chilessä, intervention kehittäminen kokemusasiantuntijanuorten kanssa.	Kokemusasiantuntijanuorten osallisuuden kehittäminen hyödyntäen teknologiapohjaista interventiota. Tutkimuksessa selvisi, että kokemusperäinen tieto ja sen hyödyntäminen sekä nuorten osallistaminen auttaa muokkaamaan sellaista palvelua nuorille, joka pienentää julkisten palveluiden ja nuorten välistä kuilua. Nuoret kokivat, että avuntarjoajalla tulisi olla omakohtaista kokemusta samoista ongelmista, joita heillä itsellään on.
Warner ym. (2021)	Pakolaistaustaiset neuvonantajat (N=13) osallistuivat mielenterveysintervention kehittämiseen osallistumalla 8 tunnin mittaiseen tapaamiseen tutkijaryhmän kanssa, jossa neuvonantajille esiteltiin tutkimusta ja pidettiin fokusryhmäkeskustelut. Neuvonantajista osa nuoria.	Pakolaistaustaisten osallistamisen / osallistumisen vaikutukset mielenterveysinterventiokehittämisessä, pilotoita ja arvioida metodologisesti Active Involvement of Users in Research Observation Schedule and Questionnaire -mallia.	Pakolaistaustaiset neuvonantajat kehittämässä tutkimusta ja mukana tutkimusprosessissa, taustalla ajatus kansatutkijuuudesta. Neuvonantajilla arvokasta tietoa, jolla vaikuttaa tutkimukseen. Prosessin myötä kokemus voimaantumista, hyväksynnästä ja kuulluksi tulemisesta. Saivat myös tietoa aiheesta. Toisaalta myös kommentointia, että osallisuutta voidaan vielä parantaa.
Shochet ym. (2022)	Tutkimuksen taustalla ajatus koulun kuulumisen (school belonging) ja koulusidonnaisuuden (school connectedness) merkityksestä masennus- ja ahdistusoireiden ehkäisyssä. Interventioon osallistui 30 oppilasta, iältään 11–14, joiden toinen vanhempi osallistui lisäksi kyselyyn sekä haastatteluihin. Vanhemmat ja koulujen opettajat osallistuivat myös intervention tutkijoiden fasilitoimiin työpajoihin. Osallistuviin kouluihin muodostettiin koulun sitoutumis-komitea, joka koostui henkilökunnasta, tutkijoista ja vanhemmista.	Integroidun interventiomallin (RAP-A-ASD, RAP-P-ASD, RAP-T-ASD, Index for Inclusion) toimivuus tarkastelemalla parantaako se autismin kirjolla olevien yläkouluikäisten nuorten mielenterveyttä ja hyvinvointia kasvattamalla heidän resilienssiään.	Kouluun kuulumisen ja yhteisöllisyyden näkökulma. Viitteitä resilienssin parantumisesta (minäpystyvyys, koulusidonnaisuus) ja ahdistusoireiden sekä vaikeuksien (emotionaaliset vaikeudet, käytösvaikeudet) vähentymisestä. Masennusoireet vähenivät vain pienellä osalla interventioon osallistuneista nuorista.

Tässä numerossa kirjoittavat

Alasuutari, Varpu, FT, tutkijatohtori, sukupuolentutkimus, Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta,

Berg, Päivi, VTT, dosentti, vieraileva tutkija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Yhdenvertaisuus-yksikkö sekä yliopistotutkija Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta

Hartman, Maaria, FM, tutkija, Nuorisotyö ja nuorisotutkimus, Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatutkimus,

Kallio, Jenni, YTT, tutkijatohtori, Tampereen yliopisto, Nuorisotutkimus

Lahti, Tuuli, FT, dosentti, yliopettaja, Turun ammattikorkeakoulu

Linnaranta, Outi, LtT, dosentti, ylilääkäri, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Yhdenvertaisuus-yksikkö

Marttila, Kaisa, YTM, tekninen avustaja, Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta

Miikki, Ritva, KM, informaattikko, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, TKI-toiminta ja tuki -yksikkö

Mulari, Heta, FT, tutkija, Nuorisotyö ja nuorisotutkimus, Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatutkimus

Rosenblad, Niklas, FT, tutkijatohtori, Helsingin yliopisto

Salasuo, Mikko, VTT, Talous- ja sosiaalhistorian dosentti, Helsingin yliopisto

Seuri, Olli, YTT, journalistiikan dosentti, Jyväskylän yliopisto

Suodenjärvi, Hanna, tradenomi (ylempi AMK), SOTE-palvelujen ja -liiketoiminnan johtaminen, Turun ammattikorkeakoulu

Takkinen, Pihla, sosiologian maisteriopiskelija, Tampereen yliopisto

Valaskivi, Liekki, YTM, väitöskirjatutkija, yhteiskuntatutkimuksen tohtoriohjelma, sukupuolentutkimuksen opintosuunta, Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

English summaries

“I knew that somehow I didn’t belong”:

Experiences of transgender students in Finnish comprehensive education

Liekki Valaskivi & Varpu Alasuutari

The Finnish Journal of Youth Research
(*Nuorisotutkimus*) Vol 42 (2), 3–18

As the number of gender non-conforming students increases, there is a growing need for research into how gender and gender diversity are presented in comprehensive education. In this article, we approach gender in schools from the perspective of trans studies. Using life story interviews and qualitative content analysis, we examine transgender young adults’ experiences of operating at school as gendered subjects. We propose that the informal structures within the school institution contain many gendered practices that contradict the gender equality goals of comprehensive education, and which are particularly harmful to gender non-conforming students. To make these structures visible and eventually dismantle them, we must employ trans pedagogy and gender-conscious education that acknowledges gender diversity.

Keywords: Finnish comprehensive education, LGBTQ youth, gender diversity, gender-conscious education, transgender, trans studies

“Windows are broken, bottles are opened, sirens wail” – How newspapers brought gangs to Finland in 1956–1965

Mikko Salasuo & Olli Seuri

The Finnish Journal of Youth Research
(*Nuorisotutkimus*) Vol 42 (2), 19–34

In the 1950s, Finnish newspapers extensively discussed the problem of urban youth. This discussion took on a new framework at the turn of the 1960s when newspapers began using the term “gang”.

In this article, we examine the construction of meanings related to “gang” in Finnish newspapers between 1956 and 1965. Through newspaper articles, we explore what was meant by the word gang and what kinds of meanings were given to gangs as descriptions of the group activities of young people.

The data for the article were gathered from the National Archives’ digital newspaper collection. The research approach is media historical. The results show that writing about gangs was a method

borrowed from abroad to frame the modernizing youth in a new way.

Keywords: gangs, youth culture, newspapers, media history, social constructionism, social history

“How to explain this? Help!” Methodological possibilities for understanding bodily knowledge and flow art

Heta Mulari & Maaria Hartman

The Finnish Journal of Youth Research
(*Nuorisotutkimus*) Vol 42 (2), 35–50

This article explores different methodological ways of creating embodied knowledge with research participants. Thematically, the article focuses on the perspectives of young people and young adults in flow art communities. Flow art is understood here as an embodied, movement-based art form involving several different props familiar from circus arts, such as hula hoops, fans, contact sticks, clubs, and poi. However, flow can be experienced in many different art forms and activities, and this article presents one possible contextualization among many. The aim of the article is to foreground perspectives on participatory ethnographic research, creative methods, changing researcher positions, and embodied knowledge in the field of youth studies. Theoretically, the article is informed by Minna Salami’s (2021) theorizations of embodied and sensual knowledge, creative and participatory methods in social sciences (Ryyänen & Rannikko 2021), and kinesthetic empathy (Parviainen 2003). The research material was generated through ethnographic, participatory observation and interviews with the participants.

Keywords: ethnography, flow, flow art, corporeality, creative methods

nuorisotutkimus

SISÄLLYSLUETTELO

Pääkirjoitus

<i>Anna-Maija Niemi & Mira Kalalahti</i> Nuoriso tutkimuksen kuvassa	1
---	---

Artikkelit

<i>Liekki Valaskivi & Varpu Alasuutari</i> ✎ "Mä tiesin et mä jollain tapaa en kuulu joukkoon" Sukupuolivähemmistöjen koulukokemukset peruskoulun sukupuolittuneissa rakenteissa	3
<i>Mikko Salasuo & Olli Seuri</i> ✎ "Miltei jokaisena yönä helähtää lasi, narahtaa korkki, ulvoo sireeni". Jengikeskustelun ensimmäinen aalto suomalaisessa lehdistössä vuosina 1956–1965	19
<i>Heta Mulari & Maarja Hartman</i> ✎ "Mitenkähän tää nyt selitetään? Apua!" Menetelmällisiä mahdollisuuksia kehollisen tiedon ja flowtaiteen ymmärtämiseen	35

Lektiot

<i>Niklas Rosenblad</i> Knowledge and Agency in Vocational Education	51
<i>Jenni Kallio</i> Itsenäistyvät nuoret institutionaalisessa järjestelmässä	58

Katsaukset

<i>Pihla Takkinen</i> Missä ovat nuoret maanviljelijät? Katsaus suomalaiseen ruokaturvaan kestävyysmurroksen paineessa	63
<i>Päivi Berg, Hanna Suodenjärvi, Tuuli Lahti, Kaisa Marttila, Ritva Miikki & Outi Linnaranta</i> Nuorten osallisuus ja osallistaminen mielenterveysongelmien ehkäisyyn ja hoitoon tarkoitetuissa menetelmissä	70

Tässä numerossa kirjoittavat	82
------------------------------	----

English summaries	83
-------------------	----